

**TURUN
YLIOPISTO**

Itsehallinnallisen subjektin rakentuminen asunnottomuustyön asiantuntijapuheessa

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Laura Siika

6.6.2026
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Laura Siika

Otsikko: Itsehallinnallisen subjektin rakentuminen asunnottomuustyön asiantuntijapuheessa

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Jarkko Rasinkangas

Sivumäärä: 74 sivua

Päivämäärä: 6.6.2026

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden haastattelupuhetta. Tutkin, millaisia itsehallintaan kytkeytyviä selontekoja asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevia ihmisiä kohtaan puheessa rakentuu. Tutkimuskysymykseni on: Millainen itsehallinnallinen subjekti rakentuu asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden puheessa? Tavoitteena on tuoda näkyväksi niitä normeja, ihanteita ja poikkeamia, joiden kautta asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevan henkilön itsehallintaa ja autonomiaa määritellään.

Tutkielman tieteenfilosofisena lähtöoletuksena toimii sosiaalinen konstruktionismi ja teoreettisena viitekehyksenä foucault'lainen hallinnan analytiikka. Tässä lähestymistavassa tarkastellaan sitä, miten liberaali hallintarationaliteetti toimii valjastamalla yksilön vapauden hallinnan työkaluksi. Metodologisena lähestymistapana on diskurssianalyysi, jonka avulla tarkastelen asiantuntijoiden haastattelupuhetta.

Tutkimusaineistonani on haastatteluaineisto, joka on kerätty osana monitieteistä Asunnottomuuden polut Turun seudulla (ASKE) -hanketta (2024–2026). Aineisto koostuu Turun ja Varhan hyvinvointialueen asunnottomuustyön asiantuntijoiden haastatteluista. Haastateltavia on aineistossa yhteensä 15, ja he edustavat laajasti eri sektoreita: kaupunkia, hyvinvointialuetta, seurakuntia, järjestöjä sekä yksityistä sektoria. Osallistujat valittiin tutkimusryhmän verkostojen kautta kriteerinä se, että he kohtaavat asunnottomuutta työssään sekä ilmiönä että palvelutehtävissä.

Tutkielman tulokset osoittavat, että asiantuntijapuheessa rakentuu subjekti, jolta edellytetään yhtäältä tiedollista ja taidollista sekä toisaalta moraalista kyvykkyyttä toteuttaa itsehallintaa. Tiedollisesti ja taidollisesti kyvykäs subjekti rakentuu pedagogisen ulottuvuuden kautta, jossa asunnottomuus ja sen uhka palautuu yksilön asumisen ja arjenhallinnan taitojen puutteeseen. Subjekti näyttäytyy vastuuntuntoisena toimijana, joka suorittaa riskien ja itsen hallintaa kansalaisvelvoitteenaan. Moraalisesti ja asenteellisesti rakentuva itsehallinnallinen subjekti puolestaan osoittaa muutoshalua, sisäistä motivaatiota ja kykyä sopeutua yhteiskunnan normeihin.

Valtasuhteiden analyysin kannalta on huomionarvoista tarkastella sitä, miten marginalisoituun väestönosaan luokiteltujen yksilöiden vastuullistaminen osaltaan toimii oikeutuksena eriarvoisuuteen perustuville hierarkioille ja resurssien epätasaiselle jakautumiselle. Jotta tätä yksilökeskeistä diskurssia ja sen seurauksia voidaan haastaa, kielenkäytön ja muun toiminnan reflektoinnin ei tule jäädä päätepisteeksi. Se on nähtävä välineenä, jonka avulla voidaan luoda tilaa uusliberalistista hallintaa haastaville käytännöille.

Avainsanat: diskurssianalyysi, hallinta, itsehallinta, asunnottomuus, asiantuntijuus, sosiaalityö, subjekti, uusliberalismi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Valta ja hallinta	8
2.1	Valta sosiaalisena prosessina	8
2.2	Hallinnan analytiikka ja hallintamentaliteetti	9
3	Vapaudella hallinta	12
3.1	Liberaali hallintarationaliteetti	12
3.2	Subjektin ja itsehallinnan käsitteet	13
3.3	Uusliberalismi ja yksityisen vastuun diskurssi	15
4	Asunnottomuus hallinnan kohteena	19
4.1	Asuntokriisi ja hallinnan murros asunnottomuustyössä	19
4.2	Pastoraalinen valta ja asiantuntijavalta asunnottomuustyössä	22
5	Tutkimuksen toteutus	25
5.1	Tutkimusaineisto	25
5.2	Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi	26
5.3	Analyysin toteutus	29
5.4	Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan positio	31
6	Itsehallinnallisen subjektin rakentuminen asiantuntijapuheessa	35
6.1	Itsehallinnan pedagogiikka	35
6.1.1	Kansalaistaidot itsehallinnan keinona ja koulutus ennaltaehkäisyssä	35
6.1.2	Itsehallinnan sisäistäminen ja subjektivoituminen asuntomarkkinakelpoiseksi	41
6.1.3	Taloudenhallinta ja liberaali länsimainen rationaliteetti	44
6.2	Itsehallinnan moraalit ja asenteet	48
6.2.1	Muutoshalu ja sisäinen motivaatio itsehallinnan edellytyksenä	48
6.2.2	Välinpitämättömyys ja normeja rikkova elämäntapa itsehallinnan esteinä	55
6.2.3	Itsehallinnan rajat ja yhteisön normit	58
7	Yhteenveto ja pohdinta	63
	Lähteet	69

1 Johdanto

Asunnottomuus on perustavanlaatuinen ja rakenteellisesti tuotettu olosuhde, joka asettaa ihmisen monin tavoin epävarmaan asemaan. Materiaalisen suojan ja turvan puute altistaa ihmisen monille hänen hyvinvointiaan uhkaaville tekijöille. Väestön terveyttä uhkaavia riskejä sekä yksilöiden marginalisoitumista normatiivisen kansalaisuuden ulkopuolelle pyritään hallitsemaan erilaisin toimenpitein. Tämä hallinta ja sen taustalla vaikuttavat erilaiset logiikat rakentuvat ja ilmenevät vahvasti asunnottomuutta koskevassa puheessa sekä asunnottomuustyön käytännöissä.

Tämän tutkielman kontekstina toimii hallinnan analytiikan teoreettinen viitekehys. Sen keskeisenä ajatuksena on, että liberaaleissa nyky-yhteiskunnissa hallinta ei perustu niinkään suoraan kurivaltaan, vaan pikemminkin yksilöiden omaan itsehallintaan. Foucault’laiseen perinteeseen nojaavat Peter Miller ja Nikolas Rose (2010, 292–293) kuvaavat, kuinka liberalismiin ihanteet yksilön vapaudesta ja poliittisen vallan rajoittamisesta linkittyvät uudenlaisiin hallinnan strategioihin. Valtaapitävät pyrkivät vaikuttamaan ihmisiin hienovaraisesti niin, että he alkavat vapaaehtoisesti toimia hallinnan päämäärien mukaisesti. Käytännössä yksilöitä muovataan erilaisten instituutioiden, kuten koulutuksen, ja asiantuntijatiedon avulla kantamaan vastuuta itsestään. Hallinta siirtyy siis ulkoisesta pakosta yksilön sisäistämäksi velvollisuudentunnoksi ja haluksi huolehtia itsestään. Tämä itsehallinnallinen subjekti tekee omaa elämänsä koskevia valintoja monimutkaisessa merkitysten verkostossa. Tätä verkostoa ja sen normeja rakennetaan jatkuvasti erilaisten asiantuntijapuheiden, kehotusten, lupauksen ja varoitusten kautta. (Miller & Rose 2010, 293.)

Tässä tutkielmassa asunnottomuutta lähestytään asunnottomuustyön hallinnallisena kysymyksenä diskurssianalyysin avulla. Asunnottomuuden taustalla vaikuttavat kysymykset siitä, miten ilmiötä kohdataan, ja miten asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevia ohjataan erilaisin hallinnallisoin keinoin. Se, millaisia pedagogisia ja moraalisia edellytyksiä asunnottomille rakennetaan asiantuntijapuheessa voi paljastaa hienovaraisesti vallankäytön kohteita, keinoja ja niitä määrittäviä yhteiskunnallisia rationaliteetteja. Tutkimuskysymykseni on: *Millainen itsehallinnallinen subjekti rakentuu asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden puheessa?*

Aiheen yhteiskunnallinen ja tieteellinen merkittävyys kiteytyy kolmeen näkökulmaan. Ensinnäkin kysymykset asunnottomuuden hallinnasta asettuvat erityisen ajankohtaisiksi asunnottomuuden tilastoissa ilmenneen huolestuttavan muutoksen myötä. Kymmenen vuoden laskevan suunnan jälkeen asunnottomuus on nyt kaksi vuotta peräkkäin ollut Suomessa kasvussa (VARKE 2026). Hallinnan analytiikan viitekehyksessä tämä tilastollinen käänne merkitsee hallinnan epäonnistumista, mikä asettaa lisää painetta asunnottomuustyölle ja palvelujärjestelmän toiminnalle. Riskien hallinnassa Suomessa on 1990-luvulta lähtien yleistynyt yksilön vastuun korostaminen, mikä kumpuaa uusliberalistisesta aktiivisen kansalaisen ihanteesta (Saastamoinen 2010, 232). On tärkeää haastaa yksilökeskeisiä ja yksilöä vastuullistavia puhetapoja ja tarkastella kriittisesti sitä, millä tavalla asunnottomuutta kokeviin kohdistetaan hallintaa tilanteessa, jossa yhteiskunnallisten muutosten ja talousjärjestelmän asettamien reunaehtojen myötä asunnottomuus rakenteellisenä ongelmana on riskissä syventyä entisestään. Toiseksi tämä tutkimusasetelma liittyy suoraan sosiaalityön peruskysymykseen auttamisen ja kontrollin välisestä jännitteestä. Sosiaalityö on merkittävä julkisen vallankäytön ja hallinnan teknologia, jolla on konkreettista vaikutusta ihmisten elämään ja sen edellytyksiin. Sosiaalityön kentällä on välttämätöntä käydä jatkuvaa keskustelua ja reflektointia koskien hienovaraisiakin vallankäytön keinoja ja niiden taustalla vaikuttavia rationaliteetteja.

Kolmanneksi liberaalin hallintarationaliteetin, eli vapaudella hallitsemisen, analyysi on yhteiskunnallisesti merkittävää, sillä moderni länsimainen hallinta perustuu pitkälti yksilöiden vapauden ja autonomian hyödyntämiseen (ks. Miller & Rose 2010). Nämä rationaliteetit ohjaavat huomaamatta tapaamme rakentaa arkista todellisuuttamme. Tässä tutkielmassa puran tätä itsestäänselvänä näyttäytyvää ohjausta asunnottomuustyön kontekstissa. Samalla haastan uusliberalistista käsitystä autonomisesta ja itsekseen pärjäävästä yksilöstä, jonka oletetaan voivan vapaasti tehdä valintoja koskien elämänsä suuntaa ja hallita sitä lähestulkoon täydellisesti. Erityisen selvästi yksilökeskeisen puheen rajat tulevat vastaan asunnottomuuden kaltaisissa kriiseissä, joissa yksilön valintojen sijaan taustalla vaikuttavat laajemmat yhteiskunnalliset rakenteet. Vaikka Suomessa on tehty runsaasti asunnottomuutta koskevaa tutkimusta, sen diskursiivista rakentumista ja yksilöihin kohdistuvia itsehallinnan vaatimuksia on tarkasteltu vielä vähäisesti, johon tutkielmani avaa merkityksellisen näkökulman.

Tutkielman aineistona on ASKE-tutkimusryhmän keräämä haastatteluaineisto, joka koostuu asunnottomuustyön palvelujärjestelmässä ja sen verkostoissa työskentelevien asiantuntijoiden haastatteluista. Tutkielman analyttisena lähestymistapana toimii diskurssianalyysi, joka kytkeytyy tiiviisti foucault'laiseen tutkimusperinteeseen. Sen mukaisesti asunnottomuuspalveluiden asiakkaat, kuten myös palvelua tarjoavat asiantuntijat, eivät ole valmiina olemassa asunnottomuustyön institutionaalisen toiminnan ulkopuolella, vaan nämä subjektiudet rakentuvat puheen ja käytäntöjen tuloksena (Juhila 2009, 53). Tämä tarkoittaa sitä, että analyysin huomio kiinnittyy yksilöiden pysyvien ominaisuuksien sijasta sosiaalisiin käytäntöihin (mt.). Asiantuntijoiden puhetavat luovat ehtoja sille, miten asunnottomuus ilmiönä kohdataan ja millaisilla ehdoilla asunnoton voi tulla autetuksi. Juhilan (2009, 51) mukaan foucault'lainen käytäntöjen tutkimus pyrkii tekemään näkyväksi sen, kuinka itsestäänselvyyksinä ja totuuksina pitämämme asiat ovat aina inhimillisen toiminnan tulosta ja siten suhteellisia sekä tulkinnallisia. Käytännöt ovat samanaikaisesti aina ainutlaatuisia, tässä ja nyt tapahtuvia hetkiä, mutta niissä myös toistetaan ja pidetään yllä yhteiskunnan vakiintuneita määrittely- ja toimintatapoja (mt.). Asunnottomuuden hallinnan käytännöissä pyritäänkin usein muovaamaan yksilöä ja tuottamaan uudenlaista subjektiutta. Tämä tarkoittaa sellaisten toimijuuksien rakentamista, joissa asiakas oppii tunnistamaan oman ongelmatilanteensa ja omaksuu itseohjautuvan tavan toimia. (Juhila 2009, 52.)

Tutkielman analyysi kohdistuu asiantuntijoiden puheessa tuotettuihin selontekoihin, jotka koskevat asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevien itsehallintaa. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten itsehallinnan diskurssit ja niihin liittyvät rationaliteetit heräävät henkiin tässä haastattelussa tuotetussa puheessa. Millerin ja Rosen (2010, 101) mukaan asiantuntijuuden merkityksen kasvaminen on vahvasti sidoksissa hallinnan rationaliteettien ja teknologioiden kehittymiseen liberaalissa hallinnan tavassa, sillä asiantuntijat toimivat välikappaleena poliittisten vallanpitäjien ja kansalaisten välillä ja voivat puolueettomana sekä arvovaltaisena näyttäytyvästä asemastaan käsin toimia yksilöiden ohjailijoina.

Tutkielma rakentuu seuraavasti. Johdannon jälkeen luvuissa 2–4 avataan tutkielman teoreettinen viitekehys syventymällä vallan ja hallinnan analytiikkaan, liberaaliin hallintarationaliteettiin sekä asunnottomuuteen hallinnan kohteena. Luvussa 5 esitellään tutkimusaineisto, tutkielman metodologiset valinnat, eli sosiaalinen konstruktionismi sekä diskurssianalyysi, ja analyysin toteutuksen vaiheet. Sen jälkeen avataan tutkielman teon ja tutkijan position etiikkaan liittyvää pohdintaa. Tutkielman analyysi esitellään luvussa 6, jossa

pureudutaan itsehallinnallisen subjektin rakentumiseen asiantuntijapuheessa pedagogiikan sekä moraalien ja asenteiden näkökulmista. Lopuksi luvussa 7 eritellään tutkielman tuloksia ja niihin liittyvää pohdintaa, minkä jälkeen on listattu tutkielmassa käytetyt lähteet.

2 Valta ja hallinta

Tässä luvussa rakennan tutkielmani teoreettisen perustan avaamalla vallan ja hallinnan käsitteitä analyysin kannalta relevanteista näkökulmista. Tarkastelu kiinnittyy foucault'laiseen valtakäsitykseen, jossa valta nähdään tuottavana ja sosiaalisiin käytäntöihin kietoutuneena prosessina. Aluksi määrittelen tiivistetysti vallan mekanismeja Michel Foucault'n filosofian pohjalta, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan hallinnan analytiikan viitekehystä, biovaltaa sekä poliittisia rationaliteetteja.

2.1 Valta sosiaalisena prosessina

Tämän tutkielman viitekehyksenä toimii erityisesti Foucault'n analyysi koskien vallankäyttöä. Foucault on käsitellyt valtaa, valtasuhteita ja vallankäyttöä useasta eri näkökulmasta käsin. Yksi Foucault'n tunnetuimmista teoksista on Tarkkailla ja rangaista (1975), jossa hän analysoi kurinpidollista valtaa sekä normalisointia sen kautta, miten rikolliset määriteltiin yhteiskunnan normista poikkeaviksi ja miten heidän rankaisemisensa siirtyi fyysisestä väkivallasta vankeusrangaistuksiin (Alhanen 2018, 108). Vuotta myöhemmin julkaistiin Foucault'n Seksuaalisuuden historian ensimmäinen osa nimeltään Tiedontahto. Kyseisessä teoksessa Foucault esittää, että valta ei ole pelkästään kieltävää ja rankaisevaa, vaan se on myös tuottavaa. Se tuottaa todellisuutta, tietoa ja erilaisia elämisen tapoja. (Foucault 2010, 71-74.)

Juhilan (2009) mukaan Foucault määrittelee produktiivisen vallan aina käytäntöihin kietoutuneeksi. Tällöin valta ilmenee sosiaalisissa prosesseissa. Valta on monimutkaisten voimasuhteiden keskinäistä kamppailua, ja valtasuhteet syntyvät erilaisissa suhteissa tapahtuvien epätasapainotilojen seurauksena. Foucault korostaa, että valta on läsnä kaikkialla, ja se rakentuu alhaalta ylöspäin. Valtaapitävät instituutiot ovat mahdollisia vain lukemattomien pienempien valtasuhteiden myötä. Foucault toteaa myös, että siellä missä on valtaa, on myös vastarintaa. Vastarinnan tutkiminen paljastaa näkymätöntäkin vallankäyttöä. (Foucault 2010, 71-74.) Foucault'n (1982, 782) mukaan alistamisen mekanismit eivät ole vain taloudellisten ja sosiaalisten prosessien, esimerkiksi luokkataistelun, sivutuotteita, vaan alistaminen on monimutkaisessa ja vuorovaikutteisessa suhteessa muihin vallan muotoihin. Foucault'n (1982) mukaan vallankäyttö on tapa, jolla tietyt toimet muokkaavat toisia toimia. Valtaa esiintyy vain silloin, kun sitä käytetään. Foucault'n (1982, 782) mukaan 1500-luvulta saakka kehittynyt moderni valtio ei ole vain etäinen koneisto, joka huomioi vain

kokonaisuuden tai tietyn luokan edun. Sen voima perustuu siihen, että se on samanaikaisesti sekä yksilöivää että totalisoivaa eli se kohdistuu suoraan yksittäisiin ihmisiin ja heidän identiteetteihinsä sekä yhteiskuntaan kokonaisuutena.

Foucault'n tutkimuksen keskiössä on tiedon ja vallan välinen keskinäisriippuvuus. Chambon ja Wang (1999, 275) tiivistävät Foucault'n analyysin muotoilemalla, että tieto on aina osittainen ja valikoiva representaatio todellisuudesta. Tieto ja valta ovat erottamattomasti kietoutuneet toisiinsa spesifien ja kontekstisidonnaisten suhteiden kautta. Jokainen tiedon kehitysskel mahdollistaa ja vahvistaa tiettyjä vallan muotoja. Vastaavasti vallan laajentuminen edellyttää tietynlaisen tiedon tuottamista. (Mt.) Chambon ja Irving (1999) toteavat, että foucault'lainen lähestymistapa haastaa tiedon ja käytännön itsestäänselvyyksiä.

2.2 Hallinnan analytiikka ja hallintamentaliteetti

Hallinnan analytiikka on yhteiskuntatutkimuksellinen lähestymistapa, joka hyödyntää Foucault'n vallan analyyssejä (Helén 2004, 206). Pulkkinen (1996, 152) mukaan Foucault'n tutkimus ei ole keskittynyt niinkään ilmiöiden olemukseen, vaan siihen prosessiin, miten ne tuotetaan. Foucault tarkasteli käsitettään *gouvernementalité* eli *governmentality*, hallintamentaliteetti, luennoillaan Collège de France -tutkimuslaitoksella vuosina 1978-1979 (Gordon 1991, 1). Gordonin (1991, 2) mukaan Foucault määritteli hallinnan (*government*) käsitteen "käyttäytymisen johtamiseksi" (*the conduct of conduct*). Tämä tarkoittaa sitä, että hallinta on toimintaa, joka pyrkii muokkaamaan, ohjaamaan tai vaikuttamaan yhden tai useamman ihmisen käyttäytymistä (mt.). Hallintaa tapahtuu jokaisella yhteiskunnan tasolla: niin ihmisen hallintana itseään kohtaan ja yksityisissä ihmissuhteissa kuin myös yhteisöissä ja sosiaalisissa instituutioissa sekä suvereenivallan tasolla. (Mt.) Hallinta on siis vallankäyttöä, joka ilmenee käytännöissä. Juhilan (2009) mukaan käytäntölähtöinen tutkimus ei tarkastele ilmiöitä rakenteellisen ja yksilöllisen jaottelun kautta, vaan tutkii samanaikaisesti niin mikro- kuin makrotasoa. Hallintamentaliteetin tarkasteleminen avaa oven henkilökohtaisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen elämän erottelun ylittämiseen (Miller & Rose 2010, 33).

Alhanen (2018, 145-146) mukailee Foucault'n käsitystä koskien moderniin hallintaan siirtymistä. Feodaalisen yhteiskunnan hiipumisen jälkimainingeissa 1600-luvulta lähtien modernit hallinnan muodot alkoivat hiljalleen länsimaissa korvata suvereenivallan, joka

perustui pelotteille ja oli maantieteellisten etäisyyksien vuoksi hajanaista ja tehotonta. Moderniteetin myötä ihmisiä alettiin hallita biovallalla, jota seuraavien vuosisatojen aikana tapahtuneet väestönkasvu, maatalouden kehittyminen ja tuottavuuden lisääntyminen edistivät. Lääketieteen ja biologian kehittymisen myötä ihminen alettiin ymmärtää biologisena olentona, jonka biologisia prosesseja tulee hallita lisätäkseen, ohjatakseen ja vahvistaakseen voimia. Helénin (2004, 207-208) mukaan biovalta "kohdistuu eläviin ihmisyksilöihin ja - populaatioihin, ja sillä tarkoitetaan pyrkimystä muovata, hyödyntää, voimaperäistää ja ohjata ihmisten kykyjä ja ominaisuuksia, jotka voivat olla ruumiillisia, sielullisia, ajatuksellisia tai yhteisöllisiä". 1900-luvulle tultaessa biovalta oli jo melkein täysin korvannut suvereenivallan, josta on jäljellä enää muodollisuuksia, vaikkakin se yhä vaikuttaa vahvasti poliittisiin teorioihin. (Alhanen 2018, 145-147.) Biovallan myötä hallinta normalisaation välityksellä on korostunut. Ihmiset objektifioidaan ja elämänprosesseja arvioimalla ja hallitsemalla kehitetään normeja, joiden täyttämiseen ihmisiä ohjaillaan. Normalisaatiota toteutetaan niin yksilöön kohdistuvan kurivallan kuin väestöön kohdistuvan biopolitiikankin avulla. (Alhanen 2018, 149.) Alhanen (2018, 150) tuo esiin, että Foucault'n mukaan hallinta normalisaation avulla on ylittänyt painoarvossaan lainsäädännöllä hallinnan. Helén (2004, 208) korostaa, kuinka biovalta kytkeytyy empiirisiin ihmistieteisiin, kuten väestötieteeseen, sosiaali-, psykologia- ja lääketieteisiin sekä niihin liittyvään tilastotieteeseen.

Myös Juhilan (2009) mukaan biopolitiikka on universaalia eläviin olentoihin kohdistuvaa normalisoivaa hallintaa. Sosiaalityössä keskeistä on ennaltaehkäisevä työ, jolla pyritään tunnistamaan riskitekijöitä ja varautumaan mahdollisiin tulevaisuuden ongelmiin (Juhila 2018, 77). Juhilan (2018, 77-79) mukaan ennaltaehkäisyn keinot voi jaotella kolmeen eri tasoon, joita ovat väestöllinen ennaltaehkäisy, tiettyihin riskiryhmiin kohdistuva ennaltaehkäisy sekä korjaavan ennaltaehkäisyn taso, joka kohdistuu jo ongelmalliseksi tulkittuihin tilanteisiin. Laajimmassa mielessä ennaltaehkäisy kohdistuu siis koko väestöön ja sitä toteutetaan rakenteellisesti muun muassa koulutusjärjestelmän sekä neuvolapalveluiden avulla. Valistustyö, joka pyrkii ohjaamaan ihmisiä hyvinvointia tukeviin elintapoihin sekä tarvittaessa hakeutumaan avun piiriin, on keskeisessä roolissa. Riskejä hallitaan myös sosiaali- ja terveyspalveluiden avulla. Ennaltaehkäisevää työtä tehdään myös riskiryhmäkohtaisesti "varhaisen puuttumisen" avulla. Varhainen puuttuminen koskee erityisesti lapsia ja nuoria. Tarkoituksena on tunnistaa yksilön tilanteessa tai käyttäytymisessä sellaisia riskitekijöitä, jotka voivat johtaa haastavampiin seurauksiin tulevaisuudessa, ja puuttua tilanteeseen sosiaalisen kontrollin keinoin ennen raskaamman tuen ja puuttumisen

tarpeen ilmenemistä. Tätä voidaan myös lähestyä rakenteellisesti puuttumalla eriarvoistaviin mekanismeihin. (Juhila 2018, 77.)

Gordonin (1991, 3) mukaan Foucault käytti hallintamentaliteetin ja hallitsemistaidon käsitteitä lähes synonyymeina. Hallitsemistaidot (*art of government*) ovat strategisia keinoja, joilla hallintaa toteutetaan käytännössä. Hallintamentaliteetti taas kuvaa ajattelutapaa, joka määrittää hallinnan perusteet, kohteet ja tavoitteet. (Mt.) Hallintamentaliteetin voi siis ajatella ohjaavan hallitsemistaitoja. Millerin ja Rosen (2010) mukaan hallintamentaliteetti sisältää sekä rationaliteetteja että teknologioita. Rationaliteetit ovat todellisuuden hallittavaksi tekeviä ajattelutyylejä ja diskursiivisia merkityksenantoja, joiden kautta vallankäyttö käsitteellistetään ja oikeutetaan. Teknologiat sen sijaan ovat konkreettisia käyttäytymisen ohjaamisen välineitä, joiden avulla hallinnan rationaliteetteja pannaan toimeen käytännössä. (Miller & Rose 2010, 83.) Miller ja Rose (2010, 30) nimeävät nämä teknologiat ”etähallinnaksi” (*government at a distance*).

Miller ja Rose (2010, 87-88) korostavat hallinnan rationaliteettien poliittista luonnetta käyttämällä termiä poliittinen rationaliteetti. Poliittisille rationaliteeteille ominaista on niihin kytkeytyvä moraalinen, epistemologinen ja kielellinen muoto. Moraali tarkoittaa sitä, miten auktoriteettien valtuudet ja velvollisuudet sekä hallinnan ideaalit, kuten vapaus, tehokkuus, vastuuntunto, arkijärki ja kansalaisuus muodostuvat. Epistemologia edustaa käsitystä hallinnan kohteiden luonteesta, erityisesti hallinnan kohteena olevista henkilöistä. Kielellinen muoto kertoo siitä, miten poliittisista rationaliteeteista puhutaan ja miten niitä rakennetaan kielen avulla. (Miller & Rose 2010, 88-89.)

Dean (2010, 20-22) muistuttaa, että vaikka hallinnan eli yksilöiden toiminnan rationalisoidun ohjailun analysoiminen on tarpeellista, ei tule unohtaa vallan moninaisia ilmenemismuotoja. Hänen mukaansa hallinnan analyysissä tulee ottaa huomioon se, miten suvereenit ja pakottavat järkeilytavat ja tekniikat upotetaan osaksi liberaalia hallintaa. Dean (2010, 22) varoittaa uskomasta liberaalin hallinnan tapaa kuvata itseään, sillä olisi virheellistä ajatella, että liberaali hallinta olisi luonteeltaan yksiselitteisen hyvääntahtoista tai vaaratonta. Liberaalin ja pakottavan hallinnan suhde tulee ilmi esimerkiksi tilanteissa, jossa asunnottomuutta kokeva henkilö suljetaan palveluiden ulkopuolelle puutteelliseksi mielletyn itsehallinnan vuoksi.

3 Vapaudella hallinta

Itsehallinta hallinnan teknologiana kytkeytyy liberaaliin hallintarationaliteettiin ja sen tapaan hallita vapauden kautta. Seuraavaksi sovellan siis hallinnan analytiikkaa länsimaisen liberaalin hallintarationaliteetin tarkasteluun, minkä jälkeen avaan tutkielmani avainkäsitteen eli itsehallinnallisen subjektin.

3.1 Liberaali hallintarationaliteetti

Vapaudella on useita ilmenemismuotoja ja merkityksiä. Rose (1999, 65) painottaa erontekoa vastarinnan ja vallan muotojen välillä. Vapaus voi olla sekä vallan haastamista ja vastarintaa että institutionalisoituneen hallinnan väline. Tässä tutkielmassa liberalismia tarkastellaan sen hallinnallisen ulottuvuuden kautta. Liberaali hallintarationaliteetti kiteytyy ajatukseen vapaudella hallitsemisesta. Kaisto ja Pyykkönen (2010, 11-12) tiivistävät Rosen (1999, 61-97) ajatuksen vapaudesta hallinnan analytiikan kontekstissa, jossa vapauden merkitys ei ole sen symbolisessa tai idealistisessa muodossa, vaan ilmenee hallintakäytännöissä. Tällöin hallinnan rationaliteetti perustuu vapaiden ja vastuullisten yhteiskunnan jäsenten tuottamiseen ja ohjaamiseen, mutta tämä vapaus on kuitenkin säädeltyä ja ohjattua. Se edellyttää kriteereitä sille, millainen vapaan subjektin on oltava ja miten vapautta tulee harjoittaa, jolloin valinnanmahdollisuudet ovat ennalta rajattuja. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11-12.) Liberaali hallintarationaliteetti pyrkii maksimoimaan hallinnan tulokset ja minimoimaan valtion kustannukset ohjaamalla yksilöitä ja hyödyntämällä heidän vapauttaan (Vähämäki 2009, 183).

Rose (1999, 63) toteaa, että vaikka hallinnan analytiikka korostaa vapauden luonnetta säädeltyinä järjestelmänä, se ei silti ole pelkkää silmänlumetta, vaan tuottaa myös vilpittömiä kokemuksia vapaudesta. Vapauden kritisoimisen sijaan huomio tulisi suunnata siihen, millaisen vapauden käsityksen kautta olemme päätyneet hahmottamaan yhteiskuntaa ja suhdetta itseemme, sekä millaisia "hyötyjä ja kustannuksia" nimenomainen vapauden käsitys tuottaa (Rose 1999, 65). Kaisto ja Pyykkönen (2010, 12) huomauttavat Foucault'hon (1998, 96-97; 2003, 34-36) viitaten, ettei hallintavalta nojaa pelkästään vapauden tukemiseen. Normista poikkeavia subjekteja hallitaan usein suvereenivallalle ominaisin pakko- ja ulossulkemisen keinoin.

Mehtan (1999, 46–49) mukaan ulossulkevuus on sisäänrakennettu liberalismiin teoreettiseen ytimeen. Vaikka myös Mehta on sitä mieltä, että liberaaleja vapauden pyrkimyksiä ei voida sivuuttaa pelkkänä silmänlumeena, on olennaista tunnistaa liberalismiin ihmiskuva, joka luo erottelun vapaiden ja hallittavien välille. Teoriassa jokainen ihminen syntyy tasa-arvoisena, vapaana ja rationaalisena, mutta tähän rationaalisuuteen kytkeytyy tiettyjä kulttuurillisia ja psykologisia edellytyksiä. Mikäli ihminen ei täytä näitä ehtoja, hänet määritellään poliittisesti kyvyttömäksi ja sivistyksellisesti kehittymättömäksi (*civilizational infantilism*). Mehtan mukaan kulttuuria, sen laajimmassa merkityksessä, käytetään välineenä korjaamaan näitä "syntymän puutteita" ja oikeuttamaan siten käytäntöjä koskien sitä, kuka saa kuulua poliittiseen yhteisöön ja kuka jätetään sen ulkopuolelle. (Mt.)

Tämä liberaali hallintarationaliteetti ja sen sisäiset ulossulkemisen mekanismit kietoutuvat historiallisesti vahvasti kolonialismin historiaan ja kapitalismiin. Mies (2014, 88–89) osoittaa, kuinka kapitalistinen tuotantotapa edellytti toimiakseen siirtomaista hankittua alkupääomaa, jota kerrytettiin ryöstelyn sekä pakko- ja orjatyön avulla. Kolonialismi mahdollisti siten ne resurssit, joilla länsimainen liberaali yhteiskunta ja sen vauraus rakennettiin. Losurdon (2013, 353) mukaan liberalismi määritteli pyhän ja profaanin alueen välisen erottelun. Pyhään alueeseen kuuluu omistava luokka, jonka oikeutena on liberaaleista ihanteista nauttiminen ja profaaniin eli maalliseen alueeseen kuuluvat alistetut ryhmät, kuten siirtomaiden orjat ja emämaan köyhälistö. Liberaalissa hallinnassa tehtiin näin rajanvetoa sille, kuka saa nauttia yksilönvapauksista ja kuka rajataan sen ulkopuolelle riiston kohteeksi.

3.2 Subjektin ja itsehallinnan käsitteet

Hänninen ja Karjalainen (1997, 10) viittaavat Foucault'n (1988) käsitykseen hallintamentaliteetista muiden hallitsemisen ja itseen kohdistuvan hallitsemisen kosketuspintana. Tämä tarkoittaa, että modernin vallan hallitsemistekniikat eivät perustu pelkästään pakottamiseen, vaan ne pyrkivät hallitsemaan yksilön toimintaa niin, että hän vapaaehtoisesti toimii itsehallinnan avulla yhteiskunnallisten normien mukaisesti. Työväestön kouluttautumisen myötä syntynyttä uhkaa yhteiskuntajärjestykselle ja auktoriteettien vallalle alettiin modernisoituneissa valtioissa hallinnoimaan perinteisen kurivallan rinnalla yksilön sisäistämällä hallinnan tekniikoilla (Kyllönen & Pekkola 2023, 174). Kyllönen ja Pekkola (2023, 174) kuvaavat Foucault'n klassista vallankäytön sisäistämisen teoriaa, jossa hän vertaa

ihmisen sisäistämää itsensä tarkkailua ja kontrollointia Jeremy Benthamin suunnitteleman Panoptikon -vankilan rakenteeseen, jossa vankilan keskellä olevasta valvontayksiköstä vartija näkee jokaiseen selliin. Vanki tietää, että häntä saatetaan tarkkailla milloin tahansa, joten hän ryhtyy käyttäytymään sen mukaisesti. Näin valta asettuu yksilöön itsekurina ja ohjaa tämän elämää kokonaisvaltaisesti, jolloin ulkoista kurivaltaa ei enää tarvita. (Mt.)

Yksilö ei siis sisäistä vain itseensä kohdistuvaa valvontaa, vaan hänestä tulee myös aktiivinen toimija, joka pyrkii toteuttamaan vallitsevan hallintarationaliteetin mukaisia tavoitteita omassa elämässään. Footen ja Frankin (1999, 161) mukaan sosiaalityö ja muut ihmistieteet voidaan nähdä foucault'laisina "totuuspeleinä" (*truth games*), joissa subjektit ohjataan tuottamaan tietoa itsestään löytääkseen "totuuden" omasta olemuksestaan erilaisten auttamis- ja hoivakäytäntöjen puitteissa. Totuuspelit kytkeytyvät itsen teknologioihin (*technologies of the self*). Footen ja Frankin (1999, 161) mukaan Foucault (1988) määrittelee itsen teknologiat menetelmiksi, joiden avulla yksilöt kohdistavat itseensä kokonaisvaltaisesti tiettyjä toimintoja joko itsenäisesti tai muiden avustuksella. Näiden toimintojen tavoitteena on muokata itseä niin, että saavutetaan tietty tavoiteltava tila, kuten onnellisuus, puhtaus, viisaus tai täydellisyys.

Kaiston ja Pyykkösen (2010, 17) mukaan hallintamentaliteetin ohella subjektin käsite, tarkoituksellisesti hyvin avoimena käsitteenä, on keskeisessä roolissa hallinnan analytiikassa. Subjektilla viitataan erilaisiin identiteetteihin ja toimijuuksiin, jotka sekä kutsuvat puoleensa hallinnallisia toimia että muotoutuvat niiden vaikutuksesta (mt.). Vuonna 1982 julkaistussa artikkelissaan Foucault esittää, että hänen tutkimuksensa pääaiheena ei ole ollut valta, vaan se, miten ihmisestä tehdään subjekti. Subjektilla on kaksi merkitystä: subjektiut jollekin toiselle kontrollin ja riippuvaisuuden kautta, ja identiteettiin kiinnittyvä subjektiut, joka syntyy itsetietoisuuden ja omatunnon kautta. (Foucault 1982.) Kaisto ja Pyykkönen (2010, 17) jäsentelevät nämä puolet kutsumalla ensin mainittua subjektivoinniksi ja toiseksi mainittua subjektivaatioksi, ja he korostavat subjektiuden rakentuvan näiden kahden ulottuvuuden leikkauspinnalla. Deleuze (1992) tarkastelee Foucault'n myöhäistuotannossa esiintyvää subjektivaation toista puolta, joka ei olekaan yksinkertaisesti normien mukaiseen hallintaan pyrkivä vallankäytön jatke. Subjektivaatio voi toimia itseksi tulemisen prosessina, joka kääntyykin valtaa vastaan. Deleuze (1992) kuvaa tätä "pakenemisen linjana". Tällainen itsehallinnallisuus ei pyri täyttämään normatiivisia odotuksia, vaan pakenee niitä.

Foucault'n (1982) mukaan ihmisestä tehdään subjekti objektivoimalla. Objektivointia tehdään kolmella tavalla: tieteellisellä luokittelulla, jaotteleamalla vastinpareihin sekä ihmisten itseään koskevalla subjektivoinnilla, jolloin ihminen itse sisäistää tavan luokitella itseään. Juhila (2009) kuvaa artikkelissaan Foucault'n objektivoinnin ja subjektivoinnin teoriaa ja sitä, miten ne kietoutuvat toisiinsa sosiaalityön instituutionaalisissa käytännöissä. Sosiaalityötä voi jäsentää normaalistamisen prosessin kautta, jossa yksilö pyritään vetämään osaksi yhteiskunnan normeja. Objektivointi ja subjektivointi ovat työkaluja normaalistamisprosessille. Ensin yksilö objektivoidaan kategorisoimalla hänet johonkin yhteiskunnallisista normeista poikkeavaan ryhmään, esimerkiksi asunnottomaksi. Tämän jälkeen häntä subjektivoidaan ohjaamalla häntä itserefleksiivisyyteen ja toimintaan, mikä tähtää yksilön itseohjautuvaan pyrkimykseen kohti normien mukaista elämäntilannetta. (Juhila, 2009.) Asunnottomuus kategoriana syntyy vastauksena oletuskategoriaan, eli asunnollisen ihmisen kategoriaan.

Tämä neuvottelu "tavallisen" ja marginaalisen asiantilan välillä jäsentää ihmisten käsityksiä siitä, miten asiat ovat ja miten niiden tulisi olla (Jokinen ym. 2004). Jokisen ja kumppaneiden (13, 2004) mukaan suomalainen hyvinvointivaltio on perinteisesti rakentunut yhden keskuksen idealle ja institutionaalisilla käytännöillä pyritään tunnistamaan, nimeämään ja luokittelemaan marginaaliset ryhmät ja niiden ongelmat ja vetämään sitten omilla toimillaan näihin kuuluvia ryhmiä ja yksilöitä kohden keskusta. Vaikka toiminta pyrkiikin tasavertaisuuden mahdollistamiseen, sen nähdään samanaikaisesti tuottavan nimeämiskäytännöillään marginaalisuutta. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa katse kohdistuu usein marginaaleihin, mutta vain keskuksen ääni tulee kuulluksi (Jokinen ym. 2004, 13).

3.3 Uusliberalismi ja yksityisen vastuun diskurssi

Millerin ja Rosen (2010, 32) mukaan valtion vahva asema sai 1960-luvulta alkaen enenevästi kritiikkiä osakseen niin oikealta kuin vasemmaltakin, ja oikeistolainen, markkinalogiikkaan perustuva hallintamentaliteetti alkoi vallata alaa. Uusliberalismi sai jalansijaa länsimaissa 1980-luvulta lähtien, tunnetuimpina esimerkkeinä Britannian pääministeri Margaret Thatcherin sekä Yhdysvaltain presidentti Ronald Reaganin johdolla. Uusliberaali ideologia määrittelee yhteiskunnalliset ongelmat markkinalähtöisesti ja ajaa yksityistämisen, itseään säätelevien kilpailullisten markkinoiden sekä kokonaisvaltaisesti yhteiskunnallisten osa-alueiden kaupallistamisen asiaa (Patomäki, 2007).

Juhilan (2008, 50) mukaan hyvinvointivaltiota haastanut uusliberalismi on yksityisen vastuun diskurssin taustalla. Tämä diskurssi yleistyi 2000-luvun kilpailukykyä ja pärjäävää kansalaisuutta ihannoivalta aikakaudelta lähtien. Yksityisen vastuun diskurssissa sosiaalisia ongelmia tarkastellaan yksilölähtöisinä. (Juhila 2008, 49.) Helénin (2004, 218) mukaan uusliberalismi hallinnan analytiikan keskeisenä teemana juontaa juurensa thatcherismin traumaattiseen muistoon. Uusliberalismia ei tässä näkökulmassa nähdä vain poliittisena ideologiana, vaan kokonaisvaltaisena hallintarationaliteettina, joka ohjaa ja muokkaa ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä. Sitä ei myöskään pidetä yhtenäisenä oppina, vaan nähdään, että on olemassa useita erilaisia "uusliberalismeja", jotka vaikuttavat esimerkiksi hyvinvointivaltiokeskusteluun. Kun hallinnan analytiikan kentällä puhutaan uusliberalismista yksikössä, tarkoitetaan hallinnallisuuden uudenlaista muunnelmaa. (Mt.) Helén (2004, 218) viittaa Hindessiin (1996, 78), jonka mukaan uusliberalismi on "liberaali reaktio liberaalin hallintatavan saavutuksiin". Deanin (1997, 68) mukaan liberalistinen hallinnointi pyrkii edistämään tiettyjä käyttäytymistapoja hyödyntäen monipuolisesti erilaisia toimintapiirejä ja se yhdistelee diskursiivisia, oikeudellisia ja institutionaalisia käytäntöjä.

Miller ja Rose (2010, 73-74) kuvaavat sitä, kuinka 1900-luvun alkupuolen poliittista rationaliteettia mukaileva kansalaisuus määrittyi sosiaalisen vastuun sekä tarpeiden ja kollektiivisen solidaarisuuden kautta, jolloin niin yhteiskunnalla kuin yksilölläkin oli molemminpuolisia velvollisuuksia. Tämä ajattelutapa väistyi 1980-luvun puolivälistä alkaen uusliberalistisen rationaliteetin tieltä. Vapautta, valinnanmahdollisuuksia ja riippumattomuutta korostava kielenkäyttö korvasi diskurssin, joka perustui solidaarisuudelle sekä sosiaalisen keskinäisriippuvaisuuden tuottamalle turvallisuudelle ja tyytyväisyydelle. Kansalaisen rooli muovautui sosiaalisesti sidonnaisesta, riippuvaisesta subjektista aktiiviseksi henkilökohtaisia valintojaan tekemäksi kuluttajaksi, joka hyödykkeitä kuluttamalla maksimoi elämänlaatuaan vahvistaen samalla kansantalouden toimintaa. (Miller & Rose 2010, 74-75.) Miller ja Rose (2010, 306) kuvaavat hallinnassa tapahtunutta muutosta hallittavan subjektin uudella erityistymisellä, jossa yksilöt määritellään aktiivisiksi kansalaisiksi, joiden odotetaan "yrityksellistävän" itsensä. Kun elämänlaatu nähdään seurauksena yksilöllisistä valinnoista, yksilön odotetaan toteuttavan itseään erilaisissa "mikromoraalisissa" yhteisöissään ja noudattavan yleisesti hyväksyttyjä elämäntapamalleja saavuttaakseen mahdollisimman korkean elämänlaadun ilman suoraa valtiollista sääntelyä (mt.).

The Care Collectiven Hoivamanifestissa (Chatzidakis ym. 2020) kuvaillaan uusliberalistisen ihanteen mukaista kansalaista vastuulliseksi, yrittäjämäiseksi, sitkeäksi ja itseohjautuvaksi. Tämä ihanne kieltää ihmisen haavoittuvaisuuden sekä keskinäisen riippuvaisuuden ja edistää hyvinvointivaltion sekä kansalaisosallistumisen ja demokraattisten instituutioiden alasajoa (mt.). Bevan (2021, 261) viittaa Hamannin (2009, 38) näkemykseen, jonka mukaan uusliberaalin hallintarationaliteetin ydintavoitteena on luoda strategisesti sellaisia yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka synnyttävät *homo economicuksen*. Tämä taloudellisen ihmisen ihanne on subjektiviteetin muoto, jonka juuret ovat perinteisessä liberalismissa. Bevan kuitenkin tarkentaa, että siinä missä klassinen liberalismi määrittää taloudellisen ihmisen ensisijaisesti vaihdannan kautta, uusliberalismi pyrkii varmistamaan, että yksilöt velvoitetaan soveltamaan markkinaehtoisia arvoja kaikissa valinnoissaan ja arjen käytännöissään. Tämän sisäistetyn logiikan kautta yksilöt kerryttävät inhimillistä pääomaansa ja muovautuvat oman elämänsä yrittäjiksi. (Bevan 2021, 261.)

Myös Desjarlais-deKlerkin (2012, 3) mukaan uusliberalistisessa hallinnallisuudessa yksilöitä ja ryhmiä rohkaistaan elämään eräänlaisen markkinahallinnan (*market governance*) alaisuudessa, jolloin vapaan markkinatalouden diskurssi ulottuu koskemaan yksilöiden kokemusta itsestään vapaina ja aktiivisina oman hyvinvointinsa hallitsijoina ja he jäsentelivät omaa elämänsä vapaan markkinatalouden periaatteiden mukaan. Uusliberalismiin kytkeytyvä ekonomismi eli talouden ensisijaisuuden korostaminen tunkeutuu myös sosiaalityön arvioinnin mittapuuksi, sillä hyvinvointivaltion on uusliberalistisen käsityksen mukaan toimittava voittoa tuottavan yrityksen tavoin (Juhila 2008, 50).

Horsellin (2006, 214) mukaan 1900-luvun loppupuolelta lähtien markkinat ovat alkaneet enenevässä määrin ohjailla hyvinvointipoliittista keskustelua tavalla, jossa rakenteelliset köyhyyttä ja paikattomuutta tuottavat tekijät typistetään yksilöllisiksi heikkouksiksi. Samalla he, joiden resurssit eivät riitä täysipainoiseen osallisuuteen, määritellään ulossuljetuiksi, riippuvaisiksi, välinpitämättömiksi ja jopa uhaksi yhteiskuntajärjestykselle (Horsell 2006, 214). Tämä markkinaehtoisuus heijastuu sosiaalityön käytäntöihin siinä, miten sosiaalisia ongelmia määritellään yksilölähtöisesti. Jos yksilölähtöiset menetelmät eivät tehoa, helposti siirrytään yksittäisen kansalaisen syyllistämiseen eikä ongelmista puhuta rakenteellisina tai sosiaalisina (Juhila 2008, 58). Myös Bullenin (2015) mukaan vastuun siirtäminen yksilölle johtaa usein ajatukseen siitä, että yksilö ei ansaitse tukea, kun taas vastuun näkeminen rakenteellisena edesauttaa asunnottomien näkemistä tukea ansaitsevina.

Edellä esitetyn teorian valossa yksityistämisen, tehostamisen sekä yksilöllisen vastuun logiikan voi nähdä edelleen 2020-luvulla ja se näyttää saavuttaneen vahvan hegemonisen aseman niin julkisessa keskustelussa ja päätöksenteossa kuin arkisessa ihmiskäsityksessäkin. Myös Lahtinen ja Purokuru (2020, 11) toteavat, että vauraiden länsimaiden hallintatapa sekä oletusarvoiset arkipäiväiset normit ja ihmiskäsitys perustuvat liberalismiin. He havainnollistavat liberalismiin läpitunkevaa voimaa jäsentelemällä liberalismiin pinta- ja syvätasoon (Lahtinen & Purokuru 2020, 12-13). Pintatason liberalismi on markkinoiden ja yksilöiden vapautta ihannoiva poliittinen katsomus, joka näyttäytyy abstrakteina vapaamielisyyttä, yksilöiden tasa-arvoisuutta ja järkevyyttä korostavina arvoina. Se tulkitsee ongelmat teknisesti ratkaistaviksi ja eriarvoistavista sorron mekanismeista vapaiksi. Syvä liberalismi toimii huomaamattomasti syvälle sisimpään sisäistettyinä rationaliteetteina, jotka eivät ole riippuvaisia tietoisien tason mielipiteistämme. Keskeistä tälle syväliberalismin hallitsemalle kokemusmaailmalle ovat taipumus hahmottaa maailmaa omistussuhteiden ja toisistaan erillisten yksilöiden näkökulmasta. Tässä syvälle ajatuksiimme ja käyttäytymiseemme istutetussa liberalismissa piilee liberaalin hallinnan ydin. (Mt.)

Tässä luvussa esitelty teoreettinen viitekehys osoittaa, kuinka liberaali hallintarationaliteetti on siirtynyt uusliberalismin myötä vaatimaan yksilöltä yhä kokonaisvaltaisempaa itsehallintaa ja henkilökohtaista vastuunkantoa omasta pärjäämisestään. Tällöin sosiaaliset ongelmat typistetään yksilön omiksi ominaisuuksiksi tai puutteiksi samalla hämärtäen niiden rakenteellisia taustoja. Seuraavassa luvussa siirryn soveltamaan tätä hallinnan analytiikan viitekehystä tutkielmani käytännön kontekstiin eli asunnottomuuteen ja asunnottomuustyön kenttään. Tarkastelen, miten globaali asuntokriisi, hallinnan murros asunnottomuustyössä sekä asiantuntijavalta kietoutuvat yhteen tuottaen kehystyksiä sille, miten asunnottomuutta hallitaan ja miten sitä kokeva subjekti puheessa rakentuu.

4 Asunnottomuus hallinnan kohteena

Asunnottomuus edustaa poikkeamaa asumisen ja kansalaisuuden normeista, ja asettaa ihmisen usein monin tavoin rakenteellisesti prekaariin ja marginalisoituun asemaan. Asunnottomuuden voi nähdä hallinnallisena epäonnistumisena ja asunnottomuuspolitiikkaan sekä asunnottomuutta kokeviin ihmisiin kohdistetaan siis paljon hallinnan keinoja. Se, millä tavalla asunnottomuus määritellään hallinnallisuuden viitekehyksessä, kertoo oleellisia asioita vallanjaollisista kysymyksistä.

4.1 Asuntokriisi ja hallinnan murros asunnottomuustyössä

Euroopan unionin neuvoston (2025) mukaan asuntojen hintojen ja asumiskustannusten nousu on johtanut Euroopan asuntokriisiin. Verrattuna vuoteen 2015 asuntojen hinnat ovat kohonneet EU-alueella keskimäärin jopa 60 prosenttia. Tämän kehityksen seurauksena noin joka kymmenes eurooppalainen kotitalous ei pysty maksamaan vuokraansa tai asuntolainansa ajoissa. Suurissa kaupungeissa joka kymmenes käyttää yli 40 prosenttia tuloistaan asumiseen, mikä ylittää selvästi kohtuullisena pidetyn 30 prosentin rajan. Esimerkiksi Helsingissä asumiskustannusten osuus tuloista on noussut 35 prosenttiin. (Mt.)

Rasinkangas (2025, 44) korostaa, että markkinaehtoinen asuntopolitiikka on ollut keskeinen tekijä eurooppalaisen asumisen eriarvoistumisen kiihtymisessä. Myös Siatitsan ja kumppaneiden (2025) mukaan kohtuuhintaisen asumisen puute on rakenteellinen ongelma. Sitä kiihdyttävät asumisen kaupallistuminen ja finansialisaatio, jossa asunnot nähdään ensisijaisesti globaalin markkinaspekulaation välineinä. Tätä kehitystä ajavat läpinäkymättömät kansainväliset pääomavirrat, joiden sääntelyyn heikennetyn julkisen vallan keinot ovat riittämättömiä. Koska kriisin taustatekijät ovat globaaleja ja Euroopan laajuisia, ei asumisen kriisiä voida täysin ratkaista valtiokohtaisesti. Sutela (2025, 51) tiivistää asumisen finansialisoitumisprosessia kuvaamalla, kuinka asuminen on muuttunut perustarpeesta globaaliksi sijoituskohteeksi, jonka ensisijainen tehtävä on kerryttää varallisuutta kansainvälisille sijoittajille ohittaen asunnon roolin kulutushyödykkeenä ja sosiaalisena oikeutena.

Myös Madden ja Marcuse (2016, 17-23) korostavat, että asuntokriisi on poliittis-taloudellinen ongelma. Sen taustalla on perustavanlaatuinen konflikti koskien sitä, että asuminen on yhtäältä elämän perusedellytys sekä sosiaalinen tila ja toisaalta se on valjastettu

voitontavoittelun välineeksi. He huomauttavat, että termin "kriisi" käyttö on tietystä mielessä harhaanjohtavaa, sillä se antaa ymmärtää tilanteen olevan väliaikainen poikkeustila.

Tosiasiassa riittämätön ja epävarma asuminen on vähävaraiselle väestölle ja työväenluokalle jatkuva ja tavanomainen olosuhde, aiheuttaen toki akuuttia inhimillistä hätää ja kärsimystä.

Madden ja Marcuse haastavat valtavirtaista kriisipuhetta toteamalla, että asuntokriisi ei ole merkki järjestelmän hajoamisesta, vaan se on kapitalistisen kehityksen looginen seuraus. Kun asuminen alistetaan markkinaehtoiselle voitontavoittelulle, kriisi on järjestelmän täysin odotettavissa oleva tulos. Ongelma on syvemmällä kuin mihin pelkillä teknisillä hallinnan toimenpiteillä voidaan vastata. Asuminen on kamppailua poliittisten ja taloudellisten intressien välillä, ja sen kriisiytyminen juontaa juurensa luokkayhteiskunnan rakenteelliseen eriarvoisuuteen. Tämän vuoksi on välttämätöntä kyseenalaistaa asumisen funktio uusliberaalissa kapitalismissa: ketä varten asuminen on, kuka sitä kontrolloi ja ketä se sortaa? Maddenin ja Marcusen mukaan asumista on puolustettava ensisijaisesti kotina, ei sijoitusomaisuutena, ja sen on oltava kaikkien saavutettavissa oleva resurssi. (Mt.)

Tämä Maddenin ja Marcusen kuvaama ristiriita markkinoiden ja sosiaalisten oikeuksien välillä heijastuu myös siihen, miten sosiaalipalveluita organisoidaan hyvinvointivaltioissa. Samalla kun globaaleja asuntomarkkinoita ylläpidetään poliittisilla ja taloudellisilla päätöksillä, hallinnan painopiste on yksilön vastuussa ja itsehallinnassa. Juhila ja kumppanit (2017) kuvaavat kansalaisten, asiakkaiden ja palveluntarjoajien muuttuvia vastuullisuuden rooleja länsimaisissa hyvinvointivaltioissa. 1990-luvulta lähtien vastuullistaminen on käynyt yhä yleisemmäksi lähestymistavaksi hyvinvointipalveluiden marginaaleissa (Juhila ym. 2017, 11).

He viittaavat O'Malleyyn (2009, 277-279) määritelmään, jonka mukaan vastuullistaminen (*responsibilization*) on prosessi, jossa vastuu jonkin tehtävän suorittamisesta siirretään yhdeltä taholta toiselle, esimerkiksi valtiollisen toimijan tehtäviä siirretään yksilön vastuulle. Kyse voi olla myös tehtävästä, jota ei ole aiemmin määritelty kenenkään velvollisuudeksi. Tämä prosessi kytkeytyy O'Malleyyn (2009) mukaan uusliberaaleihin diskursseihin, joiden mukaan tämä vastuullistettu yksilö on vältellyt vastuutaan tai hyvinvointivaltio on riistänyt häneltä vastuunsa ja siirtänyt sen julkisen toimijan hallittavaksi. (Juhila ym. 2017, 11.) Myös Desjarlais-deKlerkin (2012, 3) mukaan uusliberaalille diskurssille luonteenomainen vastuullistaminen palauttaa vastuun elämäntilanteesta yksilölle, jolloin epäsuotuisista olosuhteista ei voida enää syyttää yhteiskunnallisia tai ulkoisia tekijöitä.

Asunnottomuustyössä tämä vastuullistaminen voi näkyä esimerkiksi siinä, miten asunnon säilyttämisestä tulee yksilön vastuulle kuuluva projekti, jonka onnistuminen riippuu hänen kyvystään omaksua oikeanlaiset itsehallinnan tekniikat. Juhila ja kumppanit (2017, 13) liittävät vastuullistamisen käsitteen kehittyneeseen liberalismiin (*advanced liberalism*), sillä vastuullistamisen diskurssit ovat uusliberaalin oikeistolaisuuden lisäksi yleistyneet myös vasemmalle nojaavassa liberalismissa.

Tällainen hallinnantapa, joka painottuu sisäistettyyn velvollisuudentuntoon ulkoisen pakon sijasta kytkeytyy myös Suomessa tapahtuneeseen asunnottomuustyön kehitykseen. Asunnottomuuden hallintamentaliteetissa tapahtui merkittävä murros vuoden 2008 tienoilla, jolloin käynnistettiin pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma (PAAVO I) ja sen myötä siirryttiin toteuttamaan Asunto ensin -mallia vanhan portaikkomallin sijaan. (Y-Säätiö 2017, 19.) Portaikkomalli perustui ajatukselle siitä, asunnottoman tulee "ansaita" asunto ja osoittaa "asumiskykyisyytensä" etenemällä lineaarisesti sosiaalisen kuntoutumisen portaikossa ylöspäin (Y-Säätiö 2017, 19). Foucault'laisesta näkökulmasta portaikkomallin voi nähdä edustavan kurivaltaa, joka perustuu asunnottoman tarkkailulle ja normalisoimiselle. Tällöin asunnoton pyritään "korjaamaan" oikeanlaiseksi sen uhalla, että hän putoaa portaikossa alaspäin. Kurivallan tekniikoilla yksilöt asetetaan hierarkkiseen järjestykseen, jossa heitä vertaillaan normien perusteella ja rangaistaan poikkeavuudesta (Foucault 1975; ref. Alhanen 2018, 150).

Asunto ensin -mallin voi nähdä edustavan hienovaraisempaa hallinnallisuuden tapaa, joka perustuu riskinhallintaan ja yksilön ohjailemiseen kohti sitä, että hän haluaa toimia yhteiskunnallisten odotusten mukaisesti. Malli perustuu ajatukselle siitä, että asunnoton tarvitsee vakituisen asunnon voidakseen elää itsenäistä elämää ja käsitelläkseen mahdollisia haasteita liittyen esimerkiksi mielenterveyteen tai päihteidenkäyttöön. Asukkaan valinnanvapaus ja voimaantuminen sekä yhteiskuntaan integroituminen tukipalveluiden avulla ovat keskeisiä periaatteita. Myös yhteisöllisyys on Asunto ensin -mallia ohjaava arvo, jonka avulla asukasta pyritään voimaannuttamaan ja kokemaan kuuluvuuden tunnetta. (Y-Säätiö 2017, 15.) Tämä malli ei siis perustu tiukkaan kontrolliin ja pakkoon, vaan tunnustaa yksilön autonomian ja tukee häntä kehittämään itsehallinnan tekniikoita, joiden avulla hän voi alkaa itse johtamaan omaa elämäänsä.

Voutilaisen (2018, 179) mukaan Asunto ensin -periaate pohjautuu ihmisoikeusajatteluun. Ihmisarvoperustainen auttaminen merkitsee käytännössä sitä, että avun tarjoajat luopuvat pitkään vallalla olleista ehdollistavista vaatimuksista ja apua annetaan ilman, että sen saajalta edellytetään muutosta ”paremmaksi ihmiseksi” (Voutilainen 2018, 191). Voutilainen (2018, 188) kuitenkin kuvaa, että hoivan ja tuen päämääränä on vahvistaa yksilön voimavaroja ja päätöksentekoaasemaa niin, että marginalisoidussa asemassa eläneet henkilöt nousevat ”uudella tavalla juridisesti ja yhteiskunnallisesti vastuullisiksi kansalaisiksi”, joilla on edellytykset kantaa vastuuta itsestään ja ympäristöstään. Vaikka tämä vastuullisuuden ja autonomian korostus näyttäytyy Asunto ensin -mallissa voimaannuttavana ja osallistavana, kriittinen hallinnallisuuden tutkimus suhtautuu siihen kyseenalaistavammin. Juhila (2009, 63) viittaa Foucault'n (1988, 10) havaintoon siitä, että parhaimmatkin aikomukset sisältävät riskin ohjelmien muuttumisesta alistamisen välineiksi. Juhilan (2009, 63) mukaan näin on osittain käynyt sosiaalityön *empowerment*- eli voimaantumishohjelmalle. Osana poliittista diskurssia ja manageriaalista hallinnointia se kääntyy usein alkuperäisen itsemääräämisen kunnioittamisen sijaan kansalaisten oman yksilöllisen vastuullisuuden vaatimukseksi, jolla voidaan samalla oikeuttaa "vastuuttomiksi" määriteltyjen ihmisten kontrollia. Myös Hokkanen (2009, 323-324) huomauttaa, kuinka *empowerment* on muotoutunut 1990-luvulta lähtien alun perin vähemmistöjen ja sosiaalisten liikkeiden kollektiivisesta ja poliittisesta työkalusta individualisoivaksi, yksilön muutosta itseisarvona ja lopullisena päämääränä pitäväksi ajatteluksi.

4.2 Pastoraalinen valta ja asiantuntijavalta asunnottomuustyössä

Edellä käsittelin asuntokriisin makrotason kehityskulkuja ja hallinnan painopisteen siirtymistä kohti yksilön vastuullistamista. Tässä luvussa avaan asiantuntijavallan näkökulmasta sitä, miten hallintaa toteutetaan asunnottomuustyön käytännön asiakaskohtaamisissa. Asunnottomuustyön asiakastyössä asumisen haasteisiin vastataan pyrkimällä hallitsemaan tilannetta yksilötasolla, jolloin Foucault'n analyysi tiedon ja vallan välisestä suhteesta tulee keskiöön. Asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden aseman taustalla on heidän alaansa koskeva valtaa tuottava tieto. Toisaalta valta luo tietoa, jota he asemastaan käsin voivat kerätä.

Foucault (1982, 782-783) kuvaa modernien länsimaalaisten valtioiden uutta hallinnantekniikkaa, pastoraalista valtaa, jonka juuret pohjautuvat kristillisiin instituutioihin.

Pastoraalisen vallan korkein päämäärä on varmistaa yksilön pelastus seuraavassa maailmassa, tarpeen vaatiessa myös uhraamalla itsensä muiden elämän ja pelastuksen puolesta.

Pastoraalinen valta huolehtii yhteisön ohella jokaisesta yksilöstä erikseen ja tämän vallan toiminnan edellytyksenä on ihmisten mielenliikkeiden ja sielullisen maiseman tunteminen, voidakseen ohjata heidän omatuntoaan.

Foucault'n (1982, 783-784) mukaan kirkollisissa instituutioissa toteutettavan pastoraalisen vallan merkitys vähentyi huomattavasti 1700-luvulta lähtien, mutta tämä yksilöllistävä hallinnantekniikka on levinnyt muihin instituutioihin. Modernin valtion voi nähdä edustavan pastoraalista valtaa siinä tavassa, miten yksilöitä muokataan heidän pelastamiseksi tässä nykyisessä maallisessa elämässä kuolemanjälkeisen elämän sijaan. Pelastamista edustaa esimerkiksi terveys, hyvinvointi, riittävä elämänlaatu ja turvallisuus. Pastoraalisen vallan kohteena on niin väestö kuin yksilökin, ja nykyisessä laajalle levinneessä muodossaan se kietoutuu poliittiseen valtaan. (Mt.)

Pastoraalinen valta tai paimenvalta, kuten termi myös toisinaan käännetään, kuvaa hyvin asunnottomuustyön hallinnan tapaa. Pastoraalisen hallintamentaliteetin voi nähdä taustoittavan asunnottomuuden näkemistä väestötasoisena ongelmana, kuten paimen pitää huolta lampaistaan. Biovalta antaa pastoraaliselle hallintamentaliteetille työkalut asunnottomuustilastojen keräämisen ja asunnottomuusohjelmien muodossa. Yksilötasolla tätä maallistunutta pastoraalista valtaa voi nähdä siinä, kuinka asunnottomuutta kokevan tai asunnottomuusuhan alla oleva ihminen pyritään pelastamaan hänen hyvinvointiaan, terveyttään, turvallisuuttaan ja asumistilannettaan edistämällä. Auttaakseen asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevaa ihmistä tulee auttajan saada tietää hänen henkilökohtaisista ajatuksista ja kokemuksista, esimerkiksi kuntoutussuunnitelman laatimiseksi. Helénin (2004, 217) mukaan kehittyneet ja hienovaraiset liberaalin hallinnan keinot mahdollistavat sen, että pastoraalinen valta voi vaikuttaa kokonaisvaltaisesti niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin elämään, jolloin ihmiselämän perustuvanlaatuiset elementit altistuvat moniulotteisille tiedon ja asiantuntijuuden prosesseille ja kytkeytyvät valtiolliseen auktoriteettiin.

Pastoraalinen valta ja kurivalta eivät sulje toisiaan pois sosiaalityössä. Jokisen (2008, 110) mukaan sosiaalityöntekijän viranomaisrooli tuo sisäänkirjoitetusti mukaan kontrollin ja vallankäytön harjoittamisen, joka ulottuu asiakkaiden henkilökohtaiseen elämään. Partonin (1999, 107-108) mukaan sosiaalityö on osa laajempaa ihmistieteiden ammattikuntaa, joka on

korvannut perinteisen lakiin ja suvereniteettiin perustuvan vallan normalisointiin perustuvalla vallalla. Normalisoivat kurinpidolliset mekanismit pyrkivät yksilön muovaamiseen asiantuntijatiedon avulla edistääkseen yksilön kehittymistä ja yhteiskunnallista vakautta. Ne edellyttävät kokonaisvaltaista tietoa henkilöstä ja hänen sosiaalisesta ympäristöstään, jotta häntä voidaan arvioida, valvoa ja ohjata yksilöllisesti. Erityisesti asiantuntijan harjoittama "normalisoiva katse" tekee erontekoa normaalin ja poikkeavan välille ja mahdollistaa asiantuntijan arvioinnin koskien yksilön luonnetta, asenteita ja käyttäytymistä suhteessa yhteiskunnallisiin odotuksiin. (Mt.) Partonin (1999, 105) mukaan ammattilaisilla ja asiantuntijoilla on kuitenkin myös omia intressejä ja prioriteetteja, minkä vuoksi päivittäiset käytännöt eivät ole yhdenmukaisia, helposti ennakoitavissa tai täysin ylhäältä alaspäin määrättyjä.

5 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa esittelen aluksi tutkimusaineiston, metodologiset lähtökohdat sekä tutkielman toteutustavan. Nämä valinnat luovat pohjan analyysilleni, jolla vastaan tutkimuskysymykseeni: *Millainen itsehallinnallinen subjekti rakentuu asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden puheessa?* Viimeisessä alaluvussa tuon esiin tutkimukseen liittyviä eettisiä huomioita sekä erittelen omaa tutkijan positiotani.

5.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani on haastatteluaineisto, joka on kerätty osana monitieteistä Asunnottomuuden polut Turun seudulla (ASKE) -hanketta (2024–2026). Hanketta rahoittaa Länsi-Suomen Yleishyödyllinen Asuntosäätiö Turun Kaupunkitutkimusohjelman kautta. Aineisto koostuu Turun ja Varhan hyvinvointialueen asunnottomuustyön asiantuntijoiden haastatteluista. Haastateltavia on aineistossa yhteensä 15, ja he edustavat laajasti eri sektoreita: kaupunkia, hyvinvointialuetta, seurakuntia, järjestöjä sekä yksityistä sektoria. Osallistujat valittiin tutkimusryhmän verkostojen kautta kriteerinä se, että he kohtaavat asunnottomuutta työssään sekä ilmiönä että palvelutehtävissä. Kaikilta osallistujilta pyydettiin kirjallinen suostumus, ja heille toimitettiin Turun yliopiston kriteerien mukainen tietosuojaseloste. Aineistonkeruu toteutettiin touko-kesäkuussa 2025 niin ryhmä- kuin yksilöhaastatteluidenkin muodossa. Läsä toteutettuja ryhmähaastatteluja on kolme, joissa on jokaisessa 3-5 osallistujaa. Tavoitteena oli muodostaa taustaorganisaatioiden kannalta heterogeenisiä ryhmiä, jotta voidaan tavoittaa jaettuja näkemyksiä koskien asunnottomuusilmiötä ja -työtä vuorovaikutteisen keskustelun kautta. Tämän lisäksi järjestettiin kolme yksilöhaastattelua etäyhteydellä heille, jotka eivät päässeet ryhmätilaisuuksiin.

Haastattelut tallennettiin haastateltavien luvalla ja kolme Turun yliopiston sosiaalityön maisterivaiheen opiskelijaa, itseni mukaan lukien, litteroivat ne puhtaaksi. Litteroidun aineiston kokonaislaajuus on yhteensä 100 sivua. Saimme oikeuden käyttää aineistoa pro gradu -tutkielmissamme. Aineisto on litteroitu perusmuotoisena tekstinä, josta puuttuvat äänenpainot, tauot ja painotukset. Analyysini kohdistuu tähän litteroituun tekstiaineistoon, ja keskityn käsitteellisiin ilmaisuihin sekä sanavalintoihin, joiden kautta itsehallinnallinen subjekti rakentuu.

Haastattelurungon teemoina olivat asunnottomuus ilmiönä haastateltavien työn näkökulmasta, asunnottomuutta kokevien profiilit sekä riskiryhmät, palvelujärjestelmän toimivuus ja asunnottomuuteen vaikuttaminen. Se, että aineiston keruuta ohjanneet tutkimuskysymykset eivät ole hakeneet vastausta tutkimuskysymykseeni koskien itsehallintaa, voidaan nähdä tutkielman validiteettia lisäävänä tekijänä. Kun haastateltavat eivät ole tienneet, että heidän tuottamaa puhetta tarkastellaan tästä nimenomaisesta tutkimuskysymyksestä käsin, on puhe luonnollisempaa ja itsehallinnallisen subjektin rakentuminen nousee aidompana aineistosta alkuperäisten tutkimusaiheiden sivutuotteena.

Osa haastatteluista on ryhmä- ja osa yksilöhaastatteluita. Ryhmähaastatteluissa muodostuu omanlaisensa dynamiikka, jossa saattaa korostua tiettyjen asiantuntijoiden puhe. Hallinnan analytiikan näkökulmasta tästä ei ole haittaa, sillä tutkin nimenomaan hallitsevia hallintamentaaliteetteja. Aineisto-otteissa olen pyrkinyt huomioimaan moniäänisyyden kuitenkin tinkimättä siitä, että esiin pääsevät tutkimuskysymyksen kannalta kaikista oleellisimmat aineisto-otteet. Olen tiivistänyt analyysiin valitsemiani sitaatteja sujuvuuden vuoksi poistamalla analyysin kannalta epärelevantteja välikommentteja tai täytesanoja, pitäen kuitenkin huolen siitä, että konteksti ei muutu. Poistot on merkitty hakasulkeilla ja kolmella pisteellä [...].

5.2 Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi

Teoreettis-metodologisena viitekehyksenä tutkielmalleni toimii sosiaalinen konstruktionismi, johon metodinen lähestymistapani eli diskurssianalyysi, pohjautuu. (Jokinen ym. 2016.) Sosiaalinen konstruktionismi haastaa itsestään selvinä pidettyjä oletettuja totuuksia ja todellisuuden ilmenemismuotoja (Niska ym. 2024a, 7). Sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksen tarkoituksena on tässä tutkielmassa antaa tukea sen tarkastelulle, millaiset ihmisten luomat prosessit rakentavat yhteiskunnallista todellisuutta (Niska ym. 2024b, 16). Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016) määrittelevät diskurssianalyysin "kielenkäytön sekä muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä". Tällöin tutkimuskohteeksi nousevat ne tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiöitä ja nimeävät niille syitä (Suoninen 2016b). Jokinen ja Juhila (1991, 30) määrittelevät diskurssin "eheäksi, samaan merkitysjärjestelmään kuuluvien, puhe- ja toimintapojen muodostamaksi kokonaisuudeksi". Sosiaalisten todellisuuksien tuottamisen tarkastelu on tutkielmani lähtökohta.

Diskurssianalyysissa kielenkäyttö nähdään todellisuuden rakentamisena ja osana todellisuutta, ei ikäänkuin kuvauksena tosiasiallisesta todellisuudesta. Diskurssit eivät siis ole toissijaisia suhteessa "oikeaan todellisuuteen" vaan ne ovat sosiaalista todellisuutta itsessään (Jokinen & Juhila 1991, 31). Tässä tutkielmassa diskurssien konstruoiva luonne näkyy sen analyysissa, millaisia merkityssysteemejä haastateltavat nostavat esiin suhteessa asunnottomuusilmiöön hallintarationaliteettien ja itsehallinnan näkökulmasta.

Toinen merkittävä painotus tämän tutkielman teoreettisissa lähtöoletuksissa on oletus kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta (Jokinen ym. 2016). Suonisen (2016a) mukaan diskurssianalyysissa ollaan kiinnostuneita kielenkäytön jännitteisestä rikkaudesta eli siitä, miten arkipäiväinen puhe on luonteeltaan vaihtelevaa, moniäänistä ja toisinaan ristiriitaistakin. Kielen nähdään tuottavan erilaisia funktioita, joilla on niin tarkoituksellisia kuin tahattomiakin seurauksia, niin välittömästi kuin kauaskantoisestikin. Funktioiden tulkinta ei ole riippuvaista siitä, onko toiminta tietoista vai ei. Suonisen (2016b) mukaan näitä kielellisiä kuvauksia voidaan kutsua selonteoiksi, joilla ihmiset tekevät itseään ja maailmaa ymmärrettäväksi. Selonteot saavat merkityksensä kulttuurisista resursseista ja samalla muotoilevat sitä, millaisena maailma jatkossa näyttäytyy.

Jaan Jokisen ja kumppaneiden (2016) näkemyksen siitä, että itse asiassa juuri harkitsematta syntyvät vaikutukset ovat tutkimuksellisesti usein kaikkein antoisimpia. Tarkoitukseni on tarkastella sitä, millaisia funktioita puheessa ilmenee ja rakentuu sen sijaan, että spekulaisin puhujan intentioita. Analysoidessani itsehallinnallisen subjektin rakentumista asiantuntijoiden puheessa en siis oletta puhujien tietoisesti tuottavan tätä funktiota, mikä ei kuitenkaan vähennä tulkintojen merkityksellisyyttä suhteessa sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Diskurssien ja vallan yhteenkietoutuminen tarkoittaa sitä, että kielenkäytöllä voi olla myös laajoja ideologisia ulottuvuuksia. Jokinen ja kumppanit (2016) viittaavat Potteriin ja Wetherelliin (1987, 187) mainitsemalla esimerkkinä tästä tiettyjen valta-asetelmien oikeuttamisen ja niiden toisintamisen. Samalla diskurssilla voi myös olla ristiriitaisia seurauksia, ja analyysin tehtävänä on paikantaa näitä eri tavoin ilmeneviä ja hienovaraisia vaikutuksia. Ideologisten kytkösten esiin tuominen vahvistaa diskurssianalyysin yhteiskunnallista painoarvoa. (Jokinen ym. 2016.)

Niskan ja kumppaneiden (2024b, 28-29) mukaan eri ajanjaksoina ja kulttuurisissa konteksteissa esiintyy useita rinnakkaisia diskursseja, jotka kamppailevat totuuden

määrittelyvallasta. Kaikkein vaikutusvaltaisimpia ovat ne puhetavat, jotka onnistuvat saamaan omalle todellisuuskuvalleen itsestäänselvän ja kyseenalaistamattoman diskurssin aseman. Samalla se kaventaa ymmärrystä ja sulkee vaihtoehtoiset tulkintavat tarkastelun ulkopuolelle. Tällaista valtaa tuetaan ja uusinnetaan institutionalisoituneiden käytäntöjen avulla. Tämä kytkeytyy Suonisen (2016b) viittaamaan Foucault'n (1982, 220) ajatukseen vallan produktiivisuudesta eli siihen, miten valta ei toimi vain pakottamalla, vaan myös houkuttelemalla vapaita subjekteja toimimaan tiettyjen käytäntöjen mukaisesti.

Tutkimuksessani tämä näkyy siinä, miten analysoin asiantuntijapuheessa ilmenevää itsehallinnallisuuden vaatimusta ja miten sen rakentumista perustellaan.

Suonisen (2016b) mukaan toimijoiden on hyödynnettävä selonteoissaan sellaisia diskursiivisia rakenteita, jotka ovat kyseisessä kulttuurissa tunnistettavia ja hyväksyttyjä. Selonteot osallistuvat kulttuurin jatkuvuuden turvaamiseen kolmella tavalla: ne vahvistavat konventionaalisia rakenteita perustelemalla niiden noudattamista, ne tukeutuvat vakiintuneisiin diskursseihin vakuuttaakseen yleisönsä, ja niillä on moninaisia symbolisia sekä aineellisia vaikutuksia. Diskurssianalyysissä nähdään, että kieltä käyttämällä ihmiset aina joko ylläpitävät tai uudistavat niitä jaettuja merkitysjärjestelmiä, jotka tekevät ilmiöistä ymmärrettäviä. (Mt.)

Tutkimusotteeni on teoriaohjaava. Aineistolähtöinen analyysini käy jatkuvaa vuoropuhelua teorian kanssa. En kuitenkaan testaa teoriaa analyysin avulla. Analyysini teoreettisena viitekehyksenä toimii aiemmin teorialuvussa esitelty hallinnan analytiikka, jota käytän avuksi tunnistaakseni ja käsitteellistääkseni aineistosta esiinnousevia hienovaraisia vallankäytön rationaliteetteja. Kaiston ja Pyykkösen (2010, 7) mukaan hallinnan analytiikka mahdollistaa tutkimuskohteen kytkemisen laajempiin yhteiskunnallisiin konteksteihin. He viittaavat Milleriin ja Roseen (2008), joiden mukaan lähestymistapa antaa keinoja tarkastella vakiintuneen vallankäytön keinoja ja sen tavoitteita, ihmisten käyttäytymiseen vaikuttamisen strategioita sekä niitä itsensä ymmärtämisen tapoja, joita yksilöille tarjotaan ja joita he soveltavat itseensä.

Keskityn tutkimuksessa nimenomaan itsehallinnallisen subjektin rakentumiseen ja analysoin hallinnan analytiikan puitteissa niin hallintaan liittyviä rationaliteetteja kuin teknologioitakin. Ensisijaisena kiinnostuksenkohteena on hallintarationaliteettien taktinen ulottuvuus eli se, miten logiikan ja kielen avulla rakennetaan tietynlaisia hallinnan tapoja. En siis pyri

vastaamaan kysymykseen "miksi" hallitaan, vaan "miten". Miten-kysymys rajautuu vielä itsehallinnan näkökulmaan eli siihen, miten tässä kontekstissa asunnottomuutta kokevia hallitaan niin, että he alkavat itse hallita itseään ja millaista subjektiutta tämä edellyttää.

5.3 Analyysin toteutus

Tutkimusprosessini oli luonteeltaan abduktiivinen eli teoriaohjaava. Padgett (2016) viittaa Timmermansiin ja Tavoryyn (2012), joiden mukaan abduktio ei ole puhtaasti teorialähtöistä eikä aineistolähtöistä, vaan se alkaa askarruttavan ongelman havaitsemisesta, jota selitetään suhteuttamalla se aiempaan teoreettiseen tietoon. Padgett (2016) korostaa, että abduktiivinen ajattelu edellyttää tutkijalta vankkaa teorialähtöisyyttä sekä kykyä sietää epämääräisyyttä ja keskeneräisyyttä. Vaikka aloitin aineistoon tutustumisen avoimesti, aiempi kiinnostukseni sosiaalityön rakenteellisiin vallankäytön kysymyksiin ohjasi huomiotani jo ensilukemalla siihen, millaisia selontekoja haastateltavat tuottivat koskien valtaa ja vastuuta. Opintojeni aikana vahvistunut kiinnostus näiden rakenteiden ja käytännön auttamistyön välisiin jännitteisiin sekä aineiston diskursiivinen rikkaus vaikutti siihen, että diskurssianalyysi valikoitui lähestymistavaksi jo prosessin varhaisessa vaiheessa. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa mielenkiintoni kohdistui laajasti asiantuntijapuheessa rakentuviin hallintamentaaliteetteihin ja hallinnan diskursseihin yleisesti. Analyysiprosessin edetessä kuitenkin havaitsin, että aineiston runsaus vaati tiukempaa rajausta, jotta analyysi säilyttäisi syvyytensä. Päädyin rajaamaan tutkimuskysymykseni koskemaan nimenomaan itsehallinnallista subjektiutta. Tämä rajausta oli tietoinen valinta, jonka avulla pystyin keskittymään asunnottomuutta kokeviin henkilöihin kohdistuviin odotuksiin ja vaatimuksiin. Lähestyessäni asiaa hallinnan analytiikan näkökulmasta tarkastelen aineistossa sitä, millaisia ominaisuuksia ja kykyjä asunnottomuutta kokevilta subjekteilta odotetaan ja millaisia velvollisuuksia ja muutostarpeita heille hallinnan keinoin asetetaan (Dean 1999, 32; ref. Kaisto & Pyykkönen 2010, 18).

Alun perin suunnittelin sisällyttäväni tutkimukseen asiantuntijoiden oman itsehallinnan, jonka merkitys korostui haastatteluissa erityisesti hajanaisten palvelujärjestelmän kontekstissa. Päätin kuitenkin rajata tarkastelun koskemaan vain asunnottomuutta kokeviin kohdistuvia itsehallinnan vaatimuksia. Työn laajuus ei olisi mahdollistanut riittävän kattavaa katsausta asiantuntijoiden itseteknologioihin, palvelujärjestelmän reunaehtoihin tai työelämän moninaisiin haasteisiin. Luovuin myös suunnitelmasta kirjoittaa erillinen luku

asiantuntijapuheessa rakentuvasta itsehallinnan kritiikistä, joka koski muun muassa sosiaaliturvan leikkauksia ja itsemääräämisoikeuden rajoja. Rakenteisiin kohdistuvan kritiikin analysointi olisi vienyt huomiota pois tutkielman ydinkysymyksestä eli itsehallinnallisesta subjektista, ja toisaalta itsehallinnan kritiikki oli verrattain pienessä roolissa tässä aineistossa. Pyrin kuitenkin tuomaan toisen analyysiluvun loppupuolella esiin itsehallinnallisuuteen liittyviä jännitteitä ja haasteita, vaikka jätin laajemmat itsemääräämisoikeutta koskevat diskurssit tutkielman ulkopuolelle niiden laajuuden vuoksi.

Analyysin edetessä tarkastelin aineistoa erityisesti rakenteellisen ja yksilöllisen tason kosketuspintojen näkökulmasta. Tunnistin näiden väliseksi sillaksi hallinnan käsitteen, minkä seurauksena teoreettiseksi viitekehykseksi tarkentui foucault’lainen hallinnan analytiikka. Vallan analytiikka osoittautui perustelluksi valinnaksi, sillä se tarjoaa täsmällisiä teoreettisia työkaluja juuri sellaisten hienovaraisten hallinnan keinojen purkamiseen, joita aineistosta nousi esiin.

Kävin koko aineiston läpi muutamia kertoja keräten poimintoja laajasti erilaisista hallintaa koskevista merkityssysteemeistä. Aineisto alkoi jäsentyä useiden rinnakkaisten hallinnallisuuteen liittyvien teemojen kautta. Ne koskivat niin työn haasteita, kuten asiakkaiden kontaktointia ja palvelujärjestelmän hajanaisuutta ja moniammatillista yhteistyötä, kuin myös laajempia hallinnan logiikoita, kuten normalisaatiota, riskinhallintaa ja vastuullistamista. Yksilön vastuullistamisen diskurssit erilaisiin elämänhallinnan taitoihin ja kansalaistaitoihin kytkeytyneinä olivat alusta saakka myös mukana.

Analyysivaiheessa tein aineistolähtöisiä havaintoja, joita tulkitsin teoreettisen viitekehyksen valossa. Valitsin aineistosta analyysiin ne kohdat, joissa asiantuntijat neuvottelivat asunnottoman toimijuudesta, taidoista ja vastuista ja moraalisisista vaatimuksista. Pyrin valinnoissa tavoittamaan aineiston sisäiset jännitteet ja erilaiset tavat rakentaa itsehallinnan vaatimusta. Analyysin kaksi päälukua jäsentyivät lopulta itsehallinnan pedagogiikan ja moraalin teemojen ympärille. Pedagogiikkaa koskevissa puheenvuoroissa korostuvat asunnottomalta odotetut taidot ja rationaliteetit. Moraalin teema taas syvenyy asenteisiin ja moraalisiin käsityksiin eli siihen, miten pelkät tekniset taidot eivät riitä, vaan "vapaudella hallitseminen" edellyttää tietynlaisia moraalisia lähtökohtia.

Tutkimusprosessi on siis edennyt jatkuvassa vuoropuhelussa aineistolähtöisten tulkintojen ja teoreettisten käsitteiden välillä, jolloin teoria on toiminut työkaluna aineiston syvällisemmässä ymmärtämisessä. Hallinnan analytiikka osoittautui hyödylliseksi teoreettiseksi analyysin välineeksi ja keinoksi ylittää perinteinen yksilön ja rakenteiden välinen vastakkainasettelu sekä selvittää sitä, miten rakenteellinen hallintavalta toimii yksilöön kohdistuvien odotusten kautta. Itsehallinnallisuuden diskurssi osoittautui aineistossa voimakkaasti esiintyväksi näkökulmaksi, sillä se esiintyy läpileikkaavana teemana ja joitakin kertoja rakenteita koskeva keskustelu kääntyy uudestaan itsehallintaan. Itsehallinta kietoi yhteen alkuperäisen kiinnostukseni vallankäytön rakentajien ja auttamistyön käytännön välisestä suhteesta.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan positio

Tämän tutkielman teossa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeita (TENK 2023). Tutkimuksen toteutuksessa on korostettu erityisesti rehellisyyttä ja huolellisuutta analyysiprosessissa. Haastateltavat ovat antaneet tietoon perustuvan suostumuksensa, ja heidän anonymiteettinsä on turvattu poistamalla aineistosta tunnistetiedot. Aineistohallinnassa on noudatettu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä, ja aineisto on säilytetty tietoturvallisesti koko prosessin ajan. Tutkimusaineisto hävitetään tietoturvallisesti ASKE-tutkimushankkeen päättymisen jälkeen.

Tutkielman teossa olen hyödyntänyt Turun yliopiston ohjeistusten mukaisella tavalla generatiivista tekoälymallia (Gemini) yksittäisten virkkeiden sujuvoittamiseen ja yksittäisten lähdetekstien osioiden suomentamisen apuna. Kaikki tekstin editointiin ja lähdemateriaalin kääntämiseen liittyvät tekoälyn esittämät ehdotukset olen käynyt harkitusti ja kriittisesti läpi, ja hyödyntänyt niitä siltä osin, kuin olen arvioinut niiden helpottavan luettavuutta. Kaikki aineistosta johtamani tulkinnot, analyysit ja johtopäätökset ovat omiani ja kannan opinnäytetyöni sisällöstä täyden vastuun.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ei tarkastella sitä, onko asiantuntijoiden puheessa rakentuva todellisuus ”totuudenmukainen” tai vastaako se heidän aitoja ajatuksiaan tai motiivejaan. Tarkastelun fokus on sen sijaan siinä, millaisia asiantiloja ja subjektipositioita asiantuntijat tulkinnoillaan ja kielellisillä teoillaan tuottavat ja mahdollistavat. (Jokinen &

Juhila 1991, 34). Analysoin sitä, miten asiantuntijoiden puheessa rakentuu itsehallinnallisuuden vaatimus, joka on liberaalin hallinnan keskeinen tekniikka. Vaikka tarkastelen mikrotason kielellisiä valintoja, ne kytkeytyvät laajempiin hallinnan teknologioihin ja poliittisiin rationaliteetteihin. On huomioitava se, että toimijat liikkuvat erilaisten diskurssien kentällä erilaisissa konteksteissa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen vain sitä, millaisia diskursiivisia merkityksiä juuri tässä haastattelutilanteessa on rakentunut. Toisessa tilanteessa samat toimijat voivat omaksua hyvin erilaisia kielellisiä käytäntöjä. Tämä osaltaan perustele sen, miksi kielellinen toiminta saattaa johtaa sellaisiin tuloksiin, joita puhuja ei itse ole tietoisesti tavoitellut. (Jokinen & Juhila 1991, 33.)

Hallinnan analytiikkaan sisältyy perustavanlaatuinen kriittisyys ja pyrkimys paljastaa piileviä valtarakenteita. Diskurssianalyysissa pureudutaan syvälle merkitysjärjestelmiin ja niiden taustalla vaikuttaviin rationaliteetteihin. Tämän analyysin tavoitteena ei ole asettua moraalisesti muiden yläpuolelle tai syyllistää yksittäisiä asiantuntijoita, jotka toimivat auttamistyön ja talousjärjestelmän asettamien reunaehtojen ristipaineessa. Päinvastoin, tiedostan ylläpitäväni toisinaan myös itse ei-toivomiani rationaliteetteja omassa puheessani. Tahtomattammekin nojaamme helposti niihin rationalisoimisen tapoihin, joita vallitseva yhteiskunnallinen konteksti tarjoaa. Kiinnostukseni diskurssianalyysia kohtaan kumpuaakin osittain halusta purkaa sisäistämiäni koloniaalisia ja uusliberaaleja logiikoita. Sosiaalityöntekijänä tällainen reflektiivisyys on välttämätöntä voidakseen tunnistaa ja purkaa niitä hierarkioita, jotka tuottavat alistamisen ja sorron mekanismeja.

Tutkimuksenteko ei ole koskaan täysin arvovapaata tai objektiivista, vaan se koostuu jatkuvista valinnoista aineiston rajauksesta tulkintoihin saakka. Nämä valinnat kytkeytyvät väistämättä tutkijan henkilökohtaiseen arvomaailmaan. Kuten Juhila (2016) huomauttaa Gilliin (1995) viitaten, erilaiset arvojärjestelmät ovat tutkimuksessa aina läsnä vähintäänkin epäsuorasti tutkimuksellisten valintojen kautta. Näennäinen neutraalius on usein merkki siitä, että tulkinnat ovat linjassa itsestäänselvinä pidettyjen rationaliteettien kanssa, jolloin ne tulevat tukeneeksi hegemonisia näkemyksiä. Tiedostan, että kriittinen kiinnostukseni valtaan ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ohjaa tapaani katsoa maailmaa ja siten myös tätä aineistoa. En näe tätä tutkielman validiteettia heikentävänä tekijänä, vaan sosiaalityön eettisiä periaatteita noudattavana ja läpinäkyvänä lähestymistapana. Analysoidessani asiantuntijoiden puhetta peilaan samalla omaa tulevaa asiantuntijuuttani ja kehitän reflektointikykyäni, joka on sosiaalityön ammattietiikan ja käytännön toteuttamisen keskeinen työkalu. On kuitenkin

hyväksyttävä, että samasta aineistosta olisi mahdollista tuottaa useita erilaisia, hyvinkin erisuuntaisia näkökulmia ja tulkintoja.

Juhila (2016) kuvailee kolmea erilaista diskurssianalyysin tutkijapositionia: analyytikon, tulkitsijan ja asianajajan. Tässä tutkielmassa positioni asettuu ensisijaisesti asianajajan rooliin. Asianajajan positiosta käsin tutkija ei ainoastaan kuvaile todellisuuksien rakentumista, vaan hän tarkastelee niitä kriittisesti pyrkien hahmottelemaan toisenlaisia todellisuuden rakentamisen tapoja. Tutkimuksen tekeminen nähdään itseisarvoisesti poliittisena tekona ja vaikuttamisen välineenä. Asianajajan positio nojaa vahvasti jälkistrukturalistiseen perinteeseen ja nimenomaisesti foucault'laiseen ajatukseen koskien sitä, että tieto ei ole koskaan viatonta tai vallasta vapaata. (Juhila 2016.) Jokinen ja Juhila (2016) muistuttavat, että jokainen tulkinta väistämättä yksinkertaistaa ja rajaa aineistossa olevia merkityspotentiaaleja. Valta-analyysissä tutkijan tehtävänä on kuitenkin perustella vakuuttavasti niiden merkityspotentiaalien puolesta, joita hän nostaa esiin aineistosta (mt.).

Jokinen kumppaneineen (2016) painottaa tutkijan refleksiivisyyden merkitystä suhteessa valtaan. Koska diskurssit rakentavat aktiivisesti sosiaalista todellisuutta, tutkijan on oltava tietoinen omien tulkintojensa mahdollisista seurauksista. Tässä tutkielmassa tarkastelen tunnistamiani diskursseja kriittisesti ja tuon esiin niitä itsehallinnan vaatimuksia, joita asunnottomuutta kokeville asiantuntijapuheessa asetetaan. Analyysini haastaa asunnottomuutta kokevien vastuullistamisen ja osoittaa, kuinka tietyt rakenteet ja puitteet samanaikaisesti sekä tuottavat itsehallinnan vaatimusta että tekevät siitä paikoin mahdottoman toteuttaa.

Vaikka analysoin asiantuntijapuhetta, tutkielma kytkeytyy välillisesti myös asunnottomuutta kokevien ihmisten elämään. Tapa, jolla tarkastelen tässä tutkimuksessa asunnottomuutta koskevia määrittelyjä, kantaa mukanaan vallankäytön merkityksiä. Pyrin haastamaan asetelman, jossa asunnottomuutta kokeva ihminen nähdään hallinnallisena projektina, jonka on ansaittava oikeus asuntoon. Samalla haluan tehdä tilaa keskustelulle ja reflektoinnille koskien asiantuntijoiden diskurssiivista vallankäyttöä. Tiedostan, että puheen kriittinen analyysi voi tuntua asiantuntijoista haastavalta tai jopa henkilökohtaiselta kritiikiltä, mutta tarkoitukseni ei ole kritisoida työntekijöitä yksilöinä. Pyrin pikemminkin tarjoamaan materiaalia ammatillisen reflektion tueksi analysoimalla niitä kielellisiä resursseja, joita asiantuntijoilla on tässä kontekstissa käytettävissään. Kaiston ja Pyykkösen (2010, 19)

mukaan hallintamentaliteettien tiedostaminen ja kriittinen tarkastelu luovat tilaa omien subjektivaation muotojen kokeilemiselle. Tämä mahdollistaa toisenlaisen olemisen tavan tutkiskelun ja kenties jopa "taidon olla olematta liiaksi hallittu" (Foucault 2000a, 316-319; Thompson 2003; ref. Kaisto & Pyykkönen 2010, 19).

6 Itsehallinnallisen subjektin rakentuminen asiantuntijapuheessa

Tässä luvussa analysoin aineistossa esiintyviä diskursseja vastaten kysymykseen siitä, millainen itsehallinnallinen subjekti rakentuu asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden puheessa. Tutkin sitä, millaisia itsehallintaan kytkeytyviä odotuksia, vaatimuksia ja merkityksiä asunnottomuutta kokeville henkilöille rakennetaan. Ensimmäisessä osiossa lähestyn asiaa subjektin osaamista koskevien ominaisuuksien kautta. Nämä kiteytyvät itsehallinnan pedagogiseen puoleen: taitoihin ja rationaalisuuteen. Toisessa osiossa lähestyn asiaa subjektin sisäisiä asenteita ja moraalialueita koskevien merkityksenantojen kautta. Analyysi avaa sitä, miten asunnottomuutta kokevien subjektien itsehallintaa koskevat diskurssit rakentavat pärjäävän subjektin ihannetta ja miten tällaista subjekta tuotetaan. Analyysin tarkoituksena ei ole haastateltavien henkilökohtaisten motiivien tai asenteiden arviointi, vaan aineistossa henkiin heräävän hallinnan logiikan tarkastelu.

6.1 Itsehallinnan pedagogiikka

Ensimmäiseksi tarkastelen asiantuntijoiden puheesta nousevaa itsehallinnan pedagogiikkaa ja elämänmittaista ennaltaehkäisyä asunnottomuustyön välineinä, joilla pyritään muovaamaan asiakkaan toimintatapoja ja motiiveja. Hänelle opetetaan taitoja, joilla hän voi hallita itseään ja toimia yhteiskuntakelpoisena subjektina. Nämä itsehallinnan pedagogiikan diskurssit koskevat kansalaistaitoja sekä koulutusjärjestelmän roolia ennaltaehkäisevänä instituutiona, yksilön subjektivoitumista asuntomarkkinakelpoiseksi sekä liberaalia länsimaista rationaliteettia taloudellisen osaamisen standardina sekä pärjäämisen ehtona. Näitä diskursseja yhdistää ajatus siitä, että asunnottomuus sekä asumisen haasteet ovat palautettavissa ihmisen asumisen ja arjenhallinnan taitojen puutteeseen. Tämä tuottaa ajatusta yksilön vastuusta, samalla painottaen valtion vastuuta varmistaa, että lapset sekä nuoret oppivat koulussa sellaisia taitoja, joilla he pärjäävät itsenäisinä kansalaisina.

6.1.1 Kansalaistaidot itsehallinnan keinona ja koulutus ennaltaehkäisynä

Käsittelen tässä alaluvussa sitä, miten asiantuntijoiden puheessa rakennetaan ajatusta itsehallinnan opettamisesta koulutusjärjestelmässä ja miten asuminen sekä asunnottomuus kytetään kansalaistaitoihin. Haastatteluissa nousee toistuvasti esiin toive siitä, että

koulutusjärjestelmässä panostettaisiin enemmän siihen, että lapset ja nuoret sisäistäisivät mahdollisimman varhain vastuunkannon merkityksen sekä arjenhallinnan taidot, mikä osaltaan ennaltaehkäisisi asunnottomuutta. Asunnottomuuden taustatekijäksi paikannetaan tiedon ja osaamisen puute, joka tulee paikata ennen yksilön täysikäistymistä. Seuraavissa aineistokatkelmassa kuulutetaan laajatasoisen ennaltaehkäisyn perään varhaisen valistamisen ja kouluttamisen näkökulmasta, mikä kytkeytyy aiemmin teorialuvussa käsiteltyyn sosiaalityön biovallan harjoittamiseen. Lainaus eräältä haastateltavalta (H5) tiivistää osuvasti tämän näkemyksen: *”Mut sen pitäisi lähteä tosi sieltä alussa. Sen pitäisi lähteä sieltä neuvolasta, päiväkodista, koulusta.”* Sitaatti havainnollistaa sitä, kuinka itsehallinta on elämänmittainen prosessi, jonka varhainen sisäistäminen ennaltaehkäisee ongelmia ja korjaavan työn tarvetta tulevaisuudessa. Jo ennen lapsen syntymää luodaan pohjaa sille, miten hän tulee tulevaisuudessa vastaamaan yhteiskunnallisiin odotuksiin. Päiväkodissa sekä koulussa kehitetään perustavanlaatuisia taitoja, joilla varmistetaan yksilön onnistuminen myös asumispoluilla.

Seuraava kaksiosainen aineistokatkelmä havainnollistaa teorialuvussa käsiteltyä uusliberalistista, yksilöllistä vastuuta korostavaa rationaliteettia sekä kansalaisen roolia. Haastateltavan puheessa korostuu asuminen teknisenä välttämättömyytenä, joka mahdollistaa elämän sujumisen odotetulla tavalla ja yksilön vastuuta varmistaa oma asumisensa ja yleinen pärjääminen elämänhallinnallisin keinoin:

Pitää niinku löytyä tapoja millä semmoista, niin kun oman elämän hallintaa ja talouden hallintaa ja siihen että mitä se niinku kansalaistaitotyyppisesti että sun täytyy kantaa vastuu sun teoistasi ja sä varmistat kaikella oikeastaan sen, että sä niinku pärjät jatkossakin. Että asuminen on nyt aika oleellinen perusasia, mikä pitää olla kunnossa, jotta muut osa-alueet elämässä rullaa. (H15)

Vastuunkanto omasta pärjäämisestä määrittyy kansalaistaidoksi ja Procaccin (1997, 58) nimeämäksi moraaliseksi velvollisuudeksi yhteiskuntaa kohtaan. Kansalaisuus näyttäytyy tässä ensisijaisesti yksilön vastuuna yhteiskunnalle, ja samalla häivytetään yhteiskunnan vastuuta koskien kansalaista. Yksilön on toimittava oman elämänsä yritysjohtajana ja varmistettava "kaikella", että "pärjää jatkossakin". Hänen on siis oltava jatkuvasti valppaana tunnistamaan ja ennakoimaan erilaisia riskitekijöitä, jotka saattaisivat asettua hänen pärjäämisensä ja elämänhallintansa tielle. Elämä ja talous näyttäytyvät hallittavina asioina,

jolloin omalla päättäväisyydellä ja vastuunotolla voi hallita niin talouttaan kuin elämääkin pärjätäkseen yhteiskunnassa itsenäisenä, aktiivisena ja kunnollisena kansalaisena. Katkelman voi nähdä kuvaavan Millerin ja Rosen (2010, 76) kuvaamaa henkilökohtaisen vapauden ja itsetäytytymyksen rationaliteettia. Sen sijaan, että asunnoton nähtäisiin turvallisuuden ja hyvinvoinnin tarpeita omaavana sosiaalisena olentona, hänen odotetaan toimivan oman itsensä yrittäjänä, joka aktiivisesti suuntaa toimintaansa elämänhallinnan ylläpitämiseen ja saavutustensa maksimoimiseen erilaisilla elämän osa-alueilla. Elämä tyipistyy mekanismiksi, jonka "osa-alueet rullaavat", kun ihminen on järjestänyt asumisensa kuntoon. Voimakkaat ehdottomuutta ilmentävät sanavalinnat kuten "täytyy" ja "pitää" voimistavat välttämättömyyden tuntua ja painetta toimia yhteiskunnan normien mukaan.

Katkelma kytkeytyy itsehallinnan pedagogiikkaan siten, että asunnottomuus palautuu yksilön elämänhallinnantaitoihin. Katkelma alkaa sanoilla "pitää niinku löytyy tapoja" minkä voi kytkeä teknisiä ratkaisuja korostavaan diskurssiin. Ongelman nähdään olevan ratkaistavissa teknisesti, kunhan löytyy oikeat keinot ja tavat toteuttaa se. Tämänkaltaisen tekninen puhetapa suuntaa huomion yksilön keinoihin, jolloin asunnottomuuden rakenteelliset ja yhteiskunnalliset taustatekijät ja valtasuhteet jäävät piiloon.

Myöhemmin haastattelussa asiantuntija palaa vastuunkannon teemaan ja puheessa painottuu yhteiskunnan ja koulutusjärjestelmän rooli yksilön elämänhallinnan ja yhteiskunnallisten tavoitteiden edistämisessä:

Täytyy lähteä nyt siitä, että myöskin niin kun koulupolulla siis että yhteiskunnan on pakko vaan ottaa vahvempi rooli täällä jo niinku lasten ja nuorten osalta siitä, että mimmoset yhteiskuntataidot sieltä luodaan, koska sitä ei kaikki selvästi kotona saa. Että se täytyy ottaa sinne vahvemmin sinne opintosuunnitelmaan jo että siellä luodaan sitten tulevaisuuden polkuja, sitä vastuunkantoa, että se ymmärrys siitä että niitä ei voi jättää muiden muiden tota hoidettavaksi ja sitten että mitkä vaikutukset siihen on niinku koko oman elämän tulevaisuuteen, jos asioita jättää niinku hoitamatta. (H15)

Asunnottomuuden juuret juonnetaan itsehallinnan puutteisiin ja yksilön tulkitaan epäonnistuvan oman elämänsä organisoimisessa ja henkilökohtaisen vastuunsa kantamisessa. Yhteiskuntataitojen opettaminen koulussa esitetään keinona kehittää tulevista aikuisista

vastuullisia, itseohjautuvia ja ilman muiden apua pärjääviä yhteiskunnan jäseniä, ja hallinnan ulottaminen yksityisen alueelle oikeutetaan sillä, että yhteiskuntataitoja "ei kaikki selvästi kotona saa". Toisaalta asumiseen liitetyt haasteet palautetaan yksilöllisiin syihin, mutta samanaikaisesti vastuuta kohdennetaan yhteiskunnalle, jonka tulee vahvistaa yhteiskuntataitojen kehittymistä lapsuudessa ja nuoruudessa. Sitaatin voi nähdä edustavan uusliberalistista rationaliteettia, jossa yksilön vastuullistamisen diskurssi elää vahvana valtiota koskevien odotusten rinnalla, joiden mukaan valtion tulee huolehtia siitä, että kansalaisia ohjataan itsehallinnan keinoin markkinataloudellisessa mielessä toivottuun suuntaan. Haastateltavan puheessa yksilön vastuullistamisen diskurssi normalisoituu voimakkaiden, välttämättömyyttä korostavien retoristen ilmaisujen avulla, kuten "täytyy nyt", "pakko vaan ottaa", "se täytyy ottaa sinne vahvemmin" ja "niitä ei voi jättää muiden hoidettavaksi". Puheessa rakentuu eronteko itsenäisen pärjäämisen ja elämänhallinnan haasteiden välille. Opetussuunnitelman avulla pyritään tuottamaan itse itsestään huolehtivia subjekteja ja investoimaan siihen, että heistä tulee aktiivisia kansalaisia yhteiskunnallisten kustannusten minimoimiseksi. Juhilan (2018, 80) mukaan ennaltaehkäisevän työn merkityksen korostaminen on lisääntynyt ja sen suosiota selittää ajatus siitä, että kevyempiin ongelmiin puuttuminen on helpompaa niin ammatillisesta, inhimillisestä kuin taloudellisestakin näkökulmasta. Väestötason ehkäisevällä työllä on kuitenkin riskinä se, että yksilönvastuuta korostetaan rakenteellisemmän näkökulman sijaan. Kun valistuksesta huolimatta ihminen päätyy tekemään vääränlaisiksi tulkittuja valintoja, näitä valintoja pidetään ensisijaisena syynä hänen haastavaan tilanteeseensa. Tämä voi johtaa moralistisiin kontrolloita korostaviin lähestymistapoihin ja vaarantaa ihmisen avun ja tuen saannin. (Juhila 2018, 80-81.)

Abstraktin kansalaistaitoja korostavan puheen ohella itsehallinnan pedagogiikka rakentuu myös hyvin konkreettisesti arkitodellisuudessa ja rutiineissa. Seuraavassa aineistokatkelmassa korostuu opetussuunnitelmaan sisältyvien kansalaistaitojen rooli nuorten arjen taitojen kehittämisessä. Haastateltava myös avaa, mitä hän tarkoittaa kansalaistaidoilla:

Mä lähtisin viemään jo ihan sinne yläasteen ja ammattikouluun ihan jo sitä. Aattelen, et ehkä aika kevyellä panostuksella sais sinne sitä opintoihin sisällytettävää asumisen, ne kansalaistaidot, just ne verokortit ja kaikki nää miten hoidat pankkiasiat ja miten priorisoit. Ja kaikki nää ihan arjen taidot, nii niis on kasvavassa määrin puutteita. Ihan oikeasti nois näkyy, nois meidän ainakin. (H2)

Kansalaistaidot määrittyvät konkreettisiksi hallinnallisiksi teknologioiksi: verokortin täyttäminen, pankkiasioden hoitaminen sekä taloudellinen priorisointi esitetään välttämättöminä taitoina, jotka tulisi sisällyttää opetussuunnitelmaan. Dean (2010, 218–219) osoittaa, kuinka tällaiset toimijuuden teknologiat (*technologies of agency*) tulevat ajankohtaisiksi erityisesti silloin, kun tietyt väestöryhmät luokitellaan korkean riskin kohteiksi. Tässä diskurssissa asunnottomuusuhan alla oleviksi luokitellut nuoret määritellään näiden teknologioiden piiriin: heidän toimijuuttaan pyritään muokkaamaan siten, että he kykenevät itse hallitsemaan elämänsä liittyviä riskejä ja omaksumaan aktiivisen, markkinakelpoisen kansalaisen roolin.

Uusliberalistisessa ajattelussa kansalaisuus on ensisijaisesti taloudellisesti tuottava tapa olla yhteiskunnan jäsen. Pankin asiakkuus on osa tätä taloudellisesti tuottavan kansalaisen roolia, sillä sitä kautta hän kiinnittyy viralliseen rahatalouteen. Tämä kiinnittyminen tekee yksilöstä samalla instituutioille näkyvän ja hallittavan: pankkijärjestelmän kautta taloudellista toimintaa voidaan dokumentoida ja valvoa virallisten instituutioiden toimesta. Palkkatyö ja kuluttajuus nähdään liberalismissa pääasiallisena yhteiskuntaan liittymisen väylänä ja itsenäisyyden ehtona, jonka vuoksi verokortti on välttämätön hallinnallinen teknologia. Nuorille tulee myös opettaa, miten priorisoida rahan käytön kohteita oikealla tavalla. Arjen taitojen ja kansalaistaitojen kehittäminen näyttäytyy kevyen panostuksen investointina tulevaisuuteen.

Seuraava aineistokatkkelma on poimittu saman haastateltavan puheesta rakentuvasta diskurssista koskien pedagogisen hallinnan rajoja. Esiin nousee jännite nuorten psyykkisen voinnin ja kansalaistaitojen opettamisen välillä:

Et se on niinku se osaamattomuus näkyy. Ja mä aattelen ite, et mä oon ite lastenkodissa töissä, niin esimerkiksi jälkihuoltoon tarvitsisi panostaa ihan tosi paljon tätä. Koska ei lastenkodissa, siel on niin tavallaan, et se lastenkodin materiaalikin on jo niin psyykkisesti huonokuntosta, et niitten kanssa arjen taitojen opettelu on niin hankalaa, kun ne yritetään saada ensisijaisesti pysymään niin, et ne ei tapa itteensä ja et ne kävis koulussa. Et se on niinku se, missä se fokus oikeestaan on arkisin. Niin tavallaan se, et kansalaistaitojen opettelu yläasteelle pakolliseksi.

(H2)

Aineisto-otteessa korostuu itsehallinnan pedagoginen ja ennaltaehkäisevä ulottuvuus. Vastuu arjen taitojen opettamisesta siirretään koulujärjestelmälle, jonka tulee varmistaa nuorten toimintakyvyn edellytykset, jotta niitä ei tarvitse myöhemmin enää kriisiytyneessä elämäntilanteessa alkaa korjata. Yhtäältä tämä lainaus havainnoillistaa, kuinka vaikeaa arjen taitoja on opettaa psyykkisesti huonovointisille nuorille, kun resurssit menevät heidän hengissäpitämiseensä ja siihen, että heidän koulunkäyntinsä sujuisi. Toisaalta ratkaisuksi esitetään kansalaistaitojen opetteluun pakollisuutta yläasteella. Aineisto-otteessa voi tulkita olevan tietty ristiriita sen välillä, miten nuorten tilanne kuvataan äärimmäisen kriisiytyneeksi ja psyykkisesti kuormittuneeksi, mutta ratkaisuja etsitään silti ennaltaehkäisevän pedagogiikan ja arjen velvoitteiden hallinnan kautta.

Koulu ja kansalaistaitojen oppimisen pakollisuus rakentuvat ratkaisuksi, vaikka nuorten psyykkinen huonovointisuus haastaa heidän koulunkäyntiään ja heidän saamisensa kouluun on jo työn takana. Tämä kuvaa sitä, kuinka vaikeaa on kuvitella sellaisia ratkaisuja, jotka eivät nojaisi itsehallinnan pedagogiikkaan. Procaccin (1997, 58) mukaan sosiaalisista velvollisuuksista on kehkeytnyt valtava pedagoginen hanke, joka murtaa epävakautta ylläpitävän valtion ja yksilön välisen vastakkainasettelun hallitsemalla niiden välistä sosiaalista tilaa. Kansalainen muovataan näin velvollisuuksiensa avulla yhteiskuntakelpoiseksi. Kun itsetuhoisuus ja psyykkinen hätä merkityksellistetään puheessa ensisijaisesti pedagogisen hallinnan kautta, vaarana on, että ne tilannesidonnaiset tekijät ja yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka tuottavat inhimillistä kärsimystä ja voimattomuutta, ohitetaan.

Ilmaisun "se lastenkodin materiaalikin" voi nähdä kuvastavan ajatusta siitä, että nuoret ovat ikään kuin hallinnoitavaa rakennusmateriaalia tulevaisuuden toimivalle yhteiskunnalle, vaikkakin psyykkisesti "huonokuntoista". Hallinnan analytiikan näkökulmasta tämän lainauksen voi tulkita havainnoillistavan biopoliittista taipumusta luokitella yksilöitä sen mukaan, vahvistavatko he väestön elinvoimaa ja tuottavuutta vai muodostavatko he sille sosiaalisen tai taloudellisen rasitteen (Dean 2010, 139). Nuori pyritään muovaamaan pedagogisin keinoin vastuulliseen vapauteen kykeneväksi subjektiksi. Samanaikaisesti on huomionarvoista, kuinka etäännyttävä ja esineellistävä kielenkäyttö voi toimia diskursiivisena suojakeinona asiantuntijapositionissa, johon kohdistetaan kohtuuttomia odotuksia pedagogisia tavoitteiden saavuttamisessa tilanteessa, jossa nuoren tilanne on kriisiytynyt.

Diskurssissa tuntuu olevan jännite sen välillä, miten nuorten hyvin vakavat psyykkiset oireet ja toivoton kokemus tilanteestaan palautetaan kansalaistaitoihin, joita kuvattiin aiemmin verokorttien ja pankkiasioden hoitamisena. Tätä jännitettä voi tulkita Procaccin (1997, 58) sosiaalisen velvollisuuden ajatuksen kautta. Aineistossa nuoren elämä pirstaloituu Procaccin kuvaamalla tavalla erillisiksi velvollisuuksiksi, jolloin kokonaisuutensa kautta hahmottamisen sijaan nuori hahmottuu sarjana erilaisia velvollisuuksia: hänen on täytettävä verokortti, käytävä koulussa ja hoidettava pankkiasiansa. Koska velvollisuudet eivät ole synnynnäisiä ominaisuuksia, vaan opetettavia asioita, tulee nuoren itsehallinnan pedagogiikasta huolehtia yhteiskunnan puolelta. Elämä määrittyy pyrkimykseksi saavuttaa toimintakyky, jonka avulla nuori voi olla tuottava osa markkinataloutta. Subjektilta edellytetään ennen kaikkea hengissä pysymistä sekä kykyä sopeutua instituutioiden säätelemään arkitodellisuuteen.

6.1.2 Itsehallinnan sisäistäminen ja subjektivoituminen asuntomarkkinakelpoiseksi

Seuraavaksi analysoin itsehallinnan sisäistämistä eli subjektivaatiota ja sitä, miten asuntoa tarvitseva opetetaan performoimaan tätä itsehallintaa vuokranantajille osoittaakseen sisäistäneensä sen vaatimukset. Asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevat ihmiset objektivoidaan ja subjektivoidaan sosiaalipalveluissa itsehallintaa toteuttaviksi toimijoiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että subjekti sisäistää tarpeen hallita itseään ja alkaa toimia sen mukaisesti. Sosiaalipalvelut ohjaavat häntä siihen, millä tavalla itsehallintaa tulee toteuttaa.

Seuraava katkelma havainnollistaa nuoren subjektivoitumista vastuulliseksi, "asumiskelpoiseksi" toimijaksi. Haastateltava kuvaa näkemystään siitä, kuinka nuorilla, joiden elämäntilanne on vielä suhteellisen hallittu, vaikkakin arjen askareissa ilmenee haasteita, on suuri motivaatio oppia arjen hallinnan taitoja tukihenkilön avulla:

Niin meidän nuorissa näkyy, siis lähes kaikilla, voiks sanoa näin, et he on niitä, jotka, koska ei ole suuria ongelmia vielä. Et on enemmänkin se, et miten mä saan mun rahat riittämään. Et mä haluan, että se tukihenkilö opettaa mua, et mä maksan laskut ajallaan. Heil on valtava tarve ja halu oppia ne taidot. Että kyllä nuoret, he haluais onnistua siinä asumisessa, et tää näkyy jotenkin siin meillä. Et mä haluaisin, että joku opettaisi mua tekemään siivous, et mul olisi lukujärjestys

seinällä, et mä siivoon tuona päivänä ja tollon mä imuroin ja tollon mä tiskaan. Ja tällä mä maksan sit vuokran. Et he on vielä siinä asteella. (H3)

Haastateltava kuvaa, kuinka nuori on sisäistänyt tarpeen hallita itseään hallintarationaliteettia myötäilevällä tavalla. Näistä hallinnan tavoitteista on tullut hänen omia tavoitteitaan, joita kohti hän pyrkii itsen teknologioiden avulla. Hän haluaa rakentaa itsestään toimijan, joka "onnistuu" asumisessa eli pitää kodin siisteydestä asianmukaisesti huolta ja maksaa vuokran ajoissa. Nuori kuitenkin kokee epävarmuutta itsehallinnan taidoistaan ja toivoo, että häntä opetetaan hallitsemaan arkeaan. Lukujärjestys kurinpidollisena teknologiana näyttäytyy toivottuna itsehallinnan apuvälineenä. Kysymys siitä, miten saada rahat riittämään, ratkeaa diskursissa sillä, että nuori opetetaan maksamaan laskut ajallaan. Tällöin taloudellinen niukkuus ja mahdolliset rakenteelliset toimeentulon ongelmat pelkistyvät yksilön taloudenhallinnan haasteeksi.

Asuminen näyttäytyy hankkeena, jossa voi joko onnistua tai epäonnistua riippuen taidoista hallita kodin siisteyttä ja taloutta. Kuvaus nuorten halusta onnistua asumisessa esitetään perusteluna vahvistaa nuorten subjektivoitumiseen kytkeytyviä taitoja. "Et he on vielä siinä asteella" kuvaa nuoren objektivointia eli hänen arvioimistaan hallinnan kohteena. Nuorten elämäntilanteisiin liittyvät haasteet eivät ole vielä kasautuneet, mutta ilman ennaltaehkäisevää arjen taitojen pedagogiikkaa tilanteen kriisiytyminen näyttäytyy riskinä.

Itsehallinnan pedagogiikka ulottuu yksilön sisäisestä motivaatiosta myös siihen, miten hän kykenee osoittamaan sisäistäneensä itsehallinnan odotukset ja toimii nykyään niiden mukaan aiemmista haasteista huolimatta. Tätä taitoa tarvitaan asunnonhaussa, sillä yksityinen vuokranantaja on vakuutettava yksilön kyvystä toimia odotusten mukaisesti. Aineistossa kuvataan jaettua kokemusta siitä, kuinka hyödyllisenä asunnottomuutta kokevan henkilön kanssa on harjoitella sitä, mitä itsestään kannattaa kertoa vuokranantajalle:

Me ollaan harjoiteltu asiakkaan kanssa, mitä hän kertoo omasta elämästään tai elämänhistoriastaan tai siit elämäntilanteestaan, kun hän soittaa yksityisel vuokranantajalle ja kysyy niinku vuokra-asuntoa. Me ollaan soiteltu yhdessä ja sit hän on tavallaan oppinut sen, mitä hänen kannattaa sanoa. Miten lyhyesti kertoo siitä omasta historiastaan, että mitä kaikkea on tapahtunut ja kaikkea. Niin sit mulla on semmonen kokemus, että asiakas sanoi, että kun me tehtiin sitä, niin hän

teki sitä itse ja sitten lopuksi hän sai sen asunnon. Tää oli jotenkin niin yksinkertainen, mutta tavallaan se, kun me harjoiteltiin sitä, ennen kuin me soitettiin sinne, niin mä sanoisin hänelle, että nyt me sanotaan näin. Nyt mä sanon näin et sopiiks se. Mä kerron susta nää asiat. Nämä mä kerron susta. Ja sit hän oli, että joo, sopii. Ja sit me tehtiin niin. Ja sit kun me tehtiin sitä monta kertaa, niin sit hän rupesi sitä myös tekemään itse, ja lopulta hän sai sen asunnon. (H11)

Lainaus havainnollistaa Foucault'n (1982, 782-783) pastoraalisen vallan käsitettä, jossa työntekijä toimii paimenena, joka "pelastaa" asunnottomuutta kokevan ohjaamalla tätä asuntomarkkinakelpoisen itsensä esittämiseen. Diskurssin pedagogiikka pohjautuu pastoraalisille yksilöllistämisen tekniikoille (Foucault 2007, 184-185; ref. Dean 2010, 110), joissa yksilö ensinnäkin määritellään analysoimalla tarkasti hänen onnistumisiaan ja epäonnistumisiaan. Toiseksi hänet asetetaan riippuvuussuhteeseen suhteessa asiantuntijan ohjaukseen ja kolmanneksi hänet ohjataan tuottamaan itsestään "sisäistä totuutta". Tämä toimii pohjana asunnottoman subjektivoitumiselle, jonka avulla hänestä muovataan itsehallinnan vaatimukset sisäistänyt toimija, joka pärjää asuntomarkkinoilla.

Myös toinen haastateltava (H12) korostaa suoran kommunikaation merkitystä yksityisillä asuntomarkkinoilla: *"Et se on mun mielestä ollut yksityisillä markkinoilla, että rehellisyys, avoimuus siitä omasta tilanteesta [...] on tosi tärkeä."* Nämä ominaisuudet merkityksellistyvät strategisiksi työkaluiksi, joiden avulla pyritään rakentamaan vuokranantajan luottamusta. Työntekijä toimii tilanteessa pedagogisena oppaana, joka ohjaa asunnottomuutta kokevaa henkilöä sanoittamaan elämäntilanteensa haasteellisuudet hallituksi kertomukseksi itsehallinnan saavuttamisesta vastoinkäymisten kautta. Samalla hän osoittaa muutoshalua ja tietynlaista nöyryyttä, joka vakuuttaa vuokranantajan siitä, että on taloudellisesti kannattavaa tarjota tälle asuntoa.

Vaikka pastoraalinen valta paikantuu ensisijaisesti työntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen, aineistossa tämä alamaisuus (*subjection*) laajenee koskemaan myös suhdetta vuokranantajaan. Kun asunnoton ohjataan olemaan "rehellinen ja avoin" historiastaan, hänet asetetaan tunnustukselliseen suhteeseen suhteessa vuokranantajaan, josta tulee maallinen "pelastaja". Tässä asetelmassa vuokranantajalla on valta arvioida yksilön aiempia elämänhallinnan epäonnistumisia ja päättää, onko yksilö tarpeeksi subjektivoitunut ja kurinalainen ansaitakseen asunnon. Tämä kytkeytyy laajempaan liberaaliin

hallintarationaliteettiin, jossa markkinat esitetään mittarina sille, mikä on arvokasta, ja subjekteja muokataan yrittäjämäisiksi niin, että he pärjäävät kilpailun ja epätasa-arvon leimaamilla markkinoilla (Vähämäki 2009, 188). Asuntomarkkinoilla tämä yrittäjämäisyys näyttäytyy vaatimuksena oman asuntomarkkinakelpoisuuden aktiivisesta tuottamisesta.

Haastateltava (H11) kuvaakin osuvasti tätä vuokranantajan valta-asetelmaa kertomalla siitä, kuinka asunnottomuuden taustasyiden sekä nykyisen tilanteen avaamisen jälkeen vuokranantaja *"on sanonut, et no mä annan sulle nyt mahdollisuuden"*. Asuntoa tarvitsevan tulee performoida saavutettua itsehallintaansa avaamalla yksityiselämänsä tunnustuksellisesti vuokranantajalle, joka voi päättää, saako tämä mahdollisuuden asua, maksaa vuokraa ja siten tuottaa tuloa vuokranantajalle. Asunnon saaminen näyttäytyy palkintona onnistuneesta itsehallinnan performoimisesta sekä itsensä ja oman marginalisoidun tarinansa vakuuttavasta markkinoinnista. Näin asunnoton ihminen subjektivoituu asumiskelpoiseksi ja hänet liitetään osaksi tavanomaista asumisen piiriä.

6.1.3 Taloudenhallinta ja liberaali länsimainen rationaliteetti

Lopuksi tarkastelen itsehallinnan pedagogiikkaa suhteessa länsimaiseen liberaaliin rationaliteettiin. Itsehallinnan taustalla vaikuttava poliittinen rationaliteetti edellyttää liberaalin kapitalistisen järjestelmän mukaista toimintaa ja asioiden merkityksellistämistä, mikä kytkeytyy erottamattomasti kolonialismin historiaan ja jatkumoon. Liberalismin ydin on sen järkikäsityksessä, jonka mukaan on olemassa universaalisti pätevä itsehallinnan tapa, joka edellyttää toimintaa markkinatalouden logiikan ja rationaliteettien mukaisesti. Tämä retoriikka sivuuttaa rakenteellisen eriarvoisuuden sekä oikeuttaa resurssien epätasaisen jakautumisen.

Eräässä aineiston ryhmähaastattelussa käydään keskustelua koskien sitä, miksi monet nuoret menettävät luottotietonsa hyvin pian täysikäistytyään. Haastateltavat pohtivat sen mahdollisuutta, että nuori innostuu saadessaan viimein taloudellisia resursseja, joilla hankkia itselleen *"kaikkea mahdollista"* (H11), tavaroita, joita hänen ei ole aiemmin ollut mahdollista saavuttaa. Tämä johtaa omien taloudellisten resurssien ylittämiseen ja lopulta maksuhäiriömerkintöihin. Eräs haastateltava (H11) nostaa esiin havaintonsa siitä, että erityisesti *"maahanmuuttajat [...] tekee sen useasti"*. Tätä seuraa puheenvuoro, joka tuo monitasoisesti esiin länsimaiseen liberaaliin rationaliteettiin, koloniaalisiin

valtdynamiikkoihin sekä rodullistavaan toiseuttamiseen kytkeytyviä itsehallinnan diskursseja:

Mut heillä [maahanmuuttajilla] mä kyllä ajattelen, et siinä on myös se tiedon puute, et he ei niinku tajuu mitä se tarkoittaa, säästäminen. [...] Mä aattelen, et toi ilmiö ei oo vaa niinku Suomessa, mitä ite ollu aikanaan opiskellessa niinku vaihdossa kehitysmäis ja muuta. Niin vaikka sä olit kuin, siis asuit vaikka slummissa ja sulla oli peltiseinät ja maalattia, niin silloin sulla oli aina televisio, stereot, tämmöset niinku standardit oli niinku kaikilla. Ihan joka ainoas perhees, kun tehtiin perhetyötä, ja usein moottoripyörä. Siis huolimatta sun niinku kaikki muu elintaso oli aivan siis nolla ja lapsille ei ollu tietenkään mitään koulumahdollisuuksia tai muita, mut et se on joku, joku liittyyks se sit kulttuuriin tai johonki niin sitä pitäis tutkii enemmän. (H12)

Aineistokatkelmassa "maahanmuuttaja" toimii tyypistävänä kategoriana, joka niputtaa heterogeenisen joukon ihmisiä yhteen ja liittää heidät suoraan koloniaaliseen maailmanjärjestykseen. Käsitteenä "kehitysmä" tuottaa kolonialistista hierarkiaa: se asettaa länsimaat kronologisen kapitalistisen kehityksen kärkeen ja globaalin etelän valtiot perässä seuraaviksi alisuoriutujiksi. Haastateltavan puheessa maahanmuuttajuus ja globaalin etelän "kehitysmäat" rinnastuvat toisiinsa. Näitä kategorisointeja yhdistävänä piirteenä toimii diskurssissa ei-länsimaalaisuuden oletus, jossa molemmille kategorioille yhteistä on länsimaisen liberaalin rationaliteetin ja "tiedon" puute. Näin kategoriat muotoutuvat yhtenäiseksi rodullistetuksi toiseksi. Kolonialismi on valloituksen perustuva järjestelmällinen prosessi, jossa instituutioiden, resurssien haltuunoton ja "sivistämisellä" oikeutetun kulttuurisen alistamisen kautta luodaan hallinnan ja riiston rakenteita (Keskinen ym. 2021, 65). Aineistossa tämä kolonialistinen jatkumo näkyy asiantuntijan hierarkkisena asemoitumisena järjen ja sivistyksen edustajaksi suhteessa "tietämättömään" maahanmuuttajaan ja "kehitysmäissa" asuviin ihmisiin. Fanonin (1961; ref. Krivonos 2021, 169) mukaan rodullistaminen on kolonialistisesta historiasta kumpuava yhteiskuntaa ja taloutta järjestävä periaate, joka oikeuttaa eriarvoisuutta kytkemällä yksilön rodullistetun aseman ja ihonvärin suoraan tämän taloudelliseen arvoon ja rationaalisuuteen. Identifioimalla maahanmuuttajien "tiedon puute" oikeutetaan asiantuntijan ja maahanmuuttajan välinen pedagoginen suhde, jossa asiantuntijan tehtäväksi muodostuu länsimaisen liberaalin rationaalisuuden ja "oikeanlaisen" taloudellisen priorisoinnin opettaminen. Tämä on jatkumoa

kolonialistiselle "sivistystehtävälle", jossa kohde nähdään epärationaalisena ja siksi ohjauksen tarpeessa olevana objektina.

McWhorterin (2009, 50) mukaan foucault'lainen normalisoiva valta muovaa yksilöistä tiedon kohteita, joita tarkastellaan tapauksertomuksina ja normeista mitattuina poikkeamina. Valta yksilöi subjektinsa keskinäisen vertailun ja hierarkkisen arvottamisen kautta tuottaen näin vaihtelevassa määrin "normaaleja" toimijoita. Tämä prosessi ulottuu syvälle yksilön olemukseen: se muotoilee heidän identiteettiään, kokemusmaailmaansa, uskomuksiaan ja tapojaan. (Mt.) Aineistossa esiintyvä ajatus siitä, etteivät maahanmuuttajat "tajuu mitä se tarkoittaa, säästäminen", ilmentää tätä normista poikkeamista. Säästäminen merkityksellistyy normiksi, jota vasten arvioidaan rodullistetun toisen käyttäytymistä. Tämä kytkeytyy Krivonoksen (2021, 176) kuvailemaan uusliberalistiseen, yksilön vastuuta korostavaan mentaliteettiin, jossa ei-länsimaiset maahanmuuttajat arvioidaan usein "taloudellisesti poikkeaviksi". Pitkäjänteinen säästäminen rakentuu diskurssissa itsehallinnan sekä itsekurin osoitukseksi, jonka vastakohtana on hallitsematon ja lyhytnäköinen kulutus. Tämän voi nähdä kytkeytyvän Krokin (2008, 153) kuvaamaan säästäväisyyden kautta muotoutuvaan "pärjääjän identiteettiin", joka perustuu kykyyn luopua ja kieltäytyä tarpeistaan. Aineisto-otteessa säästäminen neutralisoituu kaikkien saatavilla olevaksi toimintamalliksi, joka on näennäisesti vapaa valtasuhteista ja taloudellisesta eriarvoisuudesta.

Aineistokatkelmassa esiintyvää normatiivista arviointia ja "tiedon puutteen" kytkemistä kulttuurisiin ominaisuuksiin perustellaan kuvailemalla havaintoja "kehitysmaista". Länsimaalainen vaihto-oppilas esiintyy diskurssissa rationaalisena ja pätevänä tarkkailijana, joka kykenee lyhyellä katsauksella arvioimaan paikallisten ihmisten valintojen kunnollisuutta. Globaalin etelän perheet kategorisoidaan autettaviksi ja tutkittaviksi objekteiksi, joiden prioriteetit leimataan epärationaalisiksi. Asiantuntijan osaaminen ei perustu tässä vain koulutukseen, vaan länsimaiseen ja valkoiseen normatiivisuuteen nojautuvaan subjektiuteen, jolla on resurssit matkustaa ja "sivistyneestä" positiostaan käsin arvioida ei-länsimaisia elämäntapoja ja sitä, mikä on neutraalia järkeä ja mikä "kulttuuria". Samalla rakennetaan jyrkkää eroa "meidän" ja "toisen" välille. Tämä vastakkainasettelu, jossa hallitseva ryhmä rakentaa ylivertaisuuttaan suhteessa etnisesti luokitellun ryhmän oletettuihin puutteisiin, edustaa kulttuurisen rasismin logiikkaa.

Diskurssissa esiintyy oletus, että viihde-elektroniikka, televisio tai kulkuneuvot ovat toissijaisia asioita suhteessa asumisrakennuksen materiaaliin tai koulutukseen, ja ne asettuvat keskenään vastakkain. Köyhyydessä elävän ihmisen ei katsota voivan hankkia elintason symboleja, jotka eivät hänelle länsimaisen keskiluokkaisuuden silmissä "kuulu". Tämä moralistinen näkemys jättää huomiotta kontekstin, jossa televisio tai moottoripyörä voivat olla strategisia valintoja arjessa selviämiseen, sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen tai työntekoon. Koulutuksen esiinnostaminen puolestaan on kuvaava yksityiskohta, joka kytkeytyy liberaaliin hegemoniseen diskurssiin. Koulutus nähdään itsestäänselvänä sivistyksen ja elämänhallinnan edellytyksenä, jota vastaan on vaikea argumentoida. "Koulumahdollisuudet" symboloivat diskurssissa liberaalin järjen mukaista puutetta, ja luo vastakkainasettelua tietämättömien "kehitykseen" asukkaiden sekä länsimaisen itseään terveellä järjellä hallitsevan yksilön välille. Television, stereon ja moottoripyörän omistaminen esitetään vastakohtana kouluttautumiselle. Näiden tavaroiden omistamisen ja koulunkäyntimahdollisuuksien toisiaan poissulkeva logiikka ei ole kovin johdonmukainen, mutta se edustaa eräänlaista moraalista valintaa ja todistetta vääränlaisesta asioiden priorisoinnista. Samalla yksilöä vastuullistetaan rakenteellisista puutteista, jotka liittyvät globaaliin taloushistoriaan ja kolonisoidun historian asettamiin reunaehtoihin.

Diskurssista välittyy puhujan asemoituminen neutraalin järjen edustajaksi, jolloin valkoisuuteen ja liberalistiseen kapitalismiin kytkeytyvät rationaliteetit esiintyvät näkymättöminä normeina. Kun haastateltava lopuksi kehystää vaikeuden ymmärtää toisenlaista taloudellista toimintalogiikkaa tutkimustarpeeksi ("sitä pitäis tutkia enemmän"), puheessa tuotettu toiseuttava diskurssi verhoutuu näennäiseen tieteelliseen neutraaliuteen. Tämän voi tulkita siirtävän huomion pois puheesta juuri rakentuneista hierarkkisista eronteista ja kulttuurisista yleistyksistä esittämällä ilmiön tiedon puutteeseen palautuvana kysymyksenä. Samalla tämä selonteko suojaa puhujan asiantuntijapositiona määrittelemällä asiantuntijan rationaliteettien ulkopuolelle jäävän toiminnan tuntemattomaksi tutkimuskohteeksi. Tällöin länsimainen liberaali rationaliteetti vakiinnuttaa itsestäänselvän ja kyseenalaistamattoman normin asemaansa, josta käsin muiden toimintaa arvioidaan. Aineistokatkelmassa itsehallinnan rationaalisuus rakentuu normatiivisen arvioinnin ja koloniaalisten valtarakenteiden puitteissa. Se asettaa länsimaiseen positioon asettuvan ammattilaisen ja tämän puheessa tuotetun rodullistetun subjektin pedagogiseen asetelmaan, jota määrittävät rodullistetut valta-asetelmat. Rodullistettu toinen esitetään poikkeamana länsimaisesta rationaliteetista, ja kuten Miles (1994; ref. Krivonos 2021, 169-170) esittää,

nämä erot "tuotetaan, jähmetetään ja merkityksellistetään" kulttuurillisiksi ominaisuuksiksi. Tämä hämärtää asunnottomuusilmiön kytkökset globaaliin kapitalismiin ja taloudelliseen eriarvoisuuteen, palauttaen asunnottomuuden yksilön taloudelliseksi ja pedagogiseksi haasteeksi.

6.2 Itsehallinnan moraalit ja asenteet

Edellisessä luvussa osoitin, millaisia pedagogisia osaamiseen ja kansalaistaitoihin kytkeytyviä itsehallinnan diskursseja ja rationaliteetteja aineistossa rakentuu. Itsehallinnan pedagogiikka, joihin koulutus, arjen taitojen harjoittelu ja länsimaisen rationaliteetin sisäistäminen sisältyvät, on keskeinen keino tuottaa yhteiskuntakelpoisia, asuntomarkkinoilla pärjääviä subjekteja. Tässä luvussa tarkastelen syvemmin asiantuntijoiden puheessa rakentuvia moraalisia merkityksenantoja ja normatiivisia odotuksia koskien asunnottomuutta kokevien asenteita. Ensimmäisenä analysoin yleistä muutoshalun ja motivaation vaatimusta, toiseksi välinpitämättömän ja järjestelmää disruptiivisesti hyödyntävän subjektin rakentumista ja lopuksi kulttuuriin liitettyjä esteitä ja yhteisön normeja suhteessa subjektin itsehallintaan.

6.2.1 Muutoshalu ja sisäinen motivaatio itsehallinnan edellytyksenä

Asunnottomuus kehystetään usein yksilön motivaation ja muutoshalun puutteeksi. Tässä alaluvussa analysoin sitä, miten asiantuntijoiden puheessa rakentuu vaatimus motivoituneesta subjektista. Dej (2016) osoittaa, kuinka uusliberalistisessa rationaliteetissa paradoksaalisesti asunnoton patologisoidaan psyykkisesti sairaaksi ja kyvyttömäksi interventioiden kohteeksi, mutta samaan aikaan häneltä odotetaan täyttää kyvykkyyttä ja aktiivisuutta muuttaa omaa tilannettaan itsehallinnan keinoin, huolimatta rakenteellisista esteistä.

Asunnottomuuspalveluissa yksilön odotetaan kääntävän rakenteellinen kritiikki itsen kohdistuvaksi syyllisyydeksi ja osoittavan kiitollisuutta järjestelmää kohtaan (Rimke 2011; ref. Dej 2016). Köyhyyteen liitetty häpeällinen subjektiviteetti vaatii asunnottomia tavoittelemaan uusliberalistista kansalaisihannetta, jossa yksilön on nähtävä oma minuutensa jatkuvan korjaamisen ja normalisoinnin kohteena (Dej 2016).

Itsehallinta hallinnanteknologiana vaatii sitä, että hallittava ihminen subjektivoituu toimimaan hallintamentaliteetin mukaisesti. Subjektivoituminen vaatii sitä, että ihminen sisäistää tarpeen hallita itseään tietyllä tavalla, ja motivoituu toimimaan edellytetyllä tavalla

samalla osoittaen olevansa esimerkiksi vastuullinen vuokralainen. Sosiaalialan työntekijöillä on merkittävä yhteiskunnallinen rooli tämän motivoimisen tuottamisessa. Millerin ja Rosen (2010, 101) mukaan asiantuntijuus tarjoaa ratkaisun liberaalin hallinnan rationaliteetin ongelmaan koskien sitä, miten samanaikaisesti kaventaa poliittisen aluetta ja kuitenkin hallita yksityisiä toimijoita, joiden valinnoilla ja teoilla on poliittisia seurauksia. Yksityisten toimijoiden henkilökohtaisiin pyrkimyksiin vaikutetaan asiantuntijoiden avulla niin, että nämä pyrkimykset kulkevat käsi kädessä yhteiskunnallisesti toivottujen päämäärien kanssa (Miller & Rose 2010, 102).

Seuraavassa aineistokatkelmassa rakennetaan vaatimusta motivoituneesta ja muutoshaluisesta asunnottomuutta kokevasta subjektista:

Ja sitten itse ehkä ajattelen niin, että me ei olla sellainen sitten taas Asunto ensin -toimija. Että jotenkin meillä ehkä se motivaatio ainakin muuttaa asioita. Se, että on sulla päihdeongelmaa tai mitä tahansa, niin se ei ole este. Mutta se, että jos sulla ei ole sitä muutoshalua, niin sitten tavallaan me ehkä ohjataan vähän seuraavaan palveluun. [...] Mut et tavallaan se Asunto ensin, niin mä ajattelen, et jos hän tulee meille niin, et hän on menettänyt kolme edellistä asuntoa, häiriökäyttäytymisen ja vuokratästä takia, niin jos ei mitään halua muuttaa, niin miksi me annettais hänelle asunto? Ja mä ajattelen, et se on hänelle huono asia, et hän taas saa lisää sitä ongelmavyyhtiä jotenkin itelleen. [...] Ja sithän meidän tehtävä on saada hänet motivoituu siihen muutokseen ja kaikkeen, mut et jotenkin mä ajattelen, et just aikasemmin kun niillä asiakkailla ei ehkä ollut niin moniongelmaista tilannetta, niin se oli helpompaa. Nyt he tulee semmosest, et siellä on tavallaan kaikki mennyt, niin se on kyl todella haasteellista saada motivoituu. (H12)

Katkelmassa asunnon saaminen edellyttää osoitusta motivaatiosta ja muutoshalusta. Muutoshalu tässä yhteydessä koskee nimenomaan halua muuttaa omaa toimintaa, eikä esimerkiksi toivetta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Kun asunnottomuutta kokeva henkilö osoittaa asennoituvansa itsehallintaan myönteisesti ja sitoutuneesti, ansaitsee hän asunnon. Puheessa rakentuu subjekti, jonka tilanne on "moniongelmainen" ja jolta "kaikki on mennyt", mutta samalla asunnottomuus palautetaan tämän motivaation puutteeseen. Vaikka asiantuntijapuheessa tunnistetaan asiakkaan tilanteen haastavuus, muutoshalun puute kehystetään asenteelliseksi valinnaksi. Tämä diskurssi häivyttää ne motivaatiosta

riippumattomat rakenteelliset tekijät ja olosuhteet, jotka rajoittavat asunnottomuutta kokevan toimintamahdollisuuksia. Vaikka ihmisen tilanne määritellään "moniongelmaiseksi" ja äärimmäisen haavoittuvaksi, vaaditaan häneltä sellaista jatkuvaa itsensä kehittämistä ja muutoshalun osoittamista, joka asettaa asumisen kaltaisen perusoikeuden toteutumisen ehdolliseksi.

Asunnottomuutta kokevaan kohdistuukin erityinen moraalinen vaatimus, jossa asunnon saaminen muuttuu vastikkeelliseksi palkinnoksi oikeanlaisesta subjektiviteetista. Tämä havainnollistaa Juhilan (2008, 58) kuvaamaa ongelmien yksilöllistymistä, joka on tyypillistä uusliberalistiselle kannustamisyhteiskunnalle. Kun sosiaalisia ongelmia jäsennetään yksilölähtöisesti, niihin tartutaan aktivoimalla ja velvoittamalla. Jos menetelmät eivät tuota toivottua tulosta, haasteet palautuvat diskurssissa yksilöön itseensä, jonka ei katsota kykenevän aktivoimisesta huolimatta muuttamaan toimintatapojaan.

Van Oorschotin (2000) mukaan yksilön kontrolli eli vastuu omasta tilanteestaan on keskeinen kriteeri avun ansaitsemista (*deservingness*) arvioitaessa. Kun asunnottomuus palautetaan yksilön sisäiseen motivaatioon, heikkenee subjektin ansaitsevuus järjestelmän silmissä. Tällöin aiemmat epäonnistumiset ja muutoshaluttomuus eivät näyttäydy merkkeinä avun tarpeesta, vaan muodostuvat moraaliseksi esteiksi avun saamiselle. Asunnottomuus näyttäytyy tilana, josta pois pääseminen vaatii yksilön sitoutumista muutokseen, joka tähtää normatiiviseen käyttäytymiseen. Jos subjekti ei osoita muutoshalua, hän ei ole auttamis- tai asumiskelpoinen. Kehittyneessä liberalismissa itsehallinnasta kieltäytyminen tai siinä epäonnistuminen tulkitaan kieltäytymisenä moraalisen yhteisön jäsenyydestä, mikä oikeuttaa kontrollitoimenpiteet (Rose 2000, 335; ref. Juhila ym. 2017, 21). Mikäli yksilö epäonnistuu itsehallinnassa tarjotuista tukitoimista huolimatta, häneen kohdistuvat entistä voimakkaammat kontrollitoimet näyttäytyvät oikeutettuina (Barnett 2003, 30; Juhila ym. 2017, 21). Äärimmillään asunnottomuutta kokevan kansalaisoikeudet muuttuvat ehdollisiksi, ja hän voi päätyä hyvinvointipalveluiden ulkopuolelle "hylätyksi kansalaiseksi" (Rose 2000; Kemshall 2008; Clarke 2005; ref. Juhila ym. 2017, 21). Juhila (2008, 59) kuvaa, kuinka puhe "vaikeimmista tapauksista" tuottaa moraalisen jaon apua ansaitseviin ja ansaitsemattomiin kansalaisiin. Ansaitsemattomiksi määrittyvät tällöin ne, jotka eivät tee "ihannekansalaisuuden tavoittamisesta itselleen omaa projektiaan" (mt.). Tämän seurauksena avun epääminen vaikeimmilta tapauksilta muuttuu moraalisesti perustelluksi.

Toisaalta asiantuntija tunnustaa motivaation rakentamisen asuntoa tarvitsevan ja työntekijän yhteisenä projektina, mutta työn haasteellisuuden myötä vastuu siirtyy asunnottomuutta kokevalle. Tämän voi nähdä kuvaavan asetelmaa, jossa kunnia asiakkaan onnistumisesta annetaan usein palvelujärjestelmälle, kun taas epäonnistumisen kohdalla vastuu palautetaan yksilön kontolle ennen kuin palveluiden toimivuutta kyseenalaistetaan (Juhila ym. 2017, 21). Juhila ym. (2017, 26) korostavat, että marginalisoidussa asemassa olevien asiakkaiden nähdään usein tarvitsevan uudelleen koulutusta saavuttaakseen itsenäisen ja aktiivisen kansalaisuuden. Asiakkaan vastuulla on vahvistaa itsehallintaansa ja toimintakykyään kyetäkseen tekemään tulevaisuudessa parempia elämänvalintoja. Asiakas ja työntekijä ovat siis toisistaan riippuvaisia, sillä asiakkaan on autettava työntekijää auttamaan itseään suostumalla aktiiviseksi ja yhteistyökykyiseksi osapuoleksi palveluprosessissa (Matarese 2009; ref. Juhila ym. 2017, 26). Jos asunnottomuutta kokeva ei osallistu tähän prosessiin osoittamalla riittävää motivaatiota, hänet saatetaan luokitella "epämotivoituneeksi", mikä voi johtaa palvelujärjestelmästä ulos sulkemiseen. (Juhila ym. 2017, 26.)

Vastakkainasettelu "meidän" ja Asunto ensin -toimijoiden kanssa yhdistettynä motivaation vaatimukseen edustaa perinteistä portaikkomallin ajatusta asunnottomuuspolitiikassa. Tällöin asunto toimii vastikkeellisena palkintona onnistuneesta itsehallinnasta ja oikeanlaisesta motivaatiosta, eikä perusoikeutena tai edellytyksenä hyvinvoinnin rakentamiselle. Hansen Löfstrand ja Juhila (2021) ovat tutkineet Asunto ensin -malliin siirtymisen vaikutusta työntekijöiden ja asiakkaiden identiteetteihin. Tutkimus osoittaa, että vaikka työntekijät omaksuvat uuden, mahdollistavan työntekijäidentiteetin teoriassa ilomielin, käytännön työssä se synnyttää ristiriitoja. Työntekijöiden on luovuttava perinteisestä kurista ja nojattava vuorovaikutukselliseen pehmeään valtaan motivoidakseen asiakkaita "vastuulliseen autonomiaan" (Rose 2000, 334; ref. Hansen Löfstrand & Juhila 2021). Haasteena on tasapainottelu asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja asunnon säilymisen välillä: työntekijöiden on hienovaraisesti suostuteltava asiakkaita tekemään "oikeita" valintoja välttääkseen häätöuhan. Uudenlaisen työntekijäidentiteetin ylläpitäminen on vaikeaa, jos asiakkaan toiminta ei vastaa uuden toimintamallin odotuksia. Tämä ristiriita konkretisoituu aineistotteessa, kun työntekijä sanoutuu irti Asunto ensin -mallista ja asettaa asunnon saamiselle ehdon asiakkaan motivaatiosta. Samalla nousee esiin motivoimistyön vaikeus asiakkaan tilanteen ollessa erityisen haasteellinen.

Millerin ja Rosen (2010, 102) mukaan asiantuntijat toimivat vallanpitäjien määrittelemien yhteiskunnallis-poliittisten tavoitteiden asianajajina ja kääntävät ne asiantuntijakielelle, jonka kautta he asemoivat itsensä yksilöiden arkielämää tukeviksi liittolaisiksi.

Aineistokatkelmassa asunnon tarjoamisesta pidättäytyminen määrittyy yksilöä suojaavaksi toimeksi. Näin puheessa rakentuu paternalistinen asiantuntijapositio, josta käsin asetutaan asuntoa tarvitsevan liittolaiseksi suojelemalla tätä epäonnistumiselta, samalla pyrkien ehkäisemään häiriökäyttäytymisen ja vuokratähtien syntymistä. Tämän jälkimmäisen merkityksenannon voi tulkita palvelevan rationaliteetteja, joissa korostetaan resurssien tehokasta kohdentamista, yksityisomaisuuden suojelemista ja normien mukaista käyttäytymistä, mikä myötäilee liberalistisen hallintarationaliteetin yhteiskunnallisia tavoitteita. Asunnottomuustyö painottuu aineisto-otteessa ensisijaisesti kontrolliin ja sosiaalisaatioon, joiden tavoitteena on ohjata asiakas yhteiskunnan normien piiriin sen sijaan, että se suuntautuisi ensisijaisesti käytännön tukeen eli resurssien antamiseen, neuvontaan ja ohjaukseen (Jokinen 2008, 111).

Asunnottomuus rakentuu diskurssissa epäpoliittiseksi ja yksilön valmiuksista riippuvaiseksi tilanteeksi. Kun asiantuntija kysyy, miksi asunto pitäisi antaa henkilölle, joka on menettänyt aiemmat asuntonsa häiriökäyttäytymisen ja vuokratähtien vuoksi, asunnon epäämistä perustellaan nimenomaan aiemmillä epäonnistumisilla. Juhila (2018, 170-171) kuvaa tätä ilmiönä, jossa palvelujärjestelmä kääntää helposti pois asiakkaat, joiden monimutkaisiin tarpeisiin organisaatiot eivät ole varautuneet vastaamaan, jolloin aiemmat epäonnistumiset muuttuvat esteeksi avun saamiselle. Kyse on Juhilan ja kumppaneiden (2017, 20) mukaan yksilöllisen vastuun korostamisesta, jossa asiakkaan menneisyys näyttäytyy epäonnistumisten ja vastuuttomien valintojen sarjana, joka on mahdollisesti aiheuttanut haittaa myös muille yhteiskunnan jäsenille. Tässä puhettavassa asunnottoman odotetaan tunnustavan omat virheensä ja kehittävän itseään saavuttaakseen itseään hallitsevan, rationaalisia ja moraalisia valintoja tekevän subjektin autonomian ja vapauden (Rose 2000, 334 ref: Juhila ym. 2017, 20). Tämä yksilöä vastuullistava lähestymistapa on ongelmallinen, sillä se häivyttää rakenteellisen eriarvoisuuden sekä yksilölliset haavoittuvuudet, kuten mielenterveysongelmat tai väkivallan kokemukset (Juhila ym. 2017, 20). Juhila (2008, 59) toteaa, että puhe vaikeimmista asiakkaista sekä työntekijöiden korostunut vastuu toiminnan tehokkuudesta johtavat asiakasvalikointiin. Tällöin panostetaan niihin asiakkaisiin, joiden kohdalla tavoite itsestään ja läheisistään vastuuta kantavasta kansalaisuudesta nähdään realistisena.

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten rooli on muuttunut merkittävästi uuden julkisjohtamisen opin (*New Public Management, NPM*) vaikutuksen myötä (Juhila ym. 2017, 22). Suomessa julkishallintoa alettiin uudistaa NPM-oppien mukaisesti 1980-luvulta alkaen (Juhila 2008, 56). Uusliberalistisesta ideologiasta kumpuava NPM on hallinto-oppi, joka pyrkii tehostamaan perinteistä julkista byrokratiaa markkinalogiikan avulla. Siinä julkiset palvelut nähdään markkinoina, joilla on asiakkaita sekä kilpailua, ja toimintaa arvioidaan saavutettujen tulosten perusteella. NPM korostaa säästeliäisyyttä ja tiukkaa budjettivastuuta, ja hallinta perustuukin sopimuksiin, tavoitteisiin ja jatkuvaan seurantaan. Myös ammattilaisten roolissa korostuu yhä vahvemmin tulostavastiisuus sekä oman työn tarkastelu laskennallisen ja taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta. (Rose 1999, 150–152.) Tällainen managerialististen periaatteiden mukainen vastuun siirtäminen kenttätöntekijöille on levinnyt myös palvelujärjestelmän marginaaleihin (Juhila ym. 2017, 23). Paine osoittaa työn tuottavuutta ja tehokkuutta pakottaa asiantuntijat tarkastelemaan asiakkaita heidän kuntoutuspotentiaalinsa kautta. Työntekijöiden odotetaan tekevän paikkansapitäviä arviointeja tunnistessaan tietyt yksilöt tai väestöryhmät "riskialttiiksi asiakkaiksi" (*risky clients*) (Juhila ym. 2017, 25). Asunnon tarjoaminen "riskialttiille" asunnottomalle näyttäytyy tällöin taloudellisena riskinä, josta asiantuntija joutuu kantamaan vastuun. Tämän seurauksena riskialttiiksi asiakkaaksi arvioitu yksilö halutaan ohjata muualle, jotta yksikön tai organisaation tuloksellisuus ei vaarantuisi. Toiminnan jatkumisen kannalta saattaa monissa organisaatioissa olla välttämätöntä, että tehokkuutta ja tuloksellisuutta voidaan osoittaa riittävällä tasolla (Juhila 2008, 56-57). Retorisella kysymyksellä ”miksi me annettais hänelle asunto?” normalisoidaan välttämättömyyden logiikkaa, jossa vastuu asunnon saamisesta siirretään yksilön moraalista riippuvaiseksi palkinnoksi ja asunnottomuustyö määrittyy täten riskinhallinnan kautta.

Seuraavassa aineistokatkelmassa asunnottomuus palautetaan myös motivaation puutteeseen ja tuotetaan yksilön muutosmotivaation vaatimusta, mutta sävy on edellistä katkelmaa terapeuttisempi:

*Täytyy kauheesti kannustaa siihen, että tässä olisi kaikki avaimet käteen -
tyyppisesti, mutta siltikin ollaan epäileviäisiä. [...] Osa kertoo valitsevansa
mielummin sen, kertoo mieluummin valitsevansa sen tutun helvetin. Että, ei tää
kivaa oo, mut ainakin mä niin kun tiedän tän ja oon selviytynyt tässä. [...] Ja se on
sitä, miten sitä sisäistä motivaatioo sais heräteltyä. Joo ja kyllä mä ymmärrän sen,*

että hei, jos yhteiskunta tai ympäristö on potkinut päähän vuosia niin sitä on vaikeeta sitä luottamusta liimata kokoon silleensä mitenkään nopeesti. (H14)

Tässä subjekti rakentuu selviytyjänä, joka on kokemustensa myötä traumatisoitunut ja epäileväinen. Hän tarvitsee kannustusta ja työntekijää, joka antaa aikaa luottamuksen rakentumiselle. Vaikka puheessa tunnistetaan ympäröivät olosuhteet ja rakenteellinen epätasa-arvo, diskurssi palautuu lopulta yksilön itsehallintaan ja sisäiseen motivaatioon. Rakenteellinen eriarvoisuus muuttuu psykologiseksi yksilölliseksi haasteeksi, joka tulee korjata yksilön sisäisellä itsensä kehittämisellä.

Tämä edustaa perinteistä sosiaalityötä, joka korostaa mikrotason oireita niitä tuottavan makrotason kustannuksella. Sorron aiheuttama kärsimys huomioidaan, mutta kärsimystä aiheuttaviin sortaviin rakenteisiin ei puututa. Tämä epätasapaino aiheuttaa Shaian ja kumppaneiden (2019) mukaan kapea-alaista sosiaalityötä, joka on kyvytön tai haluton tutkimaan oleellisia poliittisia, sosiaalisia ja historiallisia olosuhteita jotka tuottavat traumaattisia kokemuksia. Heidän mukaansa monet sosiaalityöntekijät ymmärtävät traumataustan vaikutuksen asiakkaan toimintakykyyn, mutta kyseisiä traumoja ei kytkeä takaisin niiden sorrosta ja eriarvoisuudesta juontumiseen (mt.). Aineistokatkelmassa haastateltava ymmärtää sortavien olosuhteiden vaikuttavan siihen, että asiakas epäro. Shaian ja kumppaneiden (2019) mukaan usein sosiaalityöntekijät, jotka ymmärtävät systeemisten tekijöiden vaikutuksen asiakkaidensa tilanteessa, voivat kuitenkin kokea, ettei heillä ole työkaluja hyödyntää tätä tietoa käytännön työssään.

Kuten aineisto-ote osoittaa, sosiaalityö muuttuu tällöin yksilöiden tilanteiden tapauskohtaiseksi ratkaisemiseksi rakenteellisiin ongelmiin puuttumisen sijaan. Tämä heijastaa keskustelua siitä, ylläpitääkö sosiaalityö omalta osaltaan eriarvoisuutta tuottavaa järjestelmää keskittymällä vain yksilön psyykkiseen muutosvalmiuteen. Shaia ja kumppanit (2019) esittelevät käsitteen "yhteiskunnallisesti tuotettu trauma" (*socially-engineered trauma*) erotellakseen sattumanvaraiset, tasapuolisesti eri väestöryhmiin jakautuvat traumaattiset kokemukset sellaisista traumoista, jotka perustuvat rakenteellisiin ja systeemisiin tekijöihin. Monien marginalisoitujen ihmisten, kuten asunnottomien, kokema trauma juontaa juurensa yhteiskunnallisiin rakenteisiin, kuten uusliberalistiseen talouspolitiikkaan. Aito traumainformoitu työote tarkoittaa sen huomioimista, että rasismi, uusliberalismi ja patriarkaatti ovat yksilöllisen kärsimyksen taustalla olevia päätekijöitä. (Shaia ym. 2019.)

Sosiaalityöntekijän keskittyessä vain traumasta toipumiseen tai motivaatioon vaarana on, että asiantuntijapuhe päättyy myötäilemään niitä olemassa olevia rakenteita, jotka ovat olleet tuottamassa yksilön marginaalista asemaa. Shaia ja kumppanit (2019) ehdottavat sosioedukatiivista lähestymistapaa, jossa sosiaalityöntekijä ja asiakas analysoivat yhdessä niitä voimia, jotka ovat tuottaneet asiakkaan tilanteen. Tämä vähentää itsesyytelyä ja luo maaperää poliittiselle mobilisaatiolle, jota sortavien järjestelmien purkamiseen tarvitaan. Tähän heijastaen haastateltavan kuvaama "tutun helvetin" valitseminen ei ole merkki muutosvastarinnasta, vaan oire yhteiskunnallisesti tuotetusta traumasta. Tällöin työntekijän pyrkimys "liimata luottamusta" pelkän kannustamisen keinoin on riittämätön, jos ei samalla tunnisteta niitä systeemisiä tekijöitä, jotka tuottavat asunnottomuutta ja inhimillistä kärsimystä.

6.2.2 Välinpitämättömyys ja normeja rikkova elämäntapa itsehallinnan esteinä

Tässä alaluvussa analysoin aineistossa rakentuvaa välinpitämätöntä ja tietoisesti järjestelmää normeja rikkovalla tavalla hyödyntävää subjektia. Tämä kuvaa sitä, millainen subjekti kieltäytyy itsehallinnasta. Seuraavissa kahdessa aineisto-otteessa tuotetaan välinpitämätöntä subjektia. Ensimmäisessä lainauksessa asiantuntija tasapainottelee osaamattomuuden ja välinpitämättömyyden kategorioiden välillä, ja puheessa tuotetaan välinpitämättömien nuorten kategoria:

Ja sit tota, ehkä vielä ryhmänä nostaisin niistä nuorista erityisesti semmosen, mitä se olis, onks se osaamattomuutta, tai onks se välinpitämättömyyttä, ehkä mä menisin jopa siihen, että semmoiset nuoret välinpitämättömät henkilöt. Niin semmosten määrä on selkeesti niinku lisääntynyt mun työpöydälläni. (H5)

Seuraavassa lainauksessa taitamattomuus ja välinpitämättömyys liitetään myös nuoriin, erityisesti nuoriin miehiin, minkä lisäksi tuotetaan välinpitämättömien maahanmuuttajien kategoriaa:

[E]niten häättöjä saavat on miehet, nuorekot miehet. Siellä on sitä päihdetaustaa ja mielenterveystaustaa, ehkä taitamattomuutta, välinpitämättömyyttä. Vähän kaikenlaista löytyy ylipäätään. [...] Mut sit on kans tullut nää nuoret sellasena, että he vuokraa asunnon ja he ei maksaa yhtään vuokraa. Ei kertaakaan. Ja heitä ei

edes tavoita. Ja meillä on myös maahanmuuttajataustaisia. Heissä on enemmänkin ehkä sitä, että he ei välitä. Että "ihan sama" -tyyppisiä jotkut. (H10)

Molemmissa lainauksissa arvioidaan subjektin itsehallinnan puutteita joko osaamattomuuteen tai välinpitämättömyyteen juontuen. Välinpitämättömyys asenteena haastaa järjestelmän, koska se kieltää koko itsehallinnan logiikan. Asiantuntijat määrittelevät ihmisiä välinpitämättömäksi omasta asunnottomuustyön positiostaan käsin, jolloin välinpitämättömyys on kytköksissä nimenomaan itsehallinnallisen subjektin sosiaaliseen vastuuseen. Diskurssi heijastaa Välimaan (2008, 192) havaintoa siitä, kuinka työntekijä oikeuttaa toimintaansa negatiivisilla kategorisoinneilla. Tällöin kategorisoinnit toimivat tapana viestiä työn vaikeudesta, joka tässä tapauksessa liittyy "vaikeimmin asutettaviin" asiakkaisiin.

Köyhyyspuheeseen liittyy usein vahva toiseuttaminen, joka Krokia (2008, 151) mukaillen perustuu kapeisiin kategorisointeihin. Köyhät ihmiset asetetaan tällöin passiiviseen rooliin, jossa heidät nähdään joko avuttomina uhreina tai järjestelmää hyödyntävinä ja laiskuutensa vuoksi sosiaaliturvasta riippuvaisina kansalaisina. Tällainen stereotyyppinen kehystys ohjaa tarkastelemaan köyhyyttä ensisijaisesti kiireellistä puuttumista vaativana yhteiskunnallisena häiriönä. Edeltävissä aineisto-otteissa tuotetaan välinpitämättömien nuorten kategoria, "moniongelmaisten" miesten kategoria, järjestelmää hyväksikäyttävien nuorten kategoria ja välinpitämättömien maahanmuuttajien kategoria. Kaikissa näissä kategorioissa asunnottomuus palautetaan yksilöllisistä syistä kumpuavaksi. Miesten kohdalla kategorisointiin liitetään patologisia piirteitä asenteellisuuden lisäksi, mutta muuten kaikki kategoriat edustavat ajatusta siitä, että asunnottomuus juontaa juurensa yksilön moraaliin ja asenteisiin. Tällainen kategorisointi tuottaa homogeenistä kuvaa kyseisistä väestöryhmistä ja samalla etäännyttää asiantuntijan asiakkaista.

Maahanmuuttajiin liittyvä diskurssi edustaa essentialisoivaa kategorisointia, jossa välinpitämätön asenne kytketään etniseen taustaan. Tässä häivytetään mahdolliset rakenteelliset esteet ja tilanne pelkistetään moraaliseksi ongelmaksi. Kategorisointi "maahanmuuttajaksi" häivyttää yksilön moninaisuuden ja pelkistää hänet usein osaksi laajempaa yhteiskunnallista diskurssia, jossa maahanmuuttajuus liitetään hyvinvointivaltion ja sosiaaliturvan hyväksikäyttöön (Seikkula & Hortelano 2021, 156–157). Myös Krivonos (2021, 176) nostaa esiin, kuinka uusliberalistiset hyvinvointivaltion uudistukset ja

maahanmuuttajia leimaava ilmapiiri kietovat yksilön vastuun ja taloudelliset perustelut osaksi kysymystä kansallisesta kuulumisesta. Kun maahanmuuttajien asenne nimetään "ihan sama - tyyppiseksi", kyseenalaistetaan heidän moraalinen jäsenyytensä yhteiskuntaan.

Välinpitämättömyys näyttäytyy tällöin kieltäytymisenä siitä yksilöllisestä vastuusta, jota oikeanlaiselta itsehallinnalliselta subjektilta edellytetään. "Välinpitämättömän" maahanmuuttajan kategoria voi syventää maahanmuuttajien ja rodullistettujen vähemmistöjen institutionaalista syrjintää, kun heidän tilannettaan arvioidaan moraalisten ennakko-oletusten kautta ja managerialistisen hallintarationaliteetin mukaisesti heihin kohdistetaan tiukempaa kontrollia (Krivonos 2021, 177).

Järjestelmää hyväksikäyttävien nuorten kategoria edustaa itsehallinnan rationaliteetin näkökulmasta sen täydellistä epäonnistumista. Puheessa tuotetut subjektit näyttäytyvät toimijoina, jotka käyttävät palvelujärjestelmää hyväkseen ilman aikomustakaan sitoutua uusliberalistiseen vastuullisen kansalaisen ihanteeseen. Sen sijaan, että he työntekijöiden avulla subjektivoituisivat tavoittelemaan normatiivista elämäntapaa, he pitäytyvätkin tavoittamattomissa. Tätä edellisessä lainauksessa mainittua nuorten tapaa jättää vuokrat maksamatta kuvataan myös toisessa haastattelussa. Asiantuntija kuvaa yksityiskohtaisesti, kuinka digitaaliset vuokrausjärjestelmät, kuten verkkokauppavuokraus, mahdollistavat asunnon saamisen pelkällä minimivarauksella. Asiantuntija kuvaa, kuinka nuoret käyttävät tätä mahdollisuutta taktisesti hyödykseen:

Ja voi olla että siellä taustalla on jotenkin jopa ihan systemaattista ajatusmaailmaa siitä että tota joku muu, eli yhteiskunta, tulee ja siivoaa heidän jäljet niin sanotusti. [...] tullaan kyllä, kun ollaan siis hyvin nuoria, jopa just just 18 vuotta täyttäneitä [...] luottotiedot on kunnossa systemaattisesti, koska se verkkokauppavuokraus onnistuu, mutta sitten. Ei mitään selitystä. [...] siellä niinku selvästi ajatus on se, että eletään, asutaan niin kauan kun ilmaiseksi niin sanotusti voidaan [...] tässä vaiheessa keskimäärin nää ihmiset pääsee sen noin puol vuotta elämään ilmaseks. Sit on semmonen mielenkiintonen ilmiö et heil saattaa olla kaveriporukkaa tai perheitä, joista sitten seuraava, jolla on vielä luottotiedot, tekee tän saman tempun, jolloin tullaan siihen oletukseen et tää on aivan systemaattista ja tietosta, elellään niin sanotusti ilmaiseksi niin kauan kun se on mahdollista [...] (H15)

Lainauksessa rakentuu laskelmoiva ja epämoraalinen subjekti, jonka itsehallinnan strategia suuntautuu järjestelmän aukkojen systemaattiseen hyödyntämiseen. Näin hän hylkää "kansalaisuuden etiikan", jossa yksilöltä edellytetään vastuullista toimijuutta suhteessa yhteiskuntaan (Miller & Rose 1997, 122). Diskurssissa esitetään paheksuttavana se, kuinka nuoret olettavat, että "yhteiskunta siivoaa jäljet". Tällainen oletettavasti vähävaraisen henkilön pyrkimys "elää ilmaiseksi" leimataan moraaliseksi ongelmaksi ja vastuuttomuudeksi. On huomionarvoista, että samankaltainen logiikka, eli järjestelmän aukkojen hyödyntäminen oman edun maksimoimiseksi, on markkinatalouden toimijoille usein hyväksytty toimintamalli. Riskien ulkoistaminen, muiden tekemällä työllä pääoman kerryttäminen itselle ja voittojen maksimointi sosiaalisen ja ekologisen kestävyyden sivuuttaen ovat normalisoitu osa rationaalista liiketoimintaa, kun kyseessä on suuryritys tai kiinteistösijoitusyhtiö. Marginalisoidun nuoren kohdalla tämä sama riskien ulkoistamisen ja oman edun tavoittelun logiikka kuitenkin merkityksellistetään moraaliseksi ongelmaksi ja yhteisen vastuun pakoiluksi.

Lainauksessa havainnollistuu eräänlainen itsehallinnallinen subversio. Asunnoton ei ole vain hallinnan kohde, vaan kääntää hallinnan teknologiat omaksi edukseen ja käyttää järjestelmän aukkoja jaettuna selviytymisstrategiana sekä vastarinnan muotona kestävässä asuntomarkkinatilanteessa. Foucault'n (2010, 74) kuuluisan sitaatin mukaan "siellä, missä on valtaa, on myös vastarintaa, joka kuitenkin (tai juuri sen vuoksi) ei ole koskaan valtaan nähden ulkopuolista". Tässä kontekstissa voisi tulkita, että nuorten "systemaattinen" toiminta on vastaus kohtuuhintaisen asumisen puutteeseen: kun järjestelmä epäonnistuu tarjoamaan asumista perusoikeutena, subjekti hylkää normatiivisen moraalin ja ryhtyy taktiseen vastarintaan.

6.2.3 Itsehallinnan rajat ja yhteisön normit

Lopuksi tarkastelen sitä, miten subjektiä peilataan kulttuurillisiin ja yhteisöllisiin nähtyihin normeihin. Itsehallintaa rajoittaviksi esteiksi paikantuvat seuraavassa aineistokatkelmassa suomalaiseen kulttuuriin liitetty "sisu" sekä toisaalta häpeä omasta avuntarpeesta:

*Nää on suurin osa ihan niin suomalaisia kuin voi olla nämä asiakkaat, ketkä ei oo tienny, mistä he voi saada apua. Pitää vaan itse pärjätä suomalaisella sisulla. [...]
Se on niin syvällä se häpeä, et niillä on niinku todella paljon niinku niitä*

maksuongelmia ja kaikkii, ennen kuin ne ees uskaltaa hakea apua. [...] Hävetään.

(H11)

Lainauksessa rakentuu ylikurinalainen ja häpeävä subjekti. ”Suomalainen sisu” näyttäytyy itsehallinnan äärimmäisenä muotona, joka kääntyy itseään vastaan tuottaen häpeää. Suomalainen sisu edustaa kansallista pärjäämisen myyttiä, mikä tuo kääntöpuolen aktiivisen, pärjäävän itseään hallitsevan subjektin ihanteelle. Kun itsepärjäämisen kulttuuri menee liian pitkälle, se muodostuu avun hakemisen esteeksi, passiiviseksi vetäytymiseksi ja ongelmien peittelemiseksi. Suomalaisen sisun voi tässä nähdä kuvaavan myös Beckin ja Beck-Gernsheimin (2002) kuvaamaa uusliberaaliin talousajatteluun pohjautuvaa omavaraisen ja riippumattoman yksilön myyttiä. Kun ihmisen riippuvaisuus muiden tuesta paljastuu, kokee hän häpeää epäonnistuessaan yrittäjämäisen itsensä toteuttamisessa. Juhila (2018, 171) esittää, että varautuneisuus palvelujärjestelmää kohtaan sekä huoli itsemääräämisoikeudesta tai leimautumisesta voivat estää avun piiriin hakeutumisen. Suojautuessaan näiltä uhilta ihminen tavallaan sulkee itsensä pois palvelujen ja etuuksien piiristä. Itsehallinta vaatii sitä, että jos ei kertakaikkiaan pärjää yksin, tulee osata olla oikealla tavalla autettava. Tällöin liian vaativat asenteet omasta pärjäämisestä ja itsemääräämisestä asettuvat itsehallinnan esteiksi.

Viimeisessä aineistokatkelmassa tuotetaan subjektia, joka on vastakkain yhteiskunnan normien kanssa:

Ja sit tietyllä tavalla mä nään, nyt ehkä taas vähän kauas tästä aiheesta, mut mä niinku mietin monen siis meidänkin asiakkaan kohdalla, et he on eläny niin kaukaa tästä yhteiskunnan normeista [...] Et ku kyl täällä kuitenkin me tarvitaan tätä yhteisöä, ja tässä yhteiskunnassa on tietyt normit, miten elää. [...] Tosi moni noista nuorista aattelee, et mä hoidan itteni, ja mä elän täällä ihan niinku mä haluan, ja vähän sellast jotain elämäntapaintiaanii ja muuta, et ei se vaan toimi täällä. Et sit sä oot jatkuvasti ongelmissa [...] jos sulla on tämmöset ehdot itselles, niin ei, tääl ei vaan pärjää. (H12)

Subjekti rakentuu lainauksessa antisosiaaliseksi individualistiksi, joka korostaa liikaa omaa vapauttaan eikä siksi pärjää yhteiskunnan itsehallinnan vaatimusten mukaisesti.

Lainaus kuvaa hyvin itsehallinnan rajoituksia. Jos asiakas vastustaa yhteiskunnan normeja ja ajattelee voivansa elää ihan miten itse haluaa, objektivoinnin ja subjektivoinnin tekniikat

tulevat haastetuiksi. Liberaali hallinta nojaa siihen, että asiakasta tuetaan ja ohjaillaan hienovaraisesti noudattamaan yhteiskunnallisia odotuksia. Ongelmia syntyy, kun nuori asettuukin yhteiskunnallisia asumista ja työnhakua koskevia normeja vastaan ja pyrkii toteuttamaan omanlaista elämäntapaansa. Nuoren pyrkimys korostettuun omaehtoisuuteen voi johtaa marginalisoitumiseen, mikäli hän ei kykene tai halua sopeutua Juhilan (2008, 54) kuvaamaan aktivointipolitiikan kansalaisihanteeseen. Tässä ihanteessa korostuvat erityisesti kiinnittyminen palkkatyöhön ja vahvaan elämänhallintaan. Kun yksilö ei täytä näitä odotuksia, hänet määritellään elämänsä hallitsemattomaksi ja syrjäytyneeksi ihannekansalaisen vastakohdaksi. Tällainen joidenkin kansalaisten määrittely normaaliuden ulkopuolelle vahvistaa toiseuttavia mekanismeja ja tarvetta siirtää nämä henkilöt erityisin toimenpitein kohti valtavirtaa edustavaa sisäpiiriä (Juhila 2006, 64).

Juhilan ja kumppaneiden (2017, 13–14) mukaan sääntöjä rikkoneiden kansalaisten autonomiaa usein rajoitetaan, jos heidän elämänvalintojaan pidetään kohtuuttomina tai epämoraalisina. Heidät alistetaan uudelleenvastuullistamisen tekniikoille, joissa hyödynnetään leimaamisen, häpäisemisen ja syyllistämisen ("naming, shaming and blaming") kaltaisia pakotteita (Rose 2000, 322; ref. Juhila ym. 2017, 14). Aineistokatkelmassa normeista poikkeava nuori nimetään "elämäntapaintiaaniksi". Tämän voi nähdä kuvaavan Rosen (2000, 322; ref. Juhila ym. 2017, 14) mainitsemaa mekanismia, jossa yksilön elämäntapa asetetaan moraalisen häpäisyn ja paheksunnan kohteeksi sekä häntä syyllistetään pärjäämättömyydestä. Suomen kieleen juurtunut metaforinen ilmaus "elämäntapaintiaani" kantaa mukanaan rodullistamisen kautta tapahtuvaa toiseuttamista. Koloniaalisen katseen kautta tuotettu kuvasto ja siirtomaahistoriasta juontuva Amerikan alkuperäiskansoihin viittaava sana näyttäytyy tässä aineisto-otteessa metaforana ihmiselle, joka ei suostu yhteiskunnan velvoitteisiin ja normeihin. Nuori asemoidaan länsimaisen liberaalin rationaliteetin ulkopuolelle, mikä tarjoaa oikeutuksen normista poikkeavaan nuoreen kohdistuvalle hallinnalle. Tämä heijastelee Mehtan (1999, 46-49) kuvaamaa liberalismiin sisäänrakennettua ulossulkevuutta ja miten "sivistyksellistä kehittymättömyyttä" käytetään ulossulkemisen ja hallinnan perusteluna.

Juhila (2006, 64) huomauttaa, että puhe syrjäytymisestä nojaa usein oletukseen yhtenäiskulttuurin tavoiteltavuudesta. Tällöin yhteiskunnan keskus asettaa normaaliuden kriteerit, joihin "marginaalissa" olevien on sopeuduttava. Sen sijaan, että analysoitaisiin näitä keskuksen asettamia normeja, huomio kiinnittyy ainoastaan yksilöiden erilaisuuteen ja sen

korjaamiseen. Aineisto-otteessakin katse kohdistuu poikkeavuuteen sen sijaan, että fokus olisi normien ulossulkevien piirteiden ja niiden ahtauden tarkastelussa. Samalla puhuja asemoituu arvioimaan poikkeavuutta valtavirran normeista käsin. Juhila (2006, 65) referoi Helneä (2002, 3-8) kuvatessaan sitä, miten poikkeavuuden moralisoinnin lisäksi syrjäytymispuhe yksinkertaistaa käsitystä valtavirtaan kuuluvasta väestöstä. Se tuottaa kuvan homogeenisesta joukosta, vaikka todellisuudessa tämä valtavirran keskus käsittää loputtoman kirjon erilaisia elämäntapoja. Yksilö voikin katsantokulmasta riippuen kuulua samanaikaisesti sekä tähän kuviteltuun keskukseen että sen reunoille.

Millerin ja Rosen (1997, 123) mukaan hyvinvointivaltio on ensisijaisesti poliittinen ja sosiaalinen järjestys, joka asettaa hyvinvoinnin edistämisen hallinnan keskiöön. Se tuottaa kansalaisten välille rajoitettua solidaarisuutta kasvottomien vastuusuhteiden avulla. Järjestelmä ei näyttäydy kiinteänä rakenteena, vaan pikemminkin muuttavana tasapainona, joka syntyy hallintarationaalisuuden, poliittisten ohjelmien ja sosiaalisten keinojen välisestä vuorovaikutuksesta (Younghusband 1978; ref. Miller & Rose 1997, 123). Aineisto-otteessa korostetaan, että "me tarvitaan tätä yhteisöä" ja yhteiskunnassa on tietyt normit, joiden ulkopuolella eläjä "ei vaan pärjää". Tämä kuvaa sitä, kuinka kansalaisten välillä on rajoitettu solidaarisuus, josta nauttiminen edellyttää yhteisön normeihin sitoutumista.

Asiantuntijan puheessa ilmenee mielenkiintoinen jännite sen välillä, että toisaalta siinä sanoudutaan irti riippumattoman yksilön ajatuksesta ja korostetaan yhteisön tärkeyttä, mutta toisaalta odotetaan normeihin mukautuvaa itsehallinnallista subjektiviteettia. Puheessa myönnetään se, mitä Beck ja Beck-Gernsheim (2002) toteavat yksilön perustavanlaatuisesta riippuvuudesta suhteessa muihin, niin paikallisyhteisöön kuin maailmanlaajuisiin verkostoihinkin. Diskurssissa huoli ei kuitenkaan tunnu kohdistuvan keskinäisen vastuun katoamiseen uusliberalistisessa hallinnallisuudessa (Beck & Beck-Gernsheim 2002) vaan yhteisö näyttäytyy ulossulkevana, jos ei täytä normien mukaisen itsehallinnan ehtoja. Nuoren pyrkimys autonomiaan tuomitaan, koska se tapahtuu väärällä tavalla, ja samalla häneltä vaaditaan kykyä kantaa vastuu itsestään yhteiskunnan asettamien kriteerien mukaisesti. Tämä havainnollistaa itsehallinnallisen subjektiviteetin rakentamisen ytimen: subjektin ei tulisi olla vapaa tekemään mitä vaan, vaan hänen on oltava vapaa tekemään normien mukaisia valintoja.

Tässä analyysin toisessa osiossa olen käsitellyt itsehallinnan subjektin rakentumista asenteellisten ja moraalisten odotusten valossa. Asiantuntijoiden puheessa rakentuva itsehallinnallinen subjekti on moraalisesti velvoitettu olemaan aktiivinen, muutoshaluinen ja kuuliainen. Ei riitä, että subjektilla on tekniset taidot, kuten ensimmäisessä osiossa osoitin, vaan hänen on omaksuttava tietyt moraalit ja asenteet, jotka ovat linjassa hallintamentaliteetin kanssa, voidakseen hallita itseään oikein. Asunnottomuutta kokevan subjektin on haluttava muuttaa tapaansa elää, hakea apua ajoissa sekä alistettava yksilölliset halunsa yhteiskunnalliseen, liberaalia länsimaalaista rationaliteettia mukailevaan järjestykseen.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut sitä, millainen itsehallinnallinen subjekti rakentuu asunnottomuuden ja asumisen parissa työskentelevien asiantuntijoiden puheessa. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä on toiminut hallinnan analytiikka ja foucault'lainen käsitys liberaalin hallinnan luonteesta, joka perustuu yksilöiden vapauden valjastamiseen hallinnan työkaluksi. Analyttisena lähestymistapanani on toiminut diskurssianalyysi, jonka avulla olen hakenut vastausta tutkimuskysymykseen: *Millainen itsehallinnallinen subjekti rakentuu asumisen ja asunnottomuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden puheessa?* Olen lähestynyt itsehallintaa "vapaudella hallitsemisen" näkökulmasta, jossa subjekteja ohjataan heidän vapautensa kautta tekemään hallinnan tavoitteisiin sopivia valintoja ja käyttäytymään niiden edellyttämällä tavalla. Subjektuutta ei nähdä tässä tutkielmassa pysyvänä ominaisuutena, vaan diskursiivisesti rakentuvana ja muuttuvana. Tarkastelemalla asiantuntijapuheessa rakentuvaa subjektiä tuon näkyväksi niitä normeja, ihanteita ja poikkeamia, joiden kautta asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevan henkilön itsehallintaa määritellään.

Itsehallinta käsitteenä kumpuaa liberaalin hallinnan analytiikasta. Liberaali hallinta on kärjistynyt uusliberalistiseen muotoonsa 1900-luvun loppupuolelta lähtien. Millerin ja Rosen (2010, 303) mukaan uusliberalismiin liittyy keskeinen ristiriita siinä, miten se esittää itsensä poliittisen vallan kritiikkinä, mutta perustuu kuitenkin oletukselle, että todellisuutta voidaan hallita vallanpitäjien toimesta. Uusliberalismi ei siis luovu halusta hallita, vaan pyrkii jatkuvasti kehittämään uusia keinoja yhteiskunnallisten ongelmien diagnosoimiseksi ja ratkaisemiseksi. Tässä "kehittyneen liberalismien" hallintamallissa yksilöitä ohjataan heidän oman vapautensa kautta, muovaamalla heistä vastuullisia, autonomiaansa ja valinnanvapauttaan käyttäviä subjekteja. Millerin ja Rosen (2010, 299) mukaan asiantuntijuus toimii vaikutusvaltana, joka ohjaa ihmisiä kohti poliittisten päättäjien tavoitteita. Pakon sijaan tämä ohjaus tapahtuu hienovaraisesti esimerkiksi valistamisen ja suostuttelun keinoin, jolloin yksilöt saadaan itse säätelemään toimintaansa haluttuun suuntaan.

Aineistosta esiin tuomissani diskursseissa rakentuu subjekti, jolta edellytetään yhtäältä tiedollista ja taidollista sekä toisaalta moraalista kyvykkyyttä toteuttaa itsehallintaa. Vaikka nämä tiedolliset ja moraaliset ulottuvuudet eivät ole täysin erotettavissa toisistaan ja ne

limittyvät keskenään, jäsentyvät ne asiantuntijoiden puheessa kahdeksi eri tavalla painottuneeksi vaatimustasoksi. Tiedollisesti ja taidollisesti kyvykäs subjekti rakentuu pedagogisen ulottuvuuden kautta, jossa asunnottomuus ja sen uhka palautuvat yksilön asumisen ja arjenhallinnan taitojen puutteeseen. Subjekti näyttäytyy vastuuntuntoisena toimijana, joka suorittaa riskien ja itsen hallintaa kansalaisvelvoitteenaan. Tämä subjekti omaksuu jo nuoresta pitäen koulutusjärjestelmän tuella taitoja, joilla hän pärjää itsenäisenä ja aktiivisena kansalaisena. Hän hyödyntää aktiivisesti itsen teknologioita arkensa hallitsemiseksi ja kykenee myös performoimaan tätä saavutettua itsehallintaa pärjätäkseen asuntomarkkinoilla. Samalla subjekti rakentuu eurosentrisen ja valkoisen normatiivisuuden näkökulmasta arvioitavana toimijana, joka on sisäistänyt länsimaisen liberaalin rationaliteetin mukaiset käsitykset taloudenhallinnasta ja kuluttamisen priorisoinnista.

Moraalisesti ja asenteellisesti rakentuva itsehallinnallinen subjekti puolestaan myötäilee liberaalia hallintarationaliteettia osoittamalla muutoshalua, sisäistä motivaatiota ja kuntoutuspotentiaalia, mikä välittyy asiantuntijapuheessa paikoittain myös asunnon saamisen ehtona. Itsehallinnallisen subjektin kuva piirtyy asiantuntijapuheessa vahvasti myös sen vastakohtien ja ei-toivottujen ominaisuuksien kautta. Toivottu subjekti määrittyy jälleen vastuulliseksi suhteessa sen vastakohtaan, eli välinpitämättömäksi kategorisoituun asunnontarvitsijaan. Ihanteellisen subjektin on toimittava kuuliaisesti, ennakoitavasti ja markkinatalouden ehdoilla, eikä hän saa optimoida omaa hyötyään järjestelmän aukoilla. Lisäksi itsehallinnallisen subjektin odotetaan rajoittavan autonomiansa järjestelmän puitteissa toimivaksi: itsehallinta ei saa kääntyä liialliseksi sinnikkyydeksi tai häpeäksi, vaan epäonnistuessaan subjektin on osattava asettua autettavaksi ennen tilanteen kriisiytymistä. Subjekti ei myöskään saa olla liian omaehtoinen tai yhteiskunnan normeista poikkeava.

Tutkielman tulokset osoittavat, miten johdannossa esitelty foucault'lainen ajatus käytäntöjen todellisuutta luovasta voimasta (ks. Juhila 2009, 51-53) näkyy asunnottomuustyön arjessa. Asiantuntijoiden puhe ei vain kuvaile asunnottomuutta kokevia, vaan luo ne tiedolliset ja moraaliset ehdot, joiden puitteissa asunnottomuutta kokeva voi tulla autetuksi. Analyysin tulokset viittaavat siihen, että asiantuntijapuheessa rakentuva itsehallinnallinen subjekti heijastelee liberaalin hallintarationaliteetin ihanteita, joissa asunnottomuus näyttäytyy ensisijaisesti yksilön korjattavana ominaisuutena, joka palautuu osaamisen puutteisiin ja moraalisiin sekä asenteellisiin ongelmiin. Uusliberaalia ihannetta vastaava kansalainen on yrittäjähenkkinen, itseohjautuva ja vastuullinen toimija, joka huolehtii itsenäisesti omasta

hyvinvoinnistaan ja pärjäämisestään (ks. Chatzidakis ym. 2020, Bevan 2021, Desjarlais-deKlerk 2012). Maddenin ja Marcusen (2016) mukaan kamppailu asumisesta on aina myös kamppailua autonomiasta. Tämä näkyy hyvin aineistossa, jossa on loppujen lopuksi pitkälti kyse asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevan ihmisen autonomian määrittelyvallasta sekä ohjailusta ja siitä, millaisia edellytyksiä tälle autonomialle asetetaan. Tämä havainto vahvistaa aiemmin sosiaalityössä tutkittua vastuullistamisen prosessia, jossa vastuu pärjäämisestä siirretään yksilön kannettavaksi (ks. Juhila ym. 2017, Desjarlais-deKlerk 2012). Raitakarin ja kumppaneiden (2017, 219) mukaan vastuullisen kansalaisuuden vaatimus koskettaa jokaista, mutta se korostuu ja saa erilaisia painotuksia hyvinvointiyhteiskunnan marginalisoiduissa väestöryhmissä. Tämä tutkielma syventää ymmärrystä vastuullistamisesta paneutumalla siihen, millaisia ominaisuuksia itsehallinnalliseen subjektiin asunnottomuustyön kontekstissa liitetään ja miten nämä vaatimukset kytkeytyvät liberaaliin hallintarationaliteettiin.

Tutkielmani keskiössä on ollut asiantuntijuutta edustava ”keskuksen” ääni (ks. Jokinen ym. 2004, 13), joka tyypillisesti hallitsee keskustelua marginalisoiduiksi luokitelluista sosiaalisista ryhmistä. Tällöin vaarana on, että näiden sosiaalisten ryhmien omat kokemukset ja tieto ohitetaan tai ne suodatetaan asiantuntijakatseen läpi (Horsell 2006, 221). Tarkastelen tätä keskuksen ääntä kriittisesti enkä asetu oletukseen sen objektiivisuudesta. Sen sijaan pyrkimyksenäni on tuoda näkyväksi ne tietoon ja valtaan kietoutuvat hienovaraiset tekniikat, joilla marginaaliksi määriteltyä väestöryhmää hallitaan. Se, miten ongelma määritellään, määrittää myös sitä, miten sitä pyritään ratkaisemaan. Suomalaisessa kontekstissa asunnottomuutta on tutkittu vähäisesti nimenomaan itsehallinnan vaatimusten ja niiden diskursiivisen rakentumisen näkökulmasta. Paikallinen asunnottomuustutkimus rakentuu usein järjestelmä- ja yksilötason eronteille, mutta tässä tutkielmassa hyödynnetty hallinnan analytiikka ylittää tämän kahtiajaon ja toimii siltana näiden tasojen välillä. Foucault’lainen lähestymistapa on tarjonnut siten erinomaisen viitekehyksen hienovaraisen vallankäytön tarkasteluun, ja se, millaisia tiedollisia ja moraalisia vaatimuksia asunnottomuutta kohtaavalle ihmiselle asiantuntijapuheessa asetetaan, osoittautuu keskeiseksi vallankäyttöön ja marginalisaatioon kytkeytyväksi kysymykseksi. Itsehallinta esiintyy aineistossa läpileikkaavana teemana, johon asiantuntijoiden puheessa päädyttiin toistuvasti silloinkin, kun puheen painopiste siirtyi hetkellisesti kohti rakenteellisempaa lähestymistapaa.

Asunnottomuuden parissa tehtävä työ muodostaa monimutkaisen ja monitasoisen käytäntöjen verkoston. Siinä toimivat asiantuntijat navigoivat jatkuvasti vahvojen yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja institutionaalisten merkityksenantojen sekä reunaehtoisten ristipaineissa, jolloin erilaiset lähestymistavat, ristiriitaiset tulkinnat ja jännitteet kuuluvat väistämättä työn arkeen. (Jokinen & Juhila 2008, 282.) Asunnottomuuden parissa työskentelevät asiantuntijat toimivat siten äärimmäisen monimutkaisessa ja ristiriitaisessa järjestelmässä. Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole osoittaa, että asiantuntijoiden tulisi pyrkiä hallinnasta vapaaseen tilaan, mikä olisikin mahdotonta. Sen sijaan tutkielma pyrkii herättämään kriittistä keskustelua siitä, millaisista hallintarationaliteeteista asunnottomuustyön puhe ja käytännöt kumpuavat, ja kenen tarpeita tämä hallinta lopulta palvelee. Asiantuntijapuheen kriittinen reflektio on välttämätöntä, jotta auttamistyössä tunnistetaan ne hienovaraiset hallinnan muodot, jotka uhkaavat siirtää yhteiskunnalliset ongelmat yksilön pedagogiseksi tai moraaliseksi vastuiksi. Valtasuhteiden analyysin kannalta on huomionarvoista tarkastella sitä, miten marginalisoituun väestönosaan luokiteltujen yksilöiden vastuullistaminen osaltaan toimii oikeutuksena eriarvoisuuteen perustuvien hierarkioiden ylläpitämiselle ja resurssien epätasaiselle jakautumiselle.

Vaikka kaikki haastateltavat eivät ole koulutukseltaan sosiaalialan ammattilaisia, aineistossa korostuu sosiaalialalle ominainen auttamisen ja kontrollin välinen jännite. Toisaalta haastatteluista välittyy vahva eettinen pyrkimys auttaa ja lieventää asunnottomuuden aiheuttamaa inhimillistä kärsimystä. Samaan aikaan puheessa korostuu yksilön itsehallinta, ja asunnon epäämistä perustellaankin toisinaan yksilön kyvyttömyydellä hallita elämäänsä. Tämän jännitteen voidaan tulkita kumpuavan kahdesta keskeisestä tekijästä. Ensinnäkin taustalla vaikuttaa nyky-yhteiskunnalle ominainen, yksilöä vastuullistava uusliberalistinen hallintarationaliteetti, joka muovaa asiantuntijoiden käsityksiä toimijuudesta. Toiseksi kyse voi olla puolustusmekanismista tilanteessa, jossa asiakkaan todellisiin tarpeisiin ja esimerkiksi asunnottomuuden juurisyihin vastaaminen on järjestelmän rakenteellisten esteiden vuoksi vaikeaa. Resurssien tai asuntojen puuttuessa huomio siirtyy helposti siihen, miten yksilön omaa toimintaa tai valmiuksia tulisi kehittää. Tällöin auttaminen muuttuu normaalistavaksi kontrolliksi, jolla pyritään muokkaamaan yksilön käyttäytymistä järjestelmään sopivaksi.

Tässä ristiriitaisessa positiossa sosiaalityön ja uusliberaaleja arvoja ajavan hallintarationaliteetin suhde sisältää erilaisia jännitteitä, ja sosiaalityön tavoitteet muuntuvat

yhteiskunnallisessa kontekstissaan jatkuvasti. Jos kuitenkin lähtökohdaksi otetaan sosiaalityön ydintehtävä eriarvoisuuden ja inhimillisen kärsimyksen vähentämisenä, on uusliberaalin rationaliteetin mukainen ihmiskuva ristiriidassa sosiaalityön eettisen tekemisen kanssa, eikä sen tulisi ohjata ammatillista toimintaa. Ihmiset ovat perustavanlaatuisesti riippuvaisia toisistaan, ja uusliberaali ihanne itsenäisestä sekä yrittäjämäisestä ihmisestä osoittautuu tästä näkökulmasta epärealistiseksi. Tämä ei tarkoita yksilön vastuun kieltämistä itsessään, vaan sen tarkastelua, kenen ehdoilla ja miten tämä vastuu määritellään. Uusliberaali politiikka ajaa markkinaehtoisesti toimivaa yhteiskuntaa ja vaatii toimiakseen eriarvoistavia ja inhimillistä kärsimystä tuottavia rakenteita.

Shaian ja kumppaneiden (2019) mukaan sosiaalityön eettisenä tehtävänä on purkaa ja haastaa järjestelmiä, jotka aiheuttavat yhteiskunnallisesti tuotettua traumaa. Ilman kriittistä otetta näitä rakenteita, kuten uusliberalismia, kohtaan sosiaalityöstä tulee vain osa sitä koneistoa, joka hiljaisesti hyväksyy ja mahdollistaa eriarvoisuuden ja sorron aiheuttamia traumaattisia seurauksia (mt.). Yksilön vastuuta korostavan diskurssin riskinä on myös se, että se vie pohjaa kollektiiviselta järjestäytymiseltä, mitä tarvitaan yhteiskunnallisen muutoksen edistämiseksi. Kun riskit ja pärjääminen jäävät yksilön omalle vastuulle, huomattava osa hänen resursseistaan kuluu oman perusturvansa takaamiseen. Tämä vähentää mahdollisuuksia kollektiiviseen vaikuttamiseen ja yhteisöllisten pyrkimysten edistämiseen. Samaan aikaan vahvistuu mentaliteetti yksilön omasta vastuunkannosta, mikä voi vähentää solidaarisuutta ja huolenpitoa muita kohtaan. Jotta tätä yksilökeskeistä diskurssia ja sen seurauksia voidaan haastaa, kielenkäytön ja muun toiminnan reflektoinnin ei tule jäädä päätepisteeksi. Se on nähtävä välineenä, jonka avulla voidaan uudelleenrakentaa yhteyksiä muihin ihmisiin, mikä on perusedellytys sille, että uusliberalistista hallintaa haastava kollektiivinen vastarinta voi mahdollistua.

Vaikka sosiaalityön viranomaisrooliin on sisäänkirjoitettuna asiakkaan arkeen ulottuvan vallankäytön mahdollisuus (Jokinen 2008, 110), on muistettava vallan produktiivinen luonne ja se, miten työssä olevaa liikkumavaraa voi hyödyntää erilaisten subjektivaatioiden luomisen tilaksi. Horsellin (2006, 222) mukaan sosiaalityössä keskitytään helposti normatiiviseen sosiaaliseen integraatioon, mutta ammatillinen positio sisältää aina myös mahdollisuuksia toisin toimimiseen. Foucault’laista valta- ja vastarintakäsitystä hyödyntäen hän osoittaa, että sosiaalityöntekijöillä on erityinen mahdollisuus vastustaa hegemonisia diskursseja ja edistää vaihtoehtoisia tulkintoja sosiaalisesta todellisuudesta. Myös Miller ja Rose (2010, 105)

muistuttavat, että asiantuntijat eivät ole pelkästään poliittisten vallanpitäjien kontrolloitavissa, vaan toimijoilla on aina monia erilaisia motiiveja ja mahdollisuuksia vastarintaan hallinnan päämääriä kohtaan.

Vaikka itsehallinnallisen subjektin rakentamisen diskurssit ilmenevät vahvasti aineistossa, on huomioitava tutkielman rajoittuneisuus siinä, mitä erilaisia diskursseja aineistosta tämän tutkielman puitteissa oli mahdollista nostaa esiin. Aineistossa tuotiin esiin myös rakenteellista eriarvoisuutta tuottavan politiikan, kuten sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten, kritiikkiä. Itsehallinnan ja yksilön vastuunkannon korostaminen onkin vain yksi lukuisista diskursseista, joihin asunnottomuustyön kentällä nojaututaan. Erilaisissa konteksteissa asiantuntijat herättävät henkiin erilaisia diskursseja, ja tutkijan positio vaikuttaa siihen, mitkä diskursseja koskevat tulkinnot pääsevät esiin. Diskurssianalyysin luotettavuus ei perustu neutraalin objektiivisuuden ihanteeseen, vaan tutkijan avoimeen refleksiivisyyteen ja tulkintojen huolelliseen perusteluun. On tunnistettava, että valittu, diskurssianalyysiin ja hallinnan analytiikkaan nojaava teoreettinen viitekehys ja kriittinen tutkijapositioni suuntaavat katseen nimenomaan hallinnan hienovaraisiin mekanismeihin, mikä on vaikuttanut aineiston analyysiprosessiin ja nostanut esiin juuri kontrolliin ja vastuullistamiseen liittyvät diskurssit.

Jatkotutkimukselle kiinnostava näkökulma onkin se, millaisia mahdollisuuksia sosiaali- ja asunnottomuustyössä on sellaiselle subjektiviteetille, joka pakenee liberaalin hallintamentaliteetin asettamia normeja. Uusien sosiaalityön menetelmien kehittämisen sijaan jatkotutkimuksessa voidaan hyödyntää Deleuzen (1992) käsitystä pakenemisen linjoista. Kuten Vähämäki (2009, 179) foucault’laista perinnettä mukaillen osoittaa, nykyisessä hallinnan tavassa ei ole enää järjestelmän "ulkopuolta", josta käsin toimia, vaan muutos on nähtävä vapauden käytäntönä ja tekemisenä vallan sisällä. Tutkimus voisi tarkastella sitä, miten marginalisoidut yksilöt tai heidän kanssaan toimivat ammattilaiset voivat kieltäytyä uusliberalistisen hallinnan tuottamista, yksilökeskeisistä ja moralisoiduista määritelmistä. Tällaisen kieltäytymisen tutkiminen avaa näkymän siihen, miten käytännön työssä luodaan uudenlaisia olemisen tapoja, kollektiivisuuden muotoja ja vapauskäsitteitä.

Lähteet

- Alhanen, Kai (2018) *Practices of Thought in Michel Foucault's Philosophy*. Käänt. Tuomo Tiisala. Helsinki: BoD – Books on Demand. (Alkuperäisteos julkaistu 2007).
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: SAGE Publications. [E-kirja].
- Bevan, Chris (2021) Governing “The Homeless” in English Homelessness Legislation: Foucauldian Governmentality and the Homelessness Reduction Act 2017. *Housing, Theory and Society*, 38(3), 259–278. <https://doi.org/10.1080/14036096.2020.1738542>. Viitattu 2.6.2026.
- Bullen, Jane (2015) Governing Homelessness: The Discursive and Institutional Construction of Homelessness in Australia. *Housing, Theory and Society*, 32(2), 218–239. <https://doi.org/10.1080/14036096.2015.1024886>. Viitattu 30.5.2026.
- Chambon, Adrienne & Irving, Allan (1999) Introduction. Teoksessa Adrienne S. Chambon, Allan Irving & Laura Epstein (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press, xiii-xxx.
- Chambon, Adrienne & Wang, Frank (1999) Glossary. Teoksessa Adrienne S. Chambon, Allan Irving & Laura Epstein (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press, 269-280.
- Chatzidakis, Andreas & Hakim, Jamie & Littler, Jo & Rottenberg, Catherine & Segal, Lynne / The Care Collective (2020) *Hoivamanifesti. Keskinäisen riippuvaisuuden politiikka*. London: Verso.
- Dean, Mitchell (1997) Köyhyyden hallinnoinnin genealogia. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Helsinki: Gaudeamus, 64-110.
- Dean, Mitchell (2010) *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: SAGE Publications. (Alkuperäisteos julkaistu 1999). [E-kirja].h
- Dej, Erin (2016) Psychocentrism and Homelessness: The Pathologization/Responsibilization Paradox. *Studies in Social Justice*. 10(1), 117–135. <https://doi.org/10.26522/ssj.v10i1.1349>. Viitattu 1.6.2026.
- Deleuze, Gilles (1992) What is a Dispositif? Teoksessa Timothy Armstrong (toim.) *Michel Foucault, Philosopher: Essays Translated from the French and German*. New York: Routledge, 159–168. (Alkuperäisteos julkaistu 1988).
- Desjarlais-deKlerk, Kristen Ann (2012) Governmentality and Social Problems Construction Applied to Homelessness. *Akademeia* 2(1). [https://akademeia.ca/pdf/vol2-iss1/Desjarlais-deKlerk\(2012\)-2-1-ea0113.pdf](https://akademeia.ca/pdf/vol2-iss1/Desjarlais-deKlerk(2012)-2-1-ea0113.pdf). Viitattu 30.5.2026.
- Euroopan unionin neuvosto (2025) *EU:n Asuntokriisi*. Verkkosivusto. Päivitetty viimeksi: 28.11.2025 <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/housing-crisis/#0>. Viitattu 29.5.2026.

- Foote, Catherine & Frank, Arthur (1999) Foucault and Therapy: The Disciplining of Grief. Teoksessa Adrienne Chambon & Allan Irving & Laura Epstein (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press, 157-188.
- Foucault, Michel (1982) The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777-795.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/448181>. Viitattu 29.5.2026.
- Foucault, Michel (2010) *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuperäisteokset julkaistu 1976-1984).
- Gordon, Colin (1991) Governmental Rationality: An Introduction. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press, 1-52.
- Hansen Löfstrand, Cecilia & Juhila, Kirsi (2021) Transforming Worker–Client Identities: From Shelters to Housing First. *Social Inclusion*, 9(3), 214 – 222.
<https://doi.org/10.17645/si.v9i3.4273> Viitattu 1.6.2026.
- Hokkanen, Liisa (2009) Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 315-337.
- Horsell, Chris (2006) Homelessness and Social Exclusion: A Foucauldian Perspective for Social Workers. *Australian Social Work*, 59(2), 213-225.
<https://doi.org/10.1080/03124070600651911>. Viitattu 30.5.2026.
- Helén, Ilpo (2004) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucault’lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Sosiologisia nykykeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus, 206-236.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (1997) Johdanto: Foucault ja hallinnoimisen ongelma. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Helsinki: Gaudeamus, 7–27.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) *Pohjimmaiset asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen, Arja (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 110-144.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2008) Jännitteitä ja suuntaviivoja aikuisten sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 282-289.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. [E-kirja]. (Alkuperäisteos julkaistu 1993).
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero

- Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. [E-kirja]. (Alkuperäisteos julkaistu 1993).
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: Neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 48-81.
- Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä: Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 47-66.
- Juhila Kirsi (2016) Tutkijan positiot. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. [E-kirja]. (Alkuperäisteos julkaistu 1999).
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Löfstrand Hansen, Cecilia (2017) Responsibilities in governmentality literature. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare State*. Lontoo: Routledge, 11–34.
- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (2010) Johdanto: Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 7-24
- Keskinen, Suvi & Mkvesha, Faith & Seikkula, Minna (2021) Teoreettisen keskustelun avaimet – rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkvesha (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 45-68.
- Krivosos, Daria (2021) Valkoisuus, luokka ja rodullinen eriarvoisuus työmarkkinoilla. Teoksessa Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkvesha (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 164- 184.
- Krok, Suvi (2008) Vähävarainen yksinhuoltajaäiti etuusjärjestelmässä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 145-174.
- Kyllönen, Vesa & Pekkola, Mika (2023) *Epävarma elämä – tutkielma selviytymisestä ja jaetusta tunnosta*. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen, Veikka & Purokuru, Pontus (2020) *Mikä liberalismia vaivaa?* Helsinki: Kosmos.

- Losurdo, Domenico (2013) *Liberalismin musta kirja*. Suom. Pauliina de Anna. Helsinki: Into Kustannus. (Alkuperäisteos julkaistu 2006).
- Madden, David & Marcuse, Peter (2016) *In Defense of Housing: The Politics of Crisis*. London: Verso. [E-kirja].
- McWhorter, Ladelle (2009) *Racism and Sexual Oppression in Anglo-America: A Genealogy*. Bloomington: Indiana University Press. [E-kirja].
- Mehta, Uday Singh (1999) *Liberalism and Empire. A Study in Nineteenth-Century British Liberal Thought*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mies, Maria (2014) *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour*. London: Zed Books. (Alkuperäisteos julkaistu 1986).
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) *Miten meitä hallitaan*. Suom. Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino. (Alkuperäisteos julkaistu 2008).
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (1997) Köyhiä ohjelmoimassa: köyhyyslaskelma ja asiantuntijatieto. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Helsinki: Gaudeamus, 111-149. (Alkuperäisteos julkaistu 1991).
- Niska, Miira & Venäläinen, Satu & Olakivi, Antero & Cañada, Jose (2024a) Esipuhe. Teoksessa Miira Niska, Satu Venäläinen, Antero Olakivi & Jose A. Cañada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi — Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino, 7-12.
- Niska, Miira & Venäläinen, Satu & Olakivi, Antero & Cañada, Jose (2024b) Sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot. Teoksessa Miira Niska, Satu Venäläinen, Antero Olakivi & Jose A. Cañada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi — Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino, 13-60.
- Oorschot, Wim van (2000) Who should get what, and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public. *Policy and politics*, 28(1), 33-48.
- Padgett, Deborah (2016) *Qualitative Methods in Social Work Research*. SAGE Publications. [E-kirja]. (Alkuperäisteos julkaistu 1998).
- Parton, Nigel (1999) Reconfiguring Child Welfare Practices: Risk, Advanced Liberalism, and the Government of Freedom. Teoksessa Adrienne S. Chambon, Allan Irving & Laura Epstein (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press, 101-130.
- Patomäki, Heikki (2007) *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Procacci, Giovanna (1997) Sosiologian köyhät. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 28-63. (Alkuperäisteos julkaistu 1989).
- Pulkkinen, Tuija (1996) Foucault, genealogia ja poliittinen teoria. *Politiikka*, 38(3), 145-157.
- <https://journal.fi/politiikka/article/view/151154>. Viitattu 29.5.2026

- Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi & Hall, Christopher (2017) Conclusions. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare State*. Lontoo: Routledge, 218-223.
- Rasinkangas, Jarkko (2025) Markkinavetoisen asuntopolitiikan seuraukset kotitaloustasolla – katsaus Euroopan tilanteeseen. Teoksessa Elina Sutela (toim.) *Näkökulmia Euroopan asuntokysymykseen 2020-luvulla – keskustelunavaus*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 10, 43-49.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. [E-kirja].
- Saastamoinen, Mikko (2010) Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja: Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 230-253.
- Seikkula, Minna & Hortelano, Pauline (2021) Arjen rasismi ja rasisminvastaisuus arjessa. Teoksessa Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkvesha (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja kolonialisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 147-161.
- Shaia, Wendy & Avruch, David & Green, Katherine & Godsey, Geneen (2019) Socially-Engineered Trauma and a New Social Work Pedagogy: Socioeducation as a Critical Foundation of Social Work Practice. *Smith College Studies in Social Work*, 89(3–4), 238–263. <https://doi.org/10.1080/00377317.2019.1704146>. Viitattu 1.6.2026.
- Siatitsa, Dimitra & Özgüneş, Meriç, & Gyftopoulou, Stefania (2025) Tackling the housing crisis in Europe – Progressive ideas for affordable and sustainable housing policies. *FEPS policy brief*. <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2025/12/Tackling-the-housing-crisis-in-Europe.pdf>. Viitattu 30.5.2026.
- Suoninen, Eero (2016a) Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. [E-kirja]. (Alkuperäisteos julkaistu 1993).
- Suoninen, Eero (2016b) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. [E-kirja]. (Alkuperäisteos julkaistu 1999).
- Sutela, Elina (2025) Kokoava loppupohdinta. Teoksessa Elina Sutela (toim.) *Näkökulmia Euroopan asuntokysymykseen 2020-luvulla – Keskustelunavaus*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 10, 50-54.
- TENK (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/ 2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu 31.5.2026.
- Valtion tukeman asumisrakentamisen keskus VARKE (2026) *Asunnottomat 2026*. Helsinki: Ympäristöministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-282-2> Viitattu 28.5.2026

- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like & Tutkijaliitto.
- Välimaa, Outi (2008) Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikaistyöttömien kohtaamisissa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 175–195.
- Voutilainen, Paavo (2018) Kontrollista kotiin – Asunto ensin -periaatteen etiikka. Teoksessa Peter Fredriksson (toim.) *Yömajasta omaan asuntoon. Suomalaisen asunnottomuuspolitiikan murros*. Helsinki: Into Kustannus Oy, 175-193.
- Y-Säätiö (2017) *A Home of Your Own: Housing First and ending homelessness in Finland*. Helsinki: Y-Säätiö.